

Organització i gestió de la cooperació internacional

Història, polítiques i eines al nostre abast

David Llistar

Jordi Rubió

25 hores

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. Les relacions nord-sud: globalització i desenvolupament ...	9
1.1. Desigualtats i les relacions nord-sud avui.....	9
1.2. El concepte de <i>desenvolupament</i>	12
1.3. El mapa de les teories del desenvolupament.....	13
1.4. Categories de desenvolupament	23
2. Tipus d'ajuda internacional	26
2.1. Modalitats.....	26
2.2. Actors de la cooperació internacional i lògiques	
2.2.1.La lògica de la solidaritat a les organitzacions no governamentals.....	30
2.2.2.La lògica solidària a les institucions multilaterals de desenvolupament	31
2.2.3. La lògica solidària dels estats.....	32
2.2.4. La lògica solidària de les empreses.....	38
2.3. El sistema de l'ajuda, a la pràctica.....	40
3. Coherència de polítiques per al desenvolupament	42
3.1. La teoria de l'anticooperació	42
3.2. La coherència de polítiques per al desenvolupament	44
4. El cicle de gestió de projectes	46
4.1. El projecte	46
4.2. Etapes del cicle d'un projecte segons l'enfocament del marc lògic	
4.2.1. Identificació.....	49
4.2.2. La formulació del projecte: la matriu de planificació	57
4.2.3. Seguiment	81
4.2.4. Avaluació: extreure aprenentatges dels processos empreses	84
5. El gènere com a eix transversal del desenvolupament	88
5.1. La planificació de gènere.....	93
5.1.1. Eines.....	94
5.1.2. Fases de la planificació de gènere.....	102
5.1.3. Components de la pràctica de gènere.....	104

6. Instruments d'acció al nord: sensibilització, educació per al desenvolupament, comerç just, consum responsable i incidència política	105
Activitats.....	109
Exercicis d'autoavaluació.....	110
Solucionari.....	111
Glossari	112
Bibliografia	123

Introducció

En l'actual context de globalització creixent, les relacions nord-sud són el resultat d'un procés històric, carregat d'interessos geopolítics amb resultats nefastos per a la majoria de la població mundial. Es fa necessari plantejar les principals preguntes sobre aquesta actualitat, i també situar algunes dels principals corrents de pensament polític que miren de descriure el perquè de les desigualtats i com treure els països empobrits d'aquesta situació, és a dir, algunes de les principals teories del desenvolupament.

La cooperació internacional desplega totes les seves modalitats per mitjà d'extenses xarxes per fer arribar idees, diners, béns i serveis als seus destinataris. Les institucions involucrades apareixen com a protagonistes d'una solidaritat que convé analitzar i seguir de ben a prop. A més, l'ajuda internacional no actua sola, sinó que es produeix en paral·lel amb molts altres fluxos i interferències transnacionals que es donen en plànols tan diferents com el migratori, l'ambiental, el comercial, el financer, el tecnoproductiu, el diplomàtic, el militar, o el simbòlic. Algunes de les interferències que es produeixen col·lateralment o expressament entre països i grups humans, i especialment les interferències transnacionals que sorgeixen per comportaments i decisions del nord sobre el sud global, són negatives des de la perspectiva del viure bé de la població, de la seva autodeterminació i del respecte de la biodiversitat. Podem dir que han coexistit històricament polítiques de cooperació i ajuda amb polítiques d'anticooperació.

Una de les modalitats més esteses en les intervencions de cooperació al desenvolupament són els projectes de cooperació. Aquests han d'expressar una voluntat transformadora de la realitat que anirà orientada a millorar les condicions de vida del conjunt d'homes i dones implicats, però també a contribuir a canvis profunds que ataquin les causes que generen vulnerabilitat i desigualtat.

Hi ha moltes vies per a la transformació, de manera que els projectes han de tenir clar que s'orienten a aconseguir un desenvolupament humà, sostenible i equitatiu que enforteixi les capacitats de totes les persones i de tots els pobles perquè siguin subjectes de transformació.

No és possible dissenyar una estratègia de desenvolupament humà que pretengui enfortir les capacitats de les persones i els pobles sense començar per reconèixer les desigualtats de gènere i sense tenir com a objectiu reduir-les i eliminar-les.

Fruit de les reivindicacions dels moviments socials de solidaritat internacional, ecologistes, feministes, pacifistes, etc. del nord, que han observat com una part significativa dels problemes dels països empobrits tenien l'origen en les nostres societats i economies del nord i com des de les administracions del nord proliferen tot tipus d'incoherències amb el desenvolupament de països tercers, s'han anat consolidant diversos instruments d'acció al nord per a fer-hi front.

Objectius

1. Aproximar-se a les relacions nord-sud i a les principals teories del desenvolupament.
2. Acostar-se a les diferents modalitats de l'ajuda internacional al desenvolupament.
3. Fer la introducció de l'anàlisi de la coherència de polítiques i de l'anticooperació.
4. Veure el funcionament dels projectes de cooperació i la metodologia de l'enfocament del marc lògic.
5. Fer la introducció al gènere com a eix transversal del desenvolupament.
6. Descriure i analitzar els diferents instruments d'acció al nord.

1. Les relacions nord-sud: globalització i desenvolupament

Des de les primeres guerres colonials fins al moment actual marcat per la globalització, les relacions nord-sud han passat per diferents fases.

"[...] Esclavatge, colonialisme i neocolonialisme han causat un mal inestimable a desenes de milions de persones d'aquest món. Han creat també les bases per a la immensa acumulació de riquesa en les mans d'una petita elit en el nord [...]."

Jubileu Sud (2001). Manifest de Durban [document en línia].

<<http://www.js.org>>

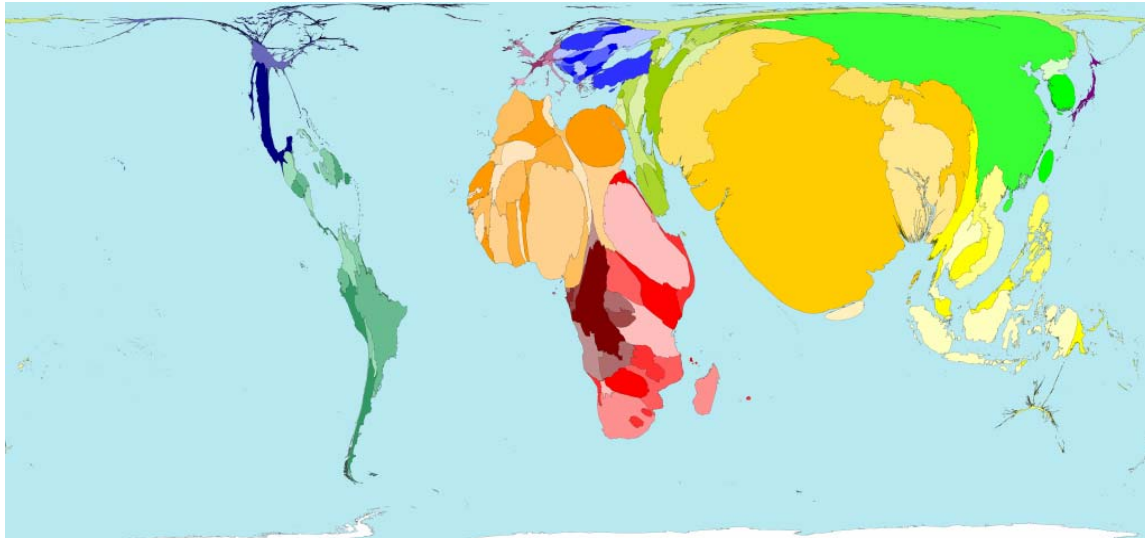
L'objectiu d'aquest capítol és, en primer lloc, plantejar les principals preguntes sobre l'actualitat de les relacions nord-sud, tenint en compte que **i)** són el resultat d'un procés històric i **ii)** se situen enguany en un context creixent de globalització. En segon lloc, situar alguns dels principals corrents de pensament polític que miren de descriure el perquè de les desigualtats i com treure els països empobrits d'aquesta situació, és a dir, algunes de les principals teories del desenvolupament.

1.1. Desigualtats i les relacions nord-sud avui

Les desigualtats entre grups humans existeixen i evolucionen. Hi ha diversos eixos des dels quals es pot observar aquestes desigualtats i en els quals es perceben jerarquies clares: nord-sud, classe social, gènere, urbà-rural, ètnia, global-local, etc. També hi ha maneres d'invisibilitzar-les, com per exemple descrivint la realitat a partir d'**indicadors** estadístics que no serveixin per a mostrar distribucions.

Hi ha tot un debat sobre la conveniència d'uns o altres indicadors per a descriure el grau de desenvolupament. Si bé els indicadors de desigualtat més habituals són de caràcter econòmic –producte interior brut (PIB) *per capita*, ingressos per llar, desigualtat salarial, etc.–, la manera com es materialitza la desigualtat i la pobresa és molt més àmplia. Així, les desigualtats entre països es poden explicar –a banda de fer-ho en termes econòmics– fent esment de les taxes d'accés a l'educació o a les noves tecnologies, a l'analfabetisme, a la deslocalització de passius ambientals, al

nombre de metges per cada mil habitants, a l'esperança de vida, etc. Per altra banda, també és important fer esment de la manera com es distribueix la pobresa segons diferents grups socials (dones, ancians, minories ètniques, etc.).

Gràfic 1. Índex de pobresa humana, segons World Mapper (www.worldmapper.org)

La preocupació central de la cooperació internacional al desenvolupament – quan no s'utilitza per a interessos geopolítics– és la d'afrontar el que des d'Occident s'ha anomenat *problemes de subdesenvolupament*. Fet que es produeix des de la percepció que hi ha desigualtats evidents. Malgrat l'interès comú en les desigualtats, aquest enfocament aplega actors molt diversos que donen interpretacions molt diferents a aquestes desigualtats: tant actors que pretenen eradicar la pobresa sense considerar que s'hagi de canviar l'estructura del sistema mundial, com actors que consideren que s'ha de modificar en el sentit que hi ha molta de la riquesa que s'alça sobre la producció de la mateixa pobresa que es vol eradicar.

Com veurem a continuació, diferents teories de desenvolupament se situen en diferents punts de partida per a desplegar actuacions de cooperació. Per això mateix convé conèixer-les, saber des de quina ideologia es formulen, quines institucions les adopten i tenir en compte quines receptes proposen. Per això convé revisar quin és el context històric mundial actual en què s'hereten, es formen i es destrueixen aquestes desigualtats entre grups socials. Aquest context s'anomena *globalització* i en fem cinc cèntims a continuació.

La globalització

És un procés, no necessàriament lineal, que condueix a una interdependència més gran entre territoris i a la intensificació de fluxos internacionals de persones, de comerç, d'informació o de capital. La globalització no ha de ser considerada com un fenomen recent, encara que la fase de la globalització en la qual estem immersos té una sèrie de trets particulars respecte a fases anteriors. L'etapa actual de la globalització s'inicia amb la crisi econòmica mundial dels anys setanta (Cox i Schechter, 2002) i comporta una reorganització del capitalisme a escala planetària (Harvey, 2000). A continuació, destaquem una sèrie d'elements que caracteritzen aquesta etapa. En primer lloc, les relacions econòmiques, socials i polítiques es reconfiguren a escala global amb més èmfasi que en etapes anteriors. Això s'associa a un procés, cada vegada més acusat, de "compressió espaciotemporal", el qual es manifesta en el fet que hi ha determinades activitats –fins i tot aquelles més centrals i estratègiques– que poden funcionar a escala planetària i a temps real (Harvey, 2000; Jessop, 2001). Aquesta compressió espaciotemporal és, en gran mesura, la conseqüència del desenvolupament vertiginós de les noves tecnologies de la informació, de la comunicació i del transport (López Segre, 2003). La intensificació de les interaccions a escala planetària ha penetrat en l'àmbit polític i ha contribuït a accelerar el trànsit a un escenari de governança global, és a dir, un escenari en què es tendeix a fer que polítiques de tot tipus (econòmiques, socials, ambientals o sectorials) siguin impulsades, coordinades o definides a escala supranacional. Una altra característica de la fase actual de la globalització és que la ideologia dominant és el neoliberalisme, la qual cosa es manifesta de manera més evident en l'àmbit econòmic, encara que també es reflecteix en l'àmbit polític i en el cultural. Finalment, destaca el fet que el procés de globalització no està cristal·litzant en un sistema mundial harmònic ni policèntric. Més aviat, comporta tot el contrari ja que, d'una banda, s'estan accentuant les desigualtats entre països i grups socials i, de l'altra, no tots els actors tenen la mateixa veu i el mateix pes en l'actual escenari de governança global.

Recursos web

www.gapminder.org/
www.undp.org/spanish/
<http://data.worldbank.org/>
www.sasi.group.shef.ac.uk/
www.worldwatch.org/
www.mdgmonitor.org/
www.trust.org/alertnet/

Lectura complementària

A. Verger; D. Llistar (2005). "La jerarquía global-local en el sistema de estratificación mundial. Nuevas estrategias ante nuevos escenarios". *Gizarte Zientzien Aldizkaria* (núm. 1, pàg. 129-146).

1.2. El concepte de desenvolupament

El concepte de **desenvolupament** no es comença a utilitzar fins després de la Segona Guerra Mundial. La descolonització i la independència dels països del Tercer Món va fer que ens qüestionéssim l'origen de les desigualtats entre països. Els primers estudis sobre desenvolupament, dels anys cinquanta, provenen de l'anomenada *teoria econòmica del desenvolupament*. L'argument per a construir un camp d'anàlisi propi dins de l'economia va consistir a afirmar que els països del Tercer Món presenten estructures polítiques, econòmiques i institucionals diferents de les del Primer Món i que, en conseqüència, requereixen una aproximació teòrica també diferent.

En aquest camp, la noció de desenvolupament es va equiparar a la de creixement econòmic i s'hi va atribuir un doble objectiu: el de modernitzar i el de reproduir progressivament el model occidental. De manera que els conceptes de *desenvolupament* i *subdesenvolupament* van quedar situats en una mateixa línia contínua, per la qual tots els països pretendrien d'estar tan avançats com els fos possible. L'única manera d'aconseguir-ho consistia en la industrialització. Des d'aquest punt de vista, el problema del subdesenvolupament requeia exclusivament en el sud, la responsabilitat del qual era créixer, modernitzar-se i industrialitzar-se. I l'única cosa que podia fer el nord era oferir-li ajuda. Una ajuda que es va concebre com a intrínsecament bona, necessària i humanitària.

A la pràctica, les aspiracions dels països subdesenvolupats per a créixer econòmicament va generar una predisposició total i acrítica a l'assessorament tècnic d'experts de països del nord. Un punt molt necessari per a justificar la presència de les agències de cooperació i les organitzacions no governamentals (ONG) al sud. El Pla Marshall (1948) va esdevenir el prototip d'ajuda moderna al desenvolupament i va corroborar la conveniència de la teoria econòmica del desenvolupament també per als països del Tercer Món. Creixement econòmic i ajudes internacionals esdevindrien la "fórmula" indiscutible.

Ara bé, la guerra freda i la lluita contra el comunisme van tenir una forta influència sobre la configuració de l'estratègia de desenvolupament dels països del sud. Una de les tesis més acceptades a principis dels cinquanta era que, si no s'aconseguia reduir la pobresa dels països del Tercer Món, aviat acabarien caient en mans del comunisme. És a dir, l'enfrontament entre els Estats Units (EUA) i la Unió de Repúbliques Socialistes

Soviètiques (URSS) legitimava per a Occident els objectius de modernització i desenvolupament econòmic dels països del sud. Això explica per què van anar lligats pactes militars, suport a dictadures i programes de desenvolupament (Escobar, 1998). En aquest sentit, el Congo de Mobutu, la Indonèsia de Suharto, el Brasil de la dictadura militar o la Nicaragua de Somoza són exemples de països amb règims dictatorials, que van rebre el suport dels diners dels EUA durant els anys seixanta, mitjançant organismes internacionals com el Banc Mundial (BM) o el Fons Monetari Internacional (FMI), amb un objectiu clarament geopolític.

La consolidació dels EUA com a superpotència també es va recolzar en la conformació d'una estratègia de desenvolupament per als països perifèrics, de manera que això els permetés la desitjada expansió del sistema de mercat als cinc continents. Tal com veurem al capítol sobre geopolítica, cal tenir en compte que les colònies comportaven una via primordial d'expansió del capitalisme, perquè permetien d'establir una important base material, construir mecanismes d'ordre i control, i també instituir ideologies de legitimació del sistema. Tanmateix, la descolonització podia posar en perill tot això: implicaria trobar altres maneres de garantir el subministrament de béns i expandir el capital occidental. I així, els EUA i les potències colonials europees van implementar una estratègia de desenvolupament, concebuda per a garantir la seva expansió econòmica i, a la vegada, prendre el control sobre els països perifèrics. Una espècie de fase posterior a l'expansió capitalista un cop acabat el projecte colonitzador (Preston, 1996). Els EUA s'estimaven més països independitzats que no pas colònies sota control europeu. Per la seva banda, les potències europees preferien mantenir cert control capitalista a les seves antigues colònies, cosa que era menys lucrativa però molt més fàcil de sostenir.

1.3. Les teories del desenvolupament

Les teories del desenvolupament es concentren en tres aspectes: les causes de les desigualtats entre el Primer Món i el Tercer Món, les causes de la persistència d'aquestes desigualtats, i les possibles solucions. És a dir que aquestes teories han d'oferir una explicació sobre en quina mesura són problemàtiques per al sud les interferències del nord, o bé si l'arrel d'aquests problemes rau en una altra banda. A més, quan cadascuna defineix la noció corresponent de desenvolupament, amb influències de la ideologia i el lloc històric de qui les concep, estableixen què és problemàtic i què sembla convenient per a qualsevol societat. Per aquest motiu, es converteixen en una brúixola que indica on és el nord, i mai tan ben dit. O sigui que

incorporen de manera subtil un determinat llenguatge de valoració amb el qual es llegeix la realitat d'una manera específica. En parlarem, i contrastarem breument aquestes nocions d'aquí endavant.

Les teories del desenvolupament més influents han donat un diagnòstic múltiple i dissemblant de l'existència d'interferències entre el nord i el sud. Algunes teories com les neoliberals menyspreen l'existència d'interferències transnacionals negatives. D'altres, com les dependentistes o les postcoloniales, se centren més aviat en aquestes interferències.

Desenvolupament realista-neoliberal

Es desprèn de les concepcions realista i neoliberal del món, de les quals parlem al capítol 1. Inspirada al principi en el pensament d'economistes clàssics (com Smith o Ricardo), aquesta noció de desenvolupament evoluciona des dels anys cinquanta fins avui cap a enfocaments menys sistèmics i més simples, basats en l'individu, i susceptibles de ser presos com a model.

Sociòlegs i políticòlegs nord-americans reben llavors la influència de l'economia neoclàssica i desenvolupen la **teoria de la modernització** als inicis de la guerra freda (Rostow, 1960). La política exterior dels EUA, embriagada d'aquesta teoria, incorpora polítiques de desenvolupament a les seves accions tradicionalment militaristes. El seu principal objectiu consisteix a frenar l'avenç del comunisme. Es parteix de la idea segons la qual els països del sud, per a superar els problemes de desenvolupament que tenen, han de recórrer a un procés evolutiu, similar al que han recorregut Europa i els EUA. Cal que abandonin la fase de societats tradicionals per a arribar, després de travessar diverses etapes, a la fase de societats de consum en massa. El lema dels modernitzadors afirma que "el creixement econòmic és bo per als pobres". En cas que els països no siguin capaços d'aconseguir-ho pels seus propis mitjans, cal que demanin ajuda a l'exterior, en forma de diners, tecnologia o experiència. Com a conseqüència d'això, aquesta teoria va legitimar l'ajuda exterior, la inversió estrangera, el comerç internacional o qualsevol forma de capital des de l'exterior, tots entesos com a interferències transnacionals modernitzadores, necessàries per al creixement capitalista, per a deixar de ser societats tradicionals i immadures i allunyar-se de la temptació comunista. Si ho haguéssim de resumir en un eslògan, diria una cosa semblant a aquesta: "Qualsevol interferència que procedeixi del nord és bona per al sud".

Durant els anys seixanta i setanta, ningú no qüestionava el paper planificador i distribuïdor de l'estat, clau per al desenvolupament capitalista. No obstant això, a mitjan anys setanta hi va haver la contrarevolució neoliberal, en la qual es va imposar progressivament una visió segons la qual la gestió de l'economia s'havia de deixar en mans del mercat en comptes de l'estat. El principal gestor i promotor del desenvolupament de l'economia ha de ser l'empresa privada. L'estat s'ha de retirar i limitar-se a garantir la seguretat jurídica de la propietat privada; cosa que, a escala internacional, es tradueix en la proliferació d'institucions nacionals multilaterals dedicades a la promoció del sector privat (inversió, internacionalització de l'empresa, garanties sobiranes, etc.), i en les tesis que proposen que cada país s'especialitzi, mitjançant una reorganització de la seva economia, segons l'anomenada *divisió internacional del treball*. Un pensament dogmàtic privatitzador que continua fins avui.

Corrent culturalista

Aquest corrent emfatitza la importància del factor cultural en l'origen de les desigualtats. Els culturalistes com Weber (2002) assenyalen que "el subdesenvolupament és un estat mental", o que el protestantisme religiós tendeix més a l'esperit emprenedor capitalista. Apunten la mateixa virtut per a altres cultures religioses com el confucianisme, el judaisme, el calvinisme o el puritanisme. Alguns elements culturals com la tendència a la promiscuïtat, a l'espiritualitat o a la màgia en comptes de la ciència, el fatalisme present en algunes religions, la manca de valor per a l'esforç, la cultura de l'oci, etc., expliquen, segons aquesta perspectiva, les desigualtats nord-sud. Així, la solució és "modernitzar el caràcter de les persones" (Inkeles i Smith, 1974), és a dir, aconseguir que les persones desenvolupin el sentit de l'eficàcia personal, que s'informin en fonts diverses, estiguin obertes a noves idees, s'esforcin, etc. Una cosa transcendental – assenyalen– per a les persones que hauran d'ocupar llocs de responsabilitat al govern, a les empreses o a qualsevol altra institució política o econòmica.

El sector tant públic com privat del desenvolupament ha acollit entusiasmat aquesta mena de tesis (sobretot per la simplicitat que tenen). Aquesta tesi no tenia en compte la possibilitat que el fet d'assumir des dels països del sud elements de la cultura occidental (del nord) pot constituir, en determinats casos, una interferència negativa. Occidentalitzar o modernitzar les ments dels habitants del sud no és, per a nosaltres, sinònim d'ajuda nord-sud.

El corrent culturalista...

...no s'ha de confondre amb l'escola del culturalisme antropològic (o relativisme cultural), de Franz Boas, en la qual s'afirma que les cultures són tan diferents entre elles que no hi pot haver cap mena de superioritat entre unes i altres. Un plantejament del tot oposat a allò que afirma Weber.

Institucionalisme

L'institucionalisme pren una determinada centralitat als anys noranta, gràcies a polítiques de bona governança (*good governance*) del BM. Aquesta doctrina afirma que la inestabilitat dels països perifèrics es deu a la seva posició en el sistema internacional, però també en gran mesura a la debilitat de les seves estructures institucionals internes. Les institucions (partits polítics, parlaments, tribunals, ministeris reguladors de competències, bancs estatals, auditories, municipis, etc.) i l'estructura en què es disposen són clau per al desenvolupament final, afirmen. Per aquest motiu, el factor cultural torna a ser vital si s'assumeix que, tant valors com nivell formatiu, ideologia, etc., configuren la dinàmica de les institucions (Myrdal, 1972).

Desenvolupament estructuralista

Ja hem presentat el corrent de pensament estructuralista en el capítol dedicat a les "antigues" relacions internacionals. L'enfocament estructuralista se centra (ara sí) en els factors externs (exògens) als països del sud que en condicionen el desenvolupament. En concret, fa referència als que provenen del comerç internacional, del sistema financer internacional i del sistema productiu internacional en conjunt, però també a les relacions polítiques com, per exemple, l'aliança tàcita del capital internacionalitzat dels països del nord amb les elits dels països del sud, o a relacions de dominació diverses. Sota la influència d'aquest plantejament, inspirat en una anàlisi marxista, s'hi erigeixen una sèrie de teories i esquemes (els més importants dels quals descriurem a continuació). Dit d'una altra manera, els estructuralistes proven d'enfocar les interferències transnacionals de tipus negatiu que reben els països del sud, com a conseqüència de la posició del sud i dels diversos grups de poder en l'estructura del sistema mundial.

A principis dels anys cinquanta, aquest pensament s'envela gràcies a l'anomenat *pensament 'cepalià'* i els precursors d'aquest pensament, entre els quals cal destacar l'argentí Raúl Prebisch, que parla de la **dualitat centre-perifèria** que regeix les relacions internacionals (1962). Superades les anàlisis històriques de la teoria de la modernització, s'adopta un mètode d'anàlisi històrica i estructural. El model planteja, en primer lloc, que les estructures dels països centrals són diferents de les dels països perifèrics. En segon lloc, que el subdesenvolupament de la perifèria és, en bona part, conseqüència del desenvolupament del centre. I, finalment, que centre i

Entre el 1950 i el 1963,...

... Prebisch va ser secretari executiu de la Comissió Econòmica de les Nacions Unides per a l'Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL). Es tracta de l'organisme dependent de l'ONU responsable de promoure el desenvolupament econòmic i social de la regió. La seva activitat es concentra en l'àmbit de la investigació econòmica.

perifèria fan funcions diferents però complementàries dins del sistema econòmic internacional.

La teoria de la dependència

Es tracta d'una crítica devastadora de la teoria de la modernització. Argumenta que les economies de determinats països estan condicionades pel desenvolupament i l'expansió d'altres economies, a les quals estan sotmesos per la pressió de diversos mecanismes i interferències internacionals, lligades a la història del capitalisme. Unes economies i les altres són interdependents. Així, doncs, el subdesenvolupament no és una fase prèvia al desenvolupament, sinó el producte històric del colonialisme i l'imperialisme (Baran, 1957). Desenvolupament i subdesenvolupament són dues cares d'una mateixa moneda, lligades al mateix procés: l'acumulació de capital a escala global.

Com que la captura de l'excedent de les colònies va afavorir l'acumulació originària de capital de les metròpolis (i va interferir, doncs, en el desenvolupament natural de les colònies), es conclou que el subdesenvolupament és el producte històric del desenvolupament dels països imperialistes. El problema no és l'absència de capital al sud, sinó el fet que aquest capital es transfereixi cap al nord de manera sistemàtica, gràcies a la col·laboració de les elits del sud. En aquest sentit, si el problema és l'estructura mundial establerta per l'expansió del capitalisme, la solució és abolir el mercat capitalista mundial.

Va ser entre la comunitat acadèmica llatinoamericana, entre els anys cinquanta i setanta, on aquesta teoria va tenir més acceptació.¹ A partir d'aquell moment naixien tres corrents dependentistes diferents (Bustelo, 1999), entre els quals destaquen els següents: **i)** la proposta de **desconnexió** (Amin, 1988), per la qual primer de tot cal desenvolupar el comerç i les relacions sud-sud, i així recomana, per començar, una desconnexió amb el nord i l'intercanvi solidari entre països empobrits (es tracta d'eludir la recepció de qualsevol interferència nord-sud, incloent-hi l'ajuda internacional);² **ii)** l'actualització i reformulació dels primers plantejaments de la CEPAL, aprofundint en el model d'industrialització per substitució d'importacions;³ i **iii)** les tesis de desenvolupament dependent,

1. Vegeu, per exemple, [Prebisch](#) (1949), o en to més divulgatiu, [Galeano](#) (1971). A part de [Prebisch](#) i [Baran](#), tots dos precursors de la teoria, alguns dels autors més rellevants són [Fernando Henrique Cardoso](#), [Theotonio dos Santos](#), [Andre Gunder Frank](#), [Celso Furtado](#), [Ruy Mauro Marini](#) i [Enzo Faletto](#).

2. A part d'[Amin](#), donen suport a aquest corrent [Frank](#) i [Dos Santos](#).

3. Hi donen suport autors com [Furtado](#), [Sunkel](#) o [Tavares](#).

que afirma que la dependència no impossibilita el desenvolupament, encara que genera desigualtats i contradiccions específiques del capitalisme perifèric que caldria assumir.⁴

La teoria del sistema mundial

Arran d'algunes crítiques significatives rebudes per les teories de la dependència (per exemple, sobre la seva visió centrada en l'estat), es comencen a elaborar, als anys seixanta, les "noves teories de la dependència". L'anàlisi que proposa en aquest sentit Wallerstein (2007) transcendeix la dimensió dels estats pel que fa a la teoria del sistema mundial. Com els pluralistes, considera que hi ha alguns fenòmens que han traspassat les fronteres dels estats, com l'activitat de les empreses transnacionals o els moviments especulatiu financers. Fenòmens amb dinàmica transnacional pròpia. Per tant, la unitat d'anàlisi per a comprendre les desigualtats no pot ser els estats, sinó que ha de ser el mateix sistema internacional: el **sistema món**.

Sosté que les noves formes del capitalisme global permeten controlar tota mena de recursos més enllà de les fronteres de l'estat nació des del qual s'opera. Per això no és gens estrany que els EUA i el Japó pretenguin establir una economia mundial capitalista, a fi d'assegurar-se tant el seu creixement econòmic com una superioritat estratègica envers la resta de països. Wallerstein descriu una jerarquia de tres conjunts de països: els centrals, els **semiperifèrics** i els perifèrics, en la qual els centrals exploten la resta, però els semiperifèrics també subjuguem alhora els perifèrics. Una distribució que obeeix a una evident divisió internacional del treball, que no solament respon a les diferències entre països sinó també entre les condicions laborals a tot el planeta. De manera que transcendeixen les posicions de classe social a una escala global. En el sistema món la distribució desigual d'actius i passius acaba essent similar a la distribució que es dona a escala estatal.

Finalment, segons aquesta teoria, només els països centrals disposen d'un desenvolupament capitalista autònom, en l'actual sistema món. Els països perifèrics s'han hagut d'instal·lar en un desenvolupament capitalista orientat a l'exterior per dos motius: la colonització i l'obertura comercial (neocolonització). D'alguna manera, tant l'una com l'altra han estat (i són encara) la font de més interferències negatives nord-sud.

---

4. Cardoso i Faletto donen suport a aquest corrent.

La teoria de les necessitats bàsiques

Davant l'evidència que el creixement comportava desigualtats enormes, durant els anys setanta va sorgir un enfocament neokeynesià que encara avui gaudeix de determinada vigència, mitjançant la noció de **desenvolupament humà**. Sense que afecti les bases del capitalisme, aquesta teoria es planteja aconseguir més equitat a partir de la satisfacció de les necessitats bàsiques de la població mundial. Aleshores es va obrir un debat intens, tant pel que fa a estratègies com pel que fa a definir quines eren en realitat les necessitats bàsiques de la població. Autors com Max-Neef (1994) van plantejar una divisió entre necessitats humanes i satisfactors. Les necessitats humanes són universals (aliments, sanitat, diàleg, pau); els satisfactors depenen, en canvi, del context socioeconòmic, cultural i històric.

La teoria de les necessitats bàsiques ha exercit una gran influència en el disseny de polítiques d'algunes agències de les Nacions Unides, en especial el Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), l'Organització Internacional del Treball (OIT), l'Organització per a l'Alimentació i l'Agricultura (FAO) i l'Organització Mundial de la Salut (OMS).

La teoria del desenvolupament endogen/autocentrat

Es fonamenta en l'exercici de la sobirania sobre el territori propi. S'inspira en el diagnòstic plantejat per la teoria de la dependència i la necessitat de disminuir les interferències (o dependències) de l'exterior, sense que això impliqui tancar-se a interferències que puguin ser beneficioses (com, per exemple, l'accés a determinades solucions biomèdiques per a malalties concretes). Aquesta teoria proposa que els sistemes productius s'orientin de manera prioritària a les necessitats locals en comptes de fer-ho a les necessitats del mercat global (tal com proposen les tesis dels economistes neoliberals). En territoris que són grans productors d'aliments, de productes agrícoles, d'energia, de minerals, etc., no hi ha d'haver persones que pateixin fam i fred o que no disposin d'aquestes matèries primeres.

Es tracta d'un enfocament que no solament és econòmic, sinó profundament polític. No solament cal cobrir les necessitats locals, sinó que també cal controlar i administrar els recursos propis. De manera que s'opta per superar les estratègies de seguretat alimentària, energètica, ambiental, etc., substituint-les per polítiques de sobirania alimentària, energètica, ambiental, etc.; és a dir, sobirania aplicada al dret d'alimentar-se i de produir

els aliments propis, sobirania aplicada al dret de produir i abastir-se d'energia, sobirania aplicada al dret de protegir el patrimoni cultural, l'economia... En termes de vulnerabilitat dels ciutadans, es tracta d'amortir les interferències transnacionals perilloses, amb l'objectiu de reduir-les tant com sigui possible.

Sobirania alimentària

Concepte introduït per Vía Campesina entorn dels noranta. Una de les definicions que se'n fa és "el dret dels individus, comunitats, pobles i països a definir les seves pròpies polítiques en relació amb l'agricultura, el treball, la pesca, l'alimentació i la terra, adequades a les circumstàncies ecològiques, socials, econòmiques i culturals; inclou el dret a l'alimentació i el dret a produir aliments, cosa que significa que cada persona i cada poble tenen dret a una alimentació adequada i als recursos alimentaris, i a ser capaços de sustentar-se ells mateixos i la seva societat".

(www.viacampesina.org)

Davant els problemes de dimensions que han d'afrontar els països en el moment d'aplicar polítiques de desenvolupament endogen, la via de solució és la integració regional en espais prou amplis per a adquirir una escala econòmica i política que permeti una autonomia regional estratègica (Hettne, 2000). Havent vist experiències d'integració regional econòmica asimètrica com el Tractat de Lliure Comerç de l'Amèrica del Nord (TLCAN), signat per Mèxic, els EUA i el Canadà, els partidaris del desenvolupament endogen fan referència a regionalismes autònoms sud-sud i no tant a integracions verticals nord-sud. També, tot i que molt baix, defensen un augment de la capacitat militar.

Entre els avantatges del desenvolupament endogen hi trobem el foment de la participació dels nens i de la seva creativitat. S'aprofiten més bé els factors locals, per tal com és un desenvolupament adaptat a les condicions i limitacions locals. A escala macro, es perfila com un desenvolupament diversificat, amb un mosaic que conforma una mena de sistema internacional policèntric. Com que s'escurça la geografia de la propietat, la producció i el consum i el circuit vital en general, es produeixen com a mínim dos efectes desitjables. En primer lloc, es facilita la internalització de les externalitats més importants; per exemple, és improbable que es promoguin pesticides tòxics com el DDT en els conreus, perquè la collita es consumirà localment. En segon lloc, es poden promoure intercanvis econòmics basats en el principi de la solidaritat i la complementarietat, en comptes de la competitivitat.

Després del periple neoliberal a l'Amèrica Llatina als vuitanta i noranta i a principis del segon mil·lenni, l'emergència recent de governs populars a l'Amèrica del Sud, afins a la perspectiva del desenvolupament endogen, va

donar lloc a projectes de regionalisme alternatiu com l'Alternativa Bolivariana pels Pobles d'Amèrica (Alba) per a la regió llatinoamericana i el Carib –en reacció a l'intent dels EUA de desenvolupar l'Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques (ALCA) per tot el continent–, amb el complement del Tractat de Comerç dels Pobles, o institucions com Banco del Sur.

Les teories postcoloniales

Aquest corrent de pensament pren una força especial a finals dels setanta i a principis dels vuitanta. S'afirma amb determinació que les relacions nord-sud continuen marcades pel colonialisme, i avancen dues explicacions d'aquest fet. En primer lloc, el greuge històric que comporta per al sud l'etapa del colonialisme. En segon lloc, argumenten que actualment es mantenen formes de colonialisme occidental, lligades sobretot al món de les idees, mitjançant una mena de **colonialisme del saber**. Els pobres han vist interferida la seva manera de comprendre el món pels valors i punts de vista que els van arribar, primer de la mà dels colonitzadors europeus (a punta de pistola o espasa) i, després, per mitjà del poder suau exercit per Occident. Una d'aquestes idees colonitzadores del saber ha consistit, precisament, en el concepte de *desenvolupament*. Un mite d'efectes perversos, ja que ha comportat i comporta un discurs que legitima certes formes contemporànies de dominació (Tucker, 1999). A conseqüència d'això, les teories postcoloniales (o descoloniales) assenyalen la necessitat de desconstruir el discurs occidental del desenvolupament, entenent-lo com la prescripció d'allò que és bo, modern, civilitzat sobre allò que és dolent, primitiu i bàrbar. En aquest sentit, el postcolonialisme està d'acord amb el fet que les noves formes de poder colonial actuen creant marcs cognitius en els quals s'inculca als mateixos desposseïts quins canvis (i interferències) són positius o negatius. Pensar com vol Occident. Fins i tot afirmen que la idea del Tercer Món (com a món primitiu i endarrerit) és una idea occidental que cal reconstruir. Per aquest motiu plantegen, entre altres coses, la fi d'aquesta categoria.

Davant d'allò que alguns anomenen *consciència imperial dels pobres* (fins i tot dels dependentistes mateixos), es proposa "escoltar el sud", en el sentit de reconèixer l'"altre", apostant per societats híbrides o transculturalitzades (Slater 2004).

El concepte del bon viure

Com ja anunciaven les teories postcoloniales, un dels biaixos habituals es troba en la no-consideració de formulacions que sorgeixen de les comunitats locals perifèriques, pel que fa a la seva noció de desenvolupament. No obstant això, aquestes comunitats poden disposar d'idees relativament clares, produïdes des de la seva perspectiva cultural amb els anys. Entre els múltiples exemples d'això, rescatem el concepte andí del **bon viure** (en contrast amb altres accepcions de desenvolupament com el creixement econòmic, la cohesió social, el benestar o el desenvolupament humà).

El *viure i conviure bé* o *bon viure* (*suma q'amaña* en aimara, i *sumak kawsay* en quítxua) és una proposta que sorgeix dels pobles indígenes dels Andes. Fa referència a una certa plenitud de vida, i al benestar social, econòmic i polític que qualsevol poble persegueix (Choque, 2006). El bon viure neix de l'experiència de vida comunitària dels pobles i nacionalitats indígenes i es basa en la reciprocitat, la cooperació i la complementarietat. Cerca la vida en harmonia entre els éssers humans, i entre els éssers humans i la natura. De fet, tal com afirma l'economista equatorià Alberto Acosta, s'ha de copsar com una resposta antisistèmica i col·lectiva al concepte individualista del benestar (2008). Per a aquests pobles andins, desenvolupament, pobresa, riquesa, etc., no tenen sentit, sinó que en té una visió holística de la manera com hauria d'actuar la societat en conjunt per a construir el bon viure, la terra fèrtil sense mal (*sumak allpa*) i el coneixement ancestral (*sacha runa yachay*).

El jesuïta catalanobolivià Xavier Albó ens ensenya que, quan en el món andí (i en tants altres móns originaris) es diu que les seves cultures són cultures per a la vida, no solament parlen del fet biofísic de viure, sinó també de tot el conjunt de relacions socials en l'ambient d'acollida. Per això també parlen de "tenir cura" i "criar" la vida com una cosa que cal fer en comunitat, en família (Albó, 1986).

Referència bibliogràfica

X. Albó (1986). *Cosmología andina: una aproximación a la religiosidad andina*. Quito: Abya Yala.

El bon viure andí contrasta amb el viure més bé present en les accepcions occidentals del terme *desenvolupament*. En primer lloc, perquè *bon viure* prové de la (imperfecta) traducció al castellà de la paraula aimara *q'amaña*, que significa 'viure i conviure en pau amb un mateix, amb el col·lectiu i amb la natura' o 'viure en plenitud'. En canvi, la major part d'accepcions occidentals de *desenvolupament*, tant si són neoliberals com estructuralistes, plantegen la vida individual i la història col·lectiva com una

cursa (progrés lineal). Aquestes accepcions també es vinculen a la manera de concebre el temps. Si en les cultures ameríndies la concepció del temps és circular, en els sistemes occidentals es funciona a partir d'una idea progressiva del temps. I, en segon lloc, perquè aquestes visions de pobles originaris es resisteixen a emprar el comparatiu *més bé*, perquè entenen que massa vegades un individu o un grup viu més bé i es troba més bé que d'altres perquè justament ho ha aconseguit en detriment d'aquests altres o menystenint-los.

Hi ha intel·lectuals que ho descriuen així: "El «viure més bé» és una idea consumista, mercantilista i individualista que genera falses necessitats que ens porten a l'ansietat i fins a la violència. El Bon Viure supera el "viure més bé", en el sentit que amplia les capacitats i oportunitats per a l'emancipació de totes i tots, no solament per a gaudir d'uns ingressos dignes i sostenibles, sinó també per a donar lloc a l'amor social, la solidaritat, la confiança i el respecte per l'altre, per qui és diferent, per qui no és com un mateix." (Jara, 2008)

1.4. Categories de desenvolupament

El pescador tanzà, el miner bolivià, el camperol bengalí, l'immigrant marroquí, l'indígena wayúu, l'accionista de Pescanova, el secretari d'estat de Comerç espanyol, el latifundista guatemalenc, el funcionari egipci del BM o el consumidor compulsiu japonès, poden coincidir en diferents estructures socials, econòmiques, polítiques i fins i tot culturals. Quin subjecte d'estudi és més oportú, per al nostre objectiu d'entendre les interferències transnacionals i les desigualtats que es produeixen?

Depèn. De vegades ens referim a **individus**, d'altres a **comunitats de vida**, de vegades a **grups d'interès** i altres cops a categories socioeconòmiques les realitats de les quals són semblants en molts països (categories multinacionals), i que fins i tot s'alien (categories transnacionals), tot deixant en un segon terme les fronteres. Així mateix, farem referència als **estats** i a les seves societats (atorgant rellevància a les fronteres i la capacitat política, militar i redistributiva de l'estat).

El mapa de les teories del desenvolupament ens aporta una certa varietat de categories per a parlar d'allò que en el sistema mundial és desitjable o indesitjable. Cada classificació posa èmfasi en una característica per damunt de les altres, fruit de l'aproximació metodològica i, sobretot, ideològica, cosa que les converteix en imprecises i, alhora, complementàries entre si. Com que utilitzarem *categories de desenvolupament* de manera reiterada, convé assenyalar quins matisos incorpora cadascuna.

Categoria	Matis	Procedència
Tercer Món Primer Món	S'origina en parlar d'un conjunt de països que no estan directament implicats en la guerra freda	Alfred Sauvy (1954)
Països en via de desenvolupament Països desenvolupats	El desenvolupament és un procés lineal	Teoria de la modernització
Països no industrialitzats Països industrialitzats	Suggereix que el desenvolupament s'adquireix de manera simultània a un determinat grau d'industrialització	
Països menys avançats (PMA)	Es refereix als països menys modernitzats del planeta. Referència implícita al baix desenvolupament tecnològic	Nacions Unides
Països d'ingressos baixos Països d'ingressos mitjans Països d'ingressos alts	Segons el PIB <i>per capita</i> . Teoria economicista	Banc Mundial
Països amb baix desenvolupament humà	Segons l'índex de desenvolupament humà (ingressos, esperança de vida, alfabetització)	Teoria de les necessitats bàsiques. Nacions Unides
Centre Perifèria Semiperifèria ⁵	Expressen jerarquia i independència. Evidencien la dominació d'uns sobre els altres. Èmfasi en les qüestions polítiques i econòmiques	Teoria de la dependència
Sud (geogràfic) Nord (geogràfic)	La majoria de països del Primer Món es troben a l'hemisferi nord. Segueix un criteri basat en les fronteres	Consideracions geogràfiques, no sempre precises (vegeu Austràlia i Mèxic, p. ex.)
Països empobrits Països enriquits	Emfatitza la tendència i es contraposa a la denominació <i>països en via de desenvolupament</i>	Moviments socials antiglobalització capitalista (p. ex., la Xarxa Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern)
Classe no consumidora Classe consumidora	Basat en els usos de consum. Categoria econòmica però, sobretot, sociològica	(Worldwatch Institute, 2004)
Sud global (polític) Nord global (polític)	Semblant a centre/perifèria. És d'ús nou i s'ha fet servir de manera ambigua de vegades per a referir-se a un mateix destí comú que la globalització capitalista assigna als països i de vegades a un sud i un nord que es deslocalitzen a cada país, però on el sud continua subordinat al nord	Moviments antiglobalització capitalista (destaquem, p. ex., Focus on the Global South i Transnational Institute)

5. Wallerstein ho introdueix en la seva teoria del sistema món (2007).

Per a saber-ne més

- P. Bustelo (1999). *Teorías contemporáneas del desarrollo económico*. Madrid: Síntesis.
- A. Escobar (1998). *La invención del Tercer Mundo: construcción y deconstrucción del Desarrollo*. Barcelona: Norma.
- A. Escobar (2004). "Beyond the Third World: Imperial globality, global coloniality, and anti-globalization social movements". *Third World Quarterly* (núm. 25).
<<http://abahlali.org/files/AEscobar2004.pdf>>
- P. W. Preston (1996). *Development Theory: An Introduction to the Analysis of Complex Change*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

2. Tipus d'ajuda internacional

2.1. Modalitats

L'ajuda exterior es desplega mitjançant extenses xarxes per a fer arribar idees, diners, béns i serveis als seus destinataris. En aquest capítol es descriuen breument les diferents modalitats de cooperació segons la ruta que prenen els recursos o els esforços transferits, i les institucions que hi estan involucrades.

En primer lloc, es distingeixen tres **modalitats segons el tipus de socis** que executen l'actuació. Acostumen a ser actuacions definides de manera asimètrica ja que el soci donant té el poder de retirar l'ajuda si les condicions no són del seu gust. El receptor pot acceptar l'ajuda o rebutjar-la, però res més.

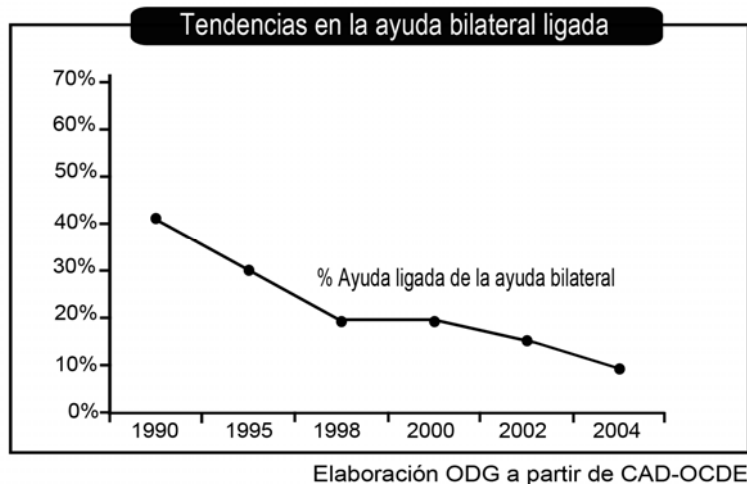
Així, doncs, si la cooperació es produeix d'estat a estat es parla de **cooperació bilateral**. Si la cooperació és entre administracions no centrals (com la que gestiona l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament, ACCD) es parla de **cooperació descentralitzada**. Si la institució que gestiona l'actuació és un organisme multilateral (com les agències de Nacions Unides, el BM o altres bancs regionals de desenvolupament) la cooperació es classifica com a **ajuda o cooperació multilateral**. Hi ha una tercera iniciativa que sovint es cataloga com a **actuacions a càrrec d'altres actors** (principalment ONG però també institucions com universitats, sindicats, esglésies, empreses, etc.) que pren diferents noms com ara *cooperació no governamental*, *cooperació empresarial*, *cooperació sindical* o *cooperació universitària*.

El conjunt de les ajudes que procedeixen de fons públics s'anomena **ajuda oficial al desenvolupament** (AOD).

En segon lloc, pel que fa a la cooperació financera, es pot distingir entre **ajuda reemborsable** quan l'ajuda és un crèdit que s'ha de retornar (i que genera deute extern), i **ajuda no reemborsable** quan es tracta d'una donació al 100%. Entre un extrem i l'altre hi ha ajudes amb un percentatge determinat de "concessionalitat". Però perquè un crèdit sigui considerat concessional, o dit d'una altra manera, com una ajuda, els interessos, la

carència i altres característiques han de ser més favorables que les del mercat.

En el camp de la cooperació financera se sol considerar també com a AOD les operacions de **condonació de deute extern**, i també les operacions de conversió de deute extern per inversions públiques en medi ambient, inversió social (educació, salut, etc.).

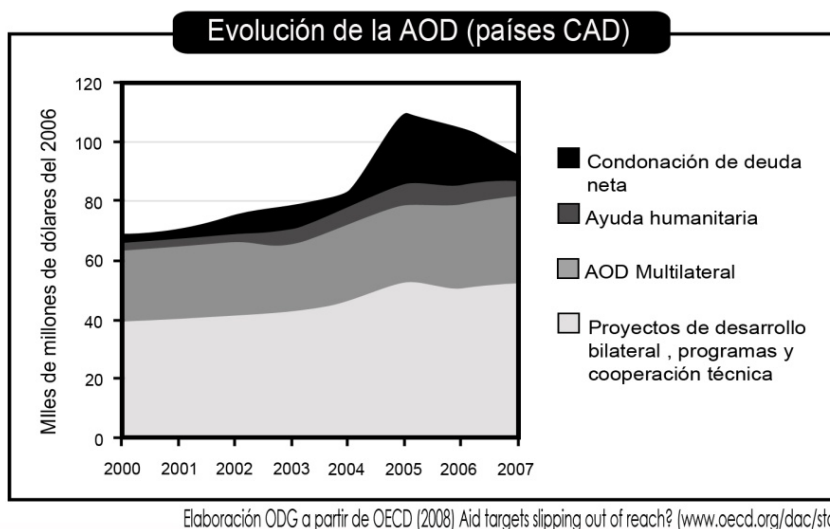

En tercer lloc, hi ha ajudes condicionades (o **ajuda lligada**) que tradicionalment han estat comptabilitzades com a ajuda oficial al desenvolupament, malgrat que actualment hi ha organismes com el Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE) que n'aconsella la reducció. És el cas dels coneguts crèdits del fons d'ajuda al desenvolupament (FAD), que durant anys han estat prop de la meitat de l'AOD que atorgava als països empobrits i que en bona part consistien en crèdits condicionats a la compra de béns i serveis d'empreses espanyoles. Cosa que ha estat analitzada i denunciada enèrgicament per l'Organització no Governamental per al Desenvolupament (ONGD) i moviments socials espanyols.

Finalment, es pot diferenciar modalitats adaptades a necessitats i potencialitats diverses. L'**acció humanitària** fa referència, per exemple, a les actuacions que es despleguen en cas d'emergència humanitària (conflictes armats i guerres, fams, epidèmies, terratrèmols, tsunamis, etc.), requereixen rapidesa, i sovint estan lligades a suport en forma d'ajuda alimentària, sanitària i de reconstrucció d'infraestructures. També estan associades a polèmiques intervencions humanitàries de tipus militar que sovint són titllades d'intervencionisme i criticades per l'arbitrarietat que tenen i perquè obeeixen a objectius geopolítics.

D'altra banda, el **codesenvolupament** s'ubica en el fenomen migratori, i mira d'implicar els treballadors migrants en projectes de desenvolupament als seus llocs d'origen.

En el gràfic es mostra l'evolució de les modalitats que han integrat l'AOD desplegada pels països del CAD als països perifèrics durant els darrers anys:

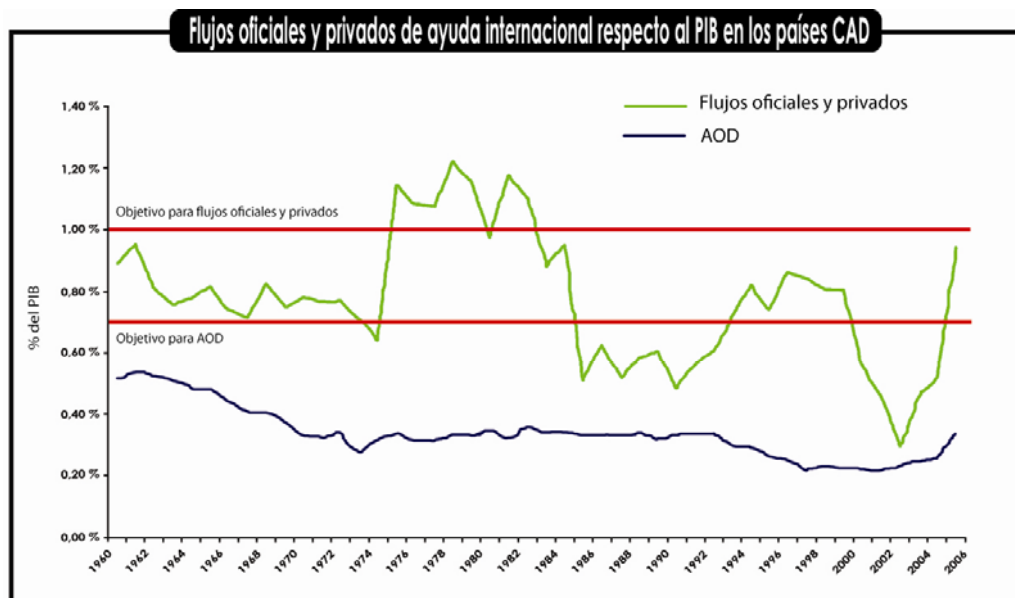

2.2. Actors de la cooperació internacional i lògiques

Tot i que sovint apareixen barrejats, els actors emissors d'ajuda al desenvolupament de camí al sud són sobretot quatre, i segueixen quatre lògiques: les organitzacions de la societat civil (ONG), els estats (ajuda bilateral), els organismes internacionals (ajuda multilateral) i les empreses (filantropia empresarial). A banda d'aquests hi ha altres emissors, però el seu pes global és considerablement més lleuger.

Si mesurem la importància relativa d'aquests quatre actors, ens adonarem que encara no hi ha estadístiques satisfactòries sobre ajuda privada (ONG i filantropia empresarial). Sí que n'hi ha, en canvi, per a les contribucions públiques (ajuda bilateral i multilateral). A fi de comparar els diners canalitzats amb cada agent, recorrem a l'exemple dels EUA, on s'observen bones estadístiques sobre filantropia privada i on aquesta filantropia té un pes important —s'estima que, de tota l'ajuda privada global, la meitat prové dels EUA (Kharas, 2007). La tendència dels EUA és que, a escala, l'ajuda privada superi la pública. Encara que en general l'ajuda privada demostra que és molt més erràtica en el temps i depèn dels cicles economicofinancers de l'AOD, com es veu al gràfic. Això rau en el fet que, d'una banda, l'ajuda privada és

voluntària i és subjecte a les expectatives conjunturals de prosperitat, mentre que, de l'altra, l'ajuda oficial rep la cobertura dels estats i sol estar prefixada i regulada per llei, a la majoria dels països donants.

Elaboración ODG a partir de IDA-WB (2007). AID ARCHITECTURE: AN OVERVIEW OF THE MAIN TREND IN OFFICIAL DEVELOPMENT ASSISTANCE FLOWS

En aquesta taula, The Hudson Institute presenta dades sobre filantropia privada, gestionada per quatre tipus d'organitzacions. Hi destaca el pes de les ONG i organitzacions religioses, seguides d'empreses i fundacions benèfiques (que normalment provenen de fons cedits per empresaris altament enriquits en etapes misericordioses). En darrer lloc, les universitats.

Ajuda global dels EUA als països del Sud, 2006 (en milers de milions de dòlars)		
Ajuda oficial al desenvolupament (bilateral + multilateral)	23,5	40%
Filantropia privada	34,8	60%
Fundacions	4,0	6,8%
Empreses	5,5	9,4%
ONG	12,8	22,0%
Universitats	3,7	6,3%
Organitzacions religioses	8,8	15,1%

Font: The Global Philanthropy Index 2008 - The Hudson Institute

A continuació, posem en contrast la retòrica de cada classe d'institució de cooperació amb els seus objectius i limitacions fonamentals. Val a dir que la lògica d'ONG i institucions multilaterals, més enllà de la voluntat dels seus membres, queda molt influenciada per estats i empreses, *de facto*.

2.2.1. La lògica de la “solidaritat” a les organitzacions no governamentals

A la pràctica, sabem que l'univers d'actuació de les **organitzacions no governamentals** (ONG) del nord al sud és molt ampli. S'activen des d'organitzacions conservadores i pro capitalistes fins a organitzacions crítiques amb el sistema i de voluntat transformadora. Els seus orígens i missions poden ser de caire religiós, sindicalista, ecologista, empresarial, feminista, internacionalista, indigenista, partidari, etc. Les ONG actuen des de diagnòstics de la realitat molt diferents entre si, que evolucionen amb el temps. Per a alguns autors, hi ha quatre generacions d'ONGD, segons el repertori d'acció que despleguen per resoldre els problemes de pobresa al sud (i que, en realitat, es concreten de manera mesclada): les caritatives i d'acció humanitària, les que es dediquen a projectes de desenvolupament amb voluntat occidentalitzadora i modernitzadora, les de desenvolupament que confereixen a les seves contraparts al sud la definició general dels seus projectes i, finalment, les organitzacions que destinen els seus principals esforços a denunciar les causes de les desigualtats al mateix nord i a sensibilitzar-ne la seva societat.

No obstant això, totes aquestes generacions, si disposen de finançament, poden ser altament dependents dels objectius dels seus finançadors, exceptuant els casos en què es nodreixen d'una base social molt diversificada de petits socis, els que utilitzen la distància entre financers i beneficiaris per a interpretar a la seva manera les necessitats donades, o els que empen recursos econòmics voluntaris propis. Mentre les ONG finançades per administracions del nord reben la influència dels interessos dels seus governs, les que es financen a partir de diner privat la reben dels interessos i la capacitat de control dels finançadors privats. Per exemple, és molt probable que una ONG que rebi diners d'una fundació d'una empresa del petroli no participi en cap crítica dels impactes socioambientals de l'explotació d'aquest recurs i, encara menys, en la resistència a les seves activitats.

2.2.2. La lògica solidària a les institucions multilaterals de desenvolupament

D'altra banda, hi trobem diverses **institucions multilaterals de desenvolupament**, que són clau en la supervisió i l'assessorament de l'aplicació correcta del model neoliberal als països pobres. Les institucions dominants són els bancs de desenvolupament com el BM o els bancs regionals, les decisions dels quals es prenen bàsicament als estats membres, depenent de les participacions que posseeix cada estat i, lògicament, dels seus interessos estratègics. Hi ha excepcions com Banco del Sur, creat de fa poc, on predomina el control per part dels EUA i de la resta de països occidentals en menys mesura, que utilitzen les institucions financeres multilaterals com a palanca per a implantar el lliure mercat arreu del món, excepte en els seus propis països (Toussaint, 2008), i per a dissenyar megaprojectes regionals que els siguin útils. Aquests bancs es financen prop del 80% en els mercats de capitals privats com els de Nova York o Barcelona, motiu pel qual la seva lògica obeeix també a la del capital financer especulatiu mundial. Per tant, la primera lògica dels bancs de desenvolupament és la d'obrir mercats al sud per als capitalistes del nord, des de la visió del neoliberalisme.

També val a destacar les Nacions Unides i les seves agències especialitzades, com el PNUD, la FAO, l'OMS, l'Organització Mundial del Turisme (OMT), l'Unicef o els Cascos Blaus. La seva lògica és més independent dels mercats, però no pas dels governs del nord.

En tots aquests organismes internacionals, la **lògica d'autoreproducció** condueix els seus funcionaris i cooperants tècnics a voler-se atorgar més utilitat i coneixement tècnic dels que han demostrat en el complex pas de la història. Institucions com l'FMI, el BM o els departaments de foment del sector privat de les diverses institucions han pronosticat escenaris de futur esbiaixats i prescripcions dogmàtiques ideologitzades, relacionades amb el desenvolupament (Broad, 2006). De fet, un pessic molt important del global dels diners de la cooperació al desenvolupament va a parar a compte dels poc ètics **sous** i dietes que ingressa el vast exèrcit de tecnoburòcrates, conformat per cooperants tècnics i consultors privats de gamma alta, que poblen aquests organismes internacionals. Una part de l'ajuda que s'utilitza de manera molt poc eficient, si tenim en compte la proporció d'allò que acaba arribant als beneficiaris. I que, si respongués als interessos del gran capital en detriment del benestar de les comunitats del sud (com el que es vehicula amb les

actuals institucions financeres internacionals), es podria considerar en alguns casos com a autèntica anticooperació (vegeu més endavant el concepte desenvolupat).

2.2.3. La lògica solidària dels estats

En tercer lloc, quan l'ajuda s'implementa de manera directa des dels governs dels països rics. En aquest cas, quin sentit final té per a un govern d'un estat ric cedir una part del seu pressupost? Els polítics i diplomàtics, entenen per *cooperació internacional* el mateix que l'opinió pública? Quin ús donen a la cooperació? Com veurem, només un dels sis usos que es descriuen a continuació persegueix un objectiu desinteressat. Els altres cinc satisfan interessos nacionals "egoistes".

Per què els agrada ajudar, als estats del nord? De què parlen quan esmenten la "cooperació"?

Tal com asseguren els realistes de l'escola de Morgenthau, els estats es comporten entre ells com subjectes egoistes que competeixen a la recerca de més poder, per la seva pròpia seguretat relativa, i ho fan en un panorama de caos perillós. Actuen per interessos de l'estat; mai per principis abstractes com la solidaritat o el bé col·lectiu. En aquest context, com és que quasi totes les administracions de països de l'OCDE (incloent-hi les locals) disposen de ministeri, secretaria o oficina de solidaritat i cooperació internacional? Encara més, quasi tots els ministeris d'un mateix govern disposen d'una partida per a cooperació, no solament el d'affers exteriors...

Hem de distingir entre el significat etimològic del terme *cooperació internacional* i l'ús desgastat d'aquest terme. El diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola defineix el terme *cooperar* com "[o]brar juntament con otro u otros para un mismo fin". A la pràctica, el significat que en la *real politik* es reserva al terme *cooperació* és diferent del que acostuma a entendre l'opinió pública. En general, la ciutadania local ho associa a la solidaritat i filantropia amb el Tercer Món o la lluita internacional per una causa noble, com la prevenció del virus de la immunodeficiència humana (VIH) i el control del narcotràfic.⁶ Tanmateix, en geopolítica, s'utilitza per a fins no tan honorables. L'eliminació d'un govern poc afí, per mitjà de l'ocupació militar d'una coalició

---

6. **Congde**. Informe de la Congde sobre la percepció social de les...ONG (<http://www.congde.org/Docinteres/Informepercepcion.pdf>).

de països que cooperen entre aliats, o la internacionalització d'empreses locals en forma d'inversió estrangera i acollida per alguns governs neoliberals del sud com les pluges d'abril, són exemples d'aquest tipus de cooperació internacional. Aquí considerarem breument els sis usos que es dona a la cooperació:

a) Cooperació per a formar **aliances geoestratègiques**, tant si són de caràcter geopolític com geoeconòmic o militar. Operacions com la invasió de l'Iraq o el procés de pressió prèvia al Consell de Seguretat de les Nacions Unides es van concebre en el marc de cooperació entre aliats. No cal que siguin nord-sud ni que estiguin acotades a un sol àmbit. Les aliances contra el terrorisme, el control de la immigració o del tràfic de drogues acostumen a generar les "cooperacions reforçades", que freqüentment promouen els EUA o, de manera secular, la Unió Europea (UE), i són assumides amb obediència per la resta de la comunitat internacional exceptuant alguns estats. Els estats que no solen cooperar són estigmatitzats i se'ls donen malnoms com *estats vàndals* o *brètols*, *estats fallits* o fins i tot *eixos del mal*. Les cooperacions es plantegen en alguns casos de manera bilateral (com els acords tàcits entre els governs nord-americà i britànic, o els tractats de lliure comerç bilaterals) o en d'altres de manera multilateral (Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord, Mercosur, Lliga Àrab, etc.).

D'altra banda, hi ha aliances geoeconòmiques com les que es produeixen *de facto* entre països integrats econòmicament entre ells mitjançant una forta internacionalització empresarial, molt orientada a l'àmbit geogràfic. La deslocalització empresarial i el mateix comerç han conduït unes economies a ser molt sensibles respecte a unes altres. És el cas de la dependència de l'economia nord-americana de la xinesa, o de l'espanyola de la llatinoamericana. Durant la crisi argentina, entre el 1999 i el 2002, s'estima que el PIB espanyol va deixar de créixer un 0,8%, com a conseqüència directa d'aquesta crisi (Blázquez i Sebastián, 2003). Així, és lògic que alguns equips d'especialistes o *think tanks* aconsellin, en clau de l'interès econòmic propi, donar suport al continent llatinoamericà mitjançant cooperacions de diversos tipus.

b) Cooperació per a **accedir a mercats i recursos estrangers** (petroli i gas, pesca, mà d'obra barata, per exemple) o per a col·locar excedents agrícoles. L'actor beneficiat són les transnacionals de matriu local, que són subvencionades o afavorides de manera directa o indirecta per l'estat, per a penetrar a tercers països. Sovint s'utilitza la mateixa ajuda oficial al desenvolupament condicionada per a entrar a les economies del sud. Un

exemple d'això és el pla d'internacionalització de l'empresa espanyola, en la qual s'inclouen instruments públics com els crèdits del FAD –crèdits tous condicionats a la compra de béns i serveis d'empreses espanyoles, atorgats per l'Institut de Crèdit Oficial (ICO),⁷ i que es comptabilitzen com a ajuda oficial al desenvolupament. Igual que l'Estat espanyol, els altres països rics disposen de les seves agències d'ajuda, dins les quals es vehicula l'ajuda lligada o *tied aid* a les seves pròpies empreses. Com veurem al gràfic, aquest tipus d'"ajudes" s'han anat deslligant, a mesura que eren criticades durament des dels moviments socials i des dels grups que defensen un lliure mercat autèntic.

Una altra manera de disfressar la solidaritat, que de fet pot ser una ajuda interna a grups d'interès amb capacitat de pressió i voluntat d'expandir els seus mercats, consisteix a col·locar, en forma d'ajudes a tercers països, l'excedent agrícola de l'agroindústria (*agro-industry*) local, a fi que els preus no disminueixin. Si a més, com normalment ha fet l'Agència dels Estats Units per al Desenvolupament Internacional (USAid) durant la constant fam africana, l'excedent serveix per a introduir-hi gra transgènic, la noblesa de les ajudes queda en foc d'encenalls (IAPC, 2005). En efecte, en comptes de constituir una ajuda, aquests donatius permeten una contaminació transgènica i una dependència tecnològica posterior, per part dels camperols, davant les transnacionals, algunes de les quals són precisament nord-americanes.

Així, doncs, les ajudes bilaterals es concentren geogràficament a les regions d'interès econòmic, moltes de les quals són antigues colònies, i no tant en països necessitats. La cooperació francesa s'ha concentrat en l'àrea francòfona; la cooperació anglesa, en l'antiga Commonwealth; la cooperació espanyola, a l'Amèrica Llatina o el Marroc. Totes coincideixen en països amb suculent mercats, com la Xina, o recursos naturals, com Angola o la República Democràtica del Congo. D'aquesta manera, es fa palesa la correlació geogràfica entre ajudes i accés a mercats.

c) Cooperació per una bona imatge internacional. La denominada *marca país* es nodreix d'una projecció publicitària de superioritat civilitzadora, generositat, amicitat i maduresa. El centre de gravetat de la imatge són les coses humanitàries. La preocupació per la imatge en la cooperació es demostra en la tendència a preferir projectes fotogràfics (infraestructures) en detriment dels invisibles (educació, salut), a donar prioritat a missions bilaterals davant les multilaterals (tret del cas dels Cascos Blaus i altres

---

7. L'ICO depèn del Ministeri d'Economia.

missions de l'ONU) i, sens dubte, a marcar qualsevol projecte executat amb el logotip de la corresponent cooperació nacional i el seu preu.⁸ Aquesta lògica és present també a la cooperació descentralitzada, és a dir, la que porten a terme les administracions locals, perquè els dóna visibilitat internacional (com en el cas de l'agermanament entre municipis). Una bona imatge mitjançant la cooperació és la dels països escandinaus, les ajudes dels quals són molt superiors a la mitjana dels països de l'OCDE –a més de ser reconeguts per la seva qualitat, que li atorga valors “intangibles” amb grans dividends en altres àmbits.

d) Cooperació per governabilitat. Això és: contenir i alleugerir les externalitats més extremes causades pel mercat, en països perifèrics. El seu objectiu és el de mantenir la governabilitat i prevenir possibles esclats socials de tipus revolucionari, populista, violent o, senzillament, de qui atempti contra l'*statu quo*. Els encarregats de portar-la a terme –en vista que té un cost que s'ha de repartir entre els afavorits per la globalització capitalista– són el BM i els seus programes; els bancs regionals de desenvolupament, com el Banc Interamericà de Desenvolupament (BID) a l'Amèrica Llatina, el Banc Asiàtic de Desenvolupament (BAD) a l'Àsia, el Banc Africà per al Desenvolupament (BafD) a l'Àfrica; el programa *Països en via desenvolupament altament endeutats* (HIPC) i la Iniciativa multilateral del perdó del deute (MDRI) per als països altament endeutats, dirigits per l'FMI; les agències bilaterals d'ajuda; fins i tot moltes fundacions i ONG pro capitalistes de caràcter assistencialista, humanitari, conservacionista, o d'educació al capitalisme –com la Ford Foundation o la Bill & Melinda Gates Foundation. Tanmateix, els clients finançadors d'aquesta cooperació són principalment els estats rics.

La jugada d'apostar per la cooperació a canvi de governabilitat ha agafat una rellevància especial com a front actiu en la guerra contra el terrorisme, des de l'11-S, per a estabilitzar i cooptar focus d'insurgència gihadista o antioccidental en general, i en concret en barris marginals de grans ciutats del món musulmà, des de Bagdad i Kandahar fins al Caire o Kabul. Però també s'ha emprat en altres contextos, com en la contenció de moviments indígenes en resistència a megaprojectes, per a controlar els camperols en zones on es conrea fulla de coca, etc.

En general, s'entén que les tesis preocupades per la governabilitat fan referència a un govern que cedeixi el pas a la prosperitat, mitjançant el capitalisme: governabilitat capitalista, en definitiva (que no cal que coincideixi

8. En el cas de la cooperació espanyola, és coneguda la repetida presència de l'ou ferrat, el logotip de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional.

amb governabilitat democràtica); cosa que enllaça amb la següent raó de ser de la cooperació.

e) Cooperació per capitalisme, és a dir, per a **integrar al sistema capitalista internacional** països amb poca predisposició a fer-ho o amb possibilitat de convertir-se en països vàndals (incloent-hi tendències socialistes). Després de la Segona Guerra Mundial, es va aprendre que el capitalisme salvatge que produís grans bosses d'extrema pobresa als suburbis propis dels països industrialitzats, com Alemanya, Itàlia o Rússia, podria ser incendiat mitjançant tesis populistes, com ho van ser –segons la visió capitalista– el nacionalsocialisme, el feixisme o el comunisme. Aquesta motivació va ser al darrere de l'operació més gran de cooperació (i cooptació!) mai vista a la història, és a dir, el Pla Marshall, per a la reconstrucció (anticomunista) d'Europa, després de la Segona Guerra Mundial, que tot seguit inspiraria una bona part de la cooperació que, tant els EUA com l'URSS, van oferir durant els anys de la guerra freda als països africans i asiàtics, als quals conquerien la independència de manera progressiva. En aquest sentit, l'aportació relativa a cooperació assoleix el punt àlgid en aquells anys. Amb la caiguda del mur de Berlín, el 1989, afegida a l'anomenat *cansament del donant*, els fluxos van disminuir de mica en mica. Fins al descobriment del nou enemic d'Occident, això és, el terrorisme global d'origen islàmic, que aconseguirà un altre cop aixecar els fluxos absoluts d'ajudes internacionals nord-sud, tal com hem assenyalat.

Un cop més, les institucions encarregades de promoure el capitalisme del sud en terres tranquil·les són les bessones de Bretton Woods (el BM i l'FMI), l'OMC i els bancs regionals de desenvolupament. Els estats centrals també faran pressió des de les seves relacions bilaterals. En zones de conflicte, els encarregats seran l'OTAN i els Cascos Blaus, i els mètodes seran més durs. Per això tots els programes d'"ajuda" o cooperació estaran condicionats directament a l'aplicació del Consens de Washington (Llistar, 2003), i dels consegüents programes de liberalització i desregulació de l'estat.

Avui dia, hi ha tesis més sòlides que constaten l'estratègia seguida pel bloc occidental i, especialment, els EUA respecte als que titllen d'estats fallits (segons l'argot de l'àmbit, aquells amb dificultats per a governar el seu propi territori o gestionar conflictes interns, és a dir, Somàlia, el Congo, el Sudan, Haití, etc.). L'estratègia consisteix a provocar i aprofitar l'emergència de greus catàstrofes humanitàries, tant si són naturals com antropogèniques, per a legitimar l'entrada de forces multinacionals i reconstruir el país segons paràmetres orientats als interessos centrals. És el cas recent de l'Afganistan,

l'Iraq, la Indonèsia posttsunami o Haití. Alguns autors l'han batejat com la *doctrina del xoc*. Altres seguidors d'aquestes estratègies són sobretot els *neoconservadors nord-americans*, tot i que les comparteixen a la pràctica governs i grups ideològics molt menys arrambats a la dreta política. Es pot trobar informes prescriptius en geopolítica regional als seus principals equips d'especialistes.⁹

f) Cooperació com a **efecte de la pressió ciutadana solidària**.

Si hi ha un component noble en la cooperació internacional és el que es desprèn de la pressió que són capaces d'exercir sobre les seves administracions determinades societats civils ben organitzades i obertes, per tal que destinin esforços i recursos a l'eradicació de la pobresa, de les catàstrofes i dels problemes ambientals globals. La capacitat de transmissió d'aquesta voluntat popular depèn de la sensibilitat i ideologia del govern al poder, de la complicitat dels mitjans de comunicació i de la profunditat democràtica del país en general. Però el que és essencial és que els moviments socials locals (incloses les ONG) siguin capaços de mantenir la pressió al govern, mitjançant la sensibilització de la població que no hi està implicada amb accions mediàtiques o amb *lobbies*.¹⁰ En pocs casos i matisant, tot i que amb menys o nul·la pressió dels moviments socials, hi ha governs com els escandinaus, el cubà o el veneçolà que han estat proclius a destinar esforços a la societat internacional.

D'aquestes sis funcions de la cooperació internacional, els diversos corrents de pensament que s'han descrit als dos primers capítols n'han recomanat uns i n'han preferit més uns que no pas uns altres. A la pràctica, la majoria s'han aplicat de manera simultània però amb configuracions diverses.

A més, és en la convergència d'interessos múltiples que la cooperació esdevé un concepte tant de dretes com d'esquerres, i preval d'aquesta manera des de la Segona Guerra Mundial.

Ara bé, justament la correlació de pesos entre les sis funcionalitats de cooperació estatal és el que defineix si es tracta d'anticooperació. Les actuacions que obeeixen a lògiques molt inclinades als interessos nacionals geoestratègics del país donant –vinculats en general a la dinàmica expansionista del capitalisme nacional, i a les tesis realistes o neoliberals–

9. Vegeu alguns dels equips d'especialistes nord-americans més influents al capítol sobre anticooperació simbòlica.

10. En el cas específic d'Espanya, la irrupció del moviment 0,7, cèlebre per les campanyes multitudinàries durant l'hivern del 1994, va aconseguir que diverses administracions espanyoles es possessin al dia i fessin implicar els seus pressupostos públics en la solidaritat internacional. Al final va ser una qüestió més de quantitat que no de qualitat, però el procés de pressió va tenir una gran incidència en les polítiques públiques espanyoles.

acostumen a esdevenir, com hem vist, anticooperació nord-sud. Així, cal mantenir un fort control ciutadà, ajuda per ajuda i projecte per projecte, sobre la cooperació bilateral.

2.2.4. La lògica solidària de les empreses

Com ja se sap, la lògica fonamental d'una empresa privada és la de guanyar el màxim de diners possible en el mínim temps possible. Amb aquesta premissa, per a l'empresa privada no resulta essencial ni cooperar ni ajudar ningú, tret que això comporti la reproducció del seu capital. Tanmateix, les empreses s'han erigit no solament en agents clau per al desenvolupament, sinó que es propugnen elles mateixes com a futurs líders de la cooperació al desenvolupament. "Ja és hora de reconèixer que l'ajuda privada pot fer més que els vells models basats en ajudes oficials", afirmava la redacció del *Wall Street Journal*.¹¹

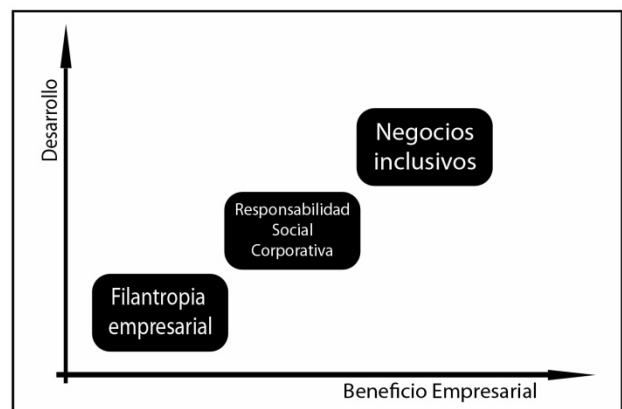
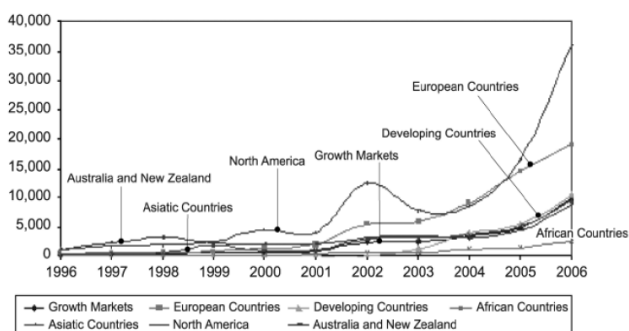
Mirem d'entendre ara, doncs, quins beneficis li comporta, tant a escala individual com sectorial, el fet d'involucrar-se en la retòrica de la cooperació, i provem d'acotar quins poden ser els pros i els contres, en relació amb la promoció del bon viure de la gent empobrida.

És cert que el procés de globalització ha comportat una cessió d'autoritat dels estats nació, tant cap a institucions supranacionals com infranacionals. En el nou governament mundial, els estats han transferit poder a organismes multilaterals com la UE, l'OMC o l'OTAN, però també han vist com entitats privades –com les empreses transnacionals, els sindicats o les ONG– esdevenien subjectes de legitimitat, amb els quals calia negociar les decisions públiques. Si ens limitem a analitzar de quina manera han adquirit un paper protagonista les transnacionals, juntament amb els estats, pel que fa a la definició de processos de solució dels grans problemes globals (com la pobresa, la desforestació o el canvi climàtic), ens veurem obligats a tractar de les estratègies empresarials destinades a la seva legitimitació moral, i a estudiar-ne l'evolució (Midttun, 2008).

Pel que fa als problemes del sud, les estratègies empresarials aparentment solidàries s'han anat transformant a escala conceptual i històrica. D'entrada, esmentarem la tradicional **filantropia empresarial** de les grans fundacions corporatives; per exemple, la Rockefeller Foundation, responsable de campanyes de tant impacte com l'expansió i implementació de la revolució verda al camp de l'Amèrica Llatina, l'Àsia i l'Àfrica. Més endavant, es va

11. [The Wall Street Journal](#) (7 de juliol del 2007). "Privatizing Foreign Aid?".

desenvolupar l'àmpliament estesa doctrina de la **responsabilitat social corporativa** (RSC), activa des dels anys noranta (vegeu el gràfic). Fins a la visió dels **negocis inclusius** (inclusius amb els pobres), promoguda des del 2006 per organismes paraigua com el Consell Empresarial Mundial per al Desenvolupament Sostenible, i impulsada per agències com el PNUD.¹² Totes aquestes estratègies, al costat de les múltiples aliances que les empreses han establert amb ONG (per exemple, la Unió Internacional per a la Conservació de la Naturalesa o UICN, www.iucn.org), administracions públiques (vegeu l'espanyola Fundació Carolina, www.fundacioncarolina.es), organismes internacionals (vegeu per exemple el Global Compact amb les Nacions Unides) o altres empreses (vegeu Business Action For Africa, www.businessactionforafrica.org; Business Fights Poverty, www.businessfightspoverty.org), han situat l'empresa en una posició de subjecte compromès amb el seu entorn i actor privilegiat per a la cooperació al desenvolupament.

Elaboración propia ODG

Presència de la RSC a la premsa internacional Font: Midttun (2008)

Benefici sobre el desenvolupament vs. benefici empresarial

12. Vegeu www.inclusivebusiness.org i www.growinginclusivemarkets.org. Els negocis inclusius proven d'incorporar persones d'ingressos baixos i vulnerables com a socis comercials, o facilitar-los l'accés als productes i serveis bàsics d'una empresa, per a millorar la seva qualitat de vida.

Responsabilitat social corporativa?

Un fet evident però polèmic: tota empresa comporta una afectació sobre el medi i sobre diversos grups de persones amb les quals entra en contacte (els anomenats públics d'interès o stakeholders: treballadors de l'empresa mateixa, consumidors dels productes, habitants propers a les seves fàbriques químiques o àrees d'extracció de matèries primeres, etc.). La doctrina de la RSC afirma, no obstant això, que aquesta afectació s'hauria de conduir des de la direcció de l'empresa amb la màxima responsabilitat possible, sense que repercutís en els seus guanys. Al·ludeix al fet que l'aplicació de criteris responsables genera valor i evita riscos no desitjats. Si pot ser, la RSC legitima les empreses com a motor de desenvolupament i contribueix a evitar qualsevol intent de regulació pública. Les empreses s'autoregularien soles, com si no necessitessin normes.

2.3. El sistema de l'ajuda, a la pràctica

Al llarg dels més de seixanta anys d'història, des del Pla Marshall fins a la pluja de microprojectes plantats per la solidaritat de petites associacions locals, l'ajuda internacional ha estat tema de controvèrsia. Hi ha múltiples accions d'ajuda que han estat i són qüestionades contínuament, tant per l'honestetat dels seus objectius com per la conveniència de les seves estratègies. Ja se sap que marcar com a "ajuda" qualsevol actuació exterior pot contribuir a legitimar-la. En nom de l'ajuda s'han portat a terme milers d'actuacions solidàries, accions sens dubte útils als qui les han rebudes, sense cap altre interès que el sentit de la germanor o la justícia; però també, en nom seu, s'han endolcit innumerables operacions lucratives, s'ha donat suport en el poder a governs indesitjables o s'han justificat guerres terribles. El sistema d'ajudes internacionals ha estat cooptat parcialment i s'ha convertit també en un parasistema d'anticooperació. Una anticooperació que, tot i prendre aparença solidària i caritativa, pot obeir a interessos més propers dels donants que dels receptors. Hi ha una paràbola que il·lustra aquesta possible funció sistèmica no emancipadora de l'ajuda internacional en el marc de les relacions internacionals actuals.

La teoria de la vaca i el pinso

Heus aquí una paràbola que resumeix la suma de les nostres relacions amb els pobles del sud:

El ramader industrial que dona pinso a la vaca no està precisament cooperant amb ella, tot i regalar-li aliments, sinó que l'explota per vendre'n la llet i, després, la carn, amb finalitats econòmiques prou egoistes. És una relació de dominació i explotació, encara que a la vaca li agradi de menjar-se el pinso.

La visió comuna des del nord global, sovint innocent, es concentra a recollir i desplaçar alguns recursos (diners, tecnologia, aliments, etc.) a partir d'un enfocament de solidaritat, però sense veure o sense voler veure altres

mecanismes que fan que la vaca no pugui canviar de condició. Cooperar no solament ha de voler dir crear un flux de solidaritat, sinó també oposar-se de manera enèrgica a fluxos molt més potents que, paral·lelament, es despleguen damunt les dessagnades economies del sud i que perpetuen la situació immoral dels nostres germans africans, llatinoamericans o asiàtics. És a dir, investigar les causes, difondre-les i fer pressió als actors que anticooperen.

Les set referències

- C. Gómez Gil (2004). *Las ONGs en la Globalización*. Barcelona: Icaria.
- Informes sobre la realitat de l'ajuda (<http://realityofaid.org>) i per la realitat de l'ajuda espanyola (<http://www.intermonoxfam.org/>).
- N. Klein (2007). *La doctrina del shock. El auge del capitalismo del desastre*. Barcelona: Paidós.
- J. Martínez Peinado (1999). *El capitalismo global*. Barcelona: Icaria.
- D. Sogge (1998). *Compassión y cálculo*. Barcelona: Icaria.
- www.eurodad.org, www.betteraid.org,
- www.cso-effectiveness.org,
- <http://foroaod.org/tag/accra/>, www.actionaid.org.
- Entrepobles (<http://epueblos.pangea.org/>).

3. Coherència de polítiques per al desenvolupament

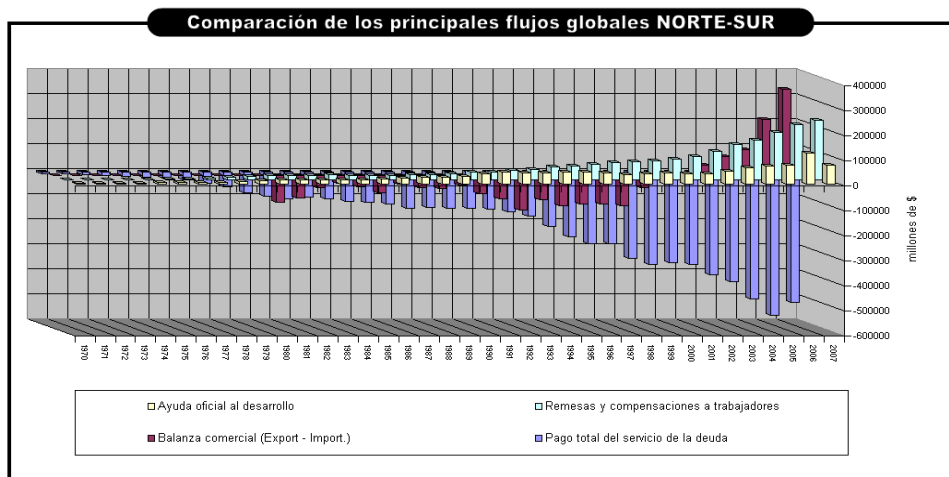
L'ajuda internacional no actua sola, sinó que es produeix en paral·lel amb molts altres fluxos i interferències transnacionals que es donen en plans tan distints com el migratori, l'ambiental, el comercial, el financer, el tecnoproductiu, el diplomàtic, el militar o el simbòlic. Algunes de les interferències que es produeixen col·lateralment o expressament entre països i grups humans i especialment les interferències transnacionals que sorgeixen per comportaments i decisions del nord sobre el sud global són negatives des de la perspectiva del viure bé de la població, de la seva autodeterminació i del respecte de la biodiversitat. Interferències negatives que històricament han pres formes tan diverses com evidents als països empobrits. Per exemple, els crèdits contrets i atorgats fins que es van demostrar contraris al bon viure del conjunt dels equatorians quan van finançar o van beneficiar elits a canvi de determinats favors (deutes d'elit, deutes de corrupció), la internacionalització de projectes d'empreses estrangeres que van ser pagats a un cost molt alt, que mai no arribarien a funcionar al cent per cent o que van ser antieconòmics (deutes de desenvolupament), crèdits condicionats a la privatització i mesures que van generar més pobresa (deutes de salvament o *de salvataje*), etc. (Ramos, 2006). L'any 2000 el pagament del servei del deute obligava l'Estat equatorià a destinar prop de la meitat del seu pressupost fruit d'un estoc de deute extern que més tard el Govern equatorià va demostrar que contenia un important component de deute il·legítim. De manera que han coexistit històricament polítiques de cooperació i ajuda amb polítiques d'"anticooperació".

3.1. La teoria de l'anticooperació

De fet, convé tenir present la presència sistèmica del fenomen de l'anticooperació tant entre països com entre grups d'interès. La anticooperació és el contrari de la noció popular de *cooperació nord-sud*. Es defineix de manera més precisa com el conjunt d'accions o polítiques que generades en el nord interfereixin negativament sobre el bon viure del sud (Llistar, 2009). Cosa que es podria extrapolar al nord i sud globals. Els conceptes de *cooperació* i *anticooperació* es poden aplicar als estats, però també a altres unitats analítiques distintes (certs grups d'interès, categories sociològiques, corporacions privades, governs, etc.). Definim també els "mecanismes" de cooperació o d'anticooperació com els dispositius que hi ha en l'actual sistema mundial pels quals tenen lloc la cooperació i l'anticooperació. La valoració de la

magnitud de l'anticooperació és difícil tant per la multidimensionalitat que té com per la incommensurabilitat de bona part de les interferències. No obstant això, presentem a continuació un gràfic en el qual es comparen quatre fluxos entre els països desenvolupats i no desenvolupats durant els últims trenta-cinc anys utilitzant estadístiques del Global Development Finance del BM.

Quan es comparen els fluxos d'ajuda oficial amb el flux de remeses, amb la balança comercial i, sobretot, amb el servei del deute extern (amortització més interessos generats), s'aprecia que l'AOD és d'una magnitud bastant més petita: tal vegada el fenomen de l'anticooperació explica el perquè, després de més de seixanta anys d'ajuda internacional i a pesar dels avanços tecnològics i el creixement econòmic global, el món no està millor en conjunt i el perquè tampoc les generacions futures no es podran trobar un panorama gens encoratjador. Segons aquesta teoria, l'efecte centrifugador de les diferents forces presents en el capitalisme globalitzat, no aconseguiria ser reequilibrat amb mesures redistributives de la mà del sistema d'ajuda internacional. És una cosa tan evident, que les agències oficials de desenvolupament comencen a acceptar les tesis d'alguns moviments socials per les quals s'exigeix als governs una urgent **"coherència de polítiques per al desenvolupament"** (CPD), prenent com a referència l'efecte que pot tenir sobre el desenvolupament d'un país del sud el conjunt d'actuacions que són competència d'una determinada administració pública.

Fuente: Elaboración ODG a partir de Global Development Finance (Banco Mundial)

3.2. La coherència de polítiques per al desenvolupament

En el cas espanyol i europeu, les potencials reformes per a reduir l'anticooperació i augmentar les sinergies van ser detectades fa anys, però tot just s'han posat en marxa (Congde, 2011; Concord, 2009). Des de lleis, directives i reglaments que regulen la pesca, la responsabilitat ambiental exterior sobre la conservació de la biodiversitat, els atacs especulatius, fins a les mesures sobre importació d'agrocombustibles, la generació de deute extern il·legítim o per a evitar donar suport a la internacionalització d'empreses que violen drets humans o destrueixin el medi ambient.

A la UE, la CPD apareix per primera vegada en el Tractat de Maastricht (1992) fent esment que la UE ha de garantir la consistència entre les seves activitats exteriors i la seva diplomàcia, les seves polítiques de seguretat, econòmiques i de desenvolupament. Cosa merament declaratòria que anirà deixant pas a un llarg recorregut de campanyes socials contra diverses incoherències europees (1993, campanya contra les exportacions de carn que destruïen mercats locals a l'Àfrica Occidental; 1996, campanya contra la sobrecapacitat pesquera de la flota europea; 1997, campanya contra la directiva de xocolata, etc.), que només començaria a fructificar en mesures concretes a partir de la dècada del 2000. A la Cimera del Mil·lenni (2000) s'estableixen algunes metes específiques en l'objectiu vuitè ("Més enllà de la cooperació"), en un context d'enormes desigualtats que s'exageren malgrat l'augment de l'AOD a escala mundial. El 2005 la UE es proposa una ambiciosa agenda de CPD en ocasió de la Cimera del Mil·lenni+5. Mentrestant el CAD i les Nacions Unides han estat puntualment actius organitzant processos propers a l'enfocament de CPD. La primera discussió oficial sobre el tema l'organitza el CAD el 1991. Més tard el CAD facilitarà un procés suau d'assumpció de CPD dels països donants mitjançant seminaris, publicacions i actualment un capítol sobre CPD en les seves avaluacions d'experts o *peer reviews*. Així mateix, l'ONU serà especialment activa durant la dècada dels noranta, "dècada de les cimeres", com per exemple a la Cimera de Rio (1992), sobre desenvolupament i ambient. Un fet que contrastarà amb el silenci de Bretton Woods (FMI i BM), els bancs regionals de desenvolupament i l'OMC.

Per tot plegat, en els darrers anys s'ha desplegat en sistemes d'ajuda madurs com els escandinaus o dins la UE, fins i tot al sistema espanyol d'ajuda internacional, o d'algunes cooperacions descentralitzades com la catalana, una sèrie de debats, mapatges, diagnòstics i reformes en polítiques públiques

aparentment desconnectades amb la cooperació al desenvolupament, en direcció a minimitzar incongruències, i a maximitzar potencials sinergies en termes de desenvolupament. Encara que alguns autors assenyalin que es tracta sovint d'una missió impossible per la col·lisió de la coherència amb el desenvolupament amb coherències amb altres interessos geopolítics dels donants (Carbone, 2008), hi ha un espai de polítiques innecessàriament incoherents que es podrien reorientar i ordenar amb la finalitat que l'impacte que tinguin en tercers països fos positiu i no negatiu. Perquè sense coherència de polítiques per al desenvolupament no hi pot haver eficàcia de l'ajuda i l'esforç públic es perd. Es tractaria en definitiva de transcendir l'ajuda des d'un enfocament d'ajuda "de banda estreta" com l'actual, basada en una transferència de recursos nord-sud, a un enfocament de "cooperació de banda ampla" que integri el conjunt de polítiques i la resultant d'aquestes polítiques sobre el bon viure mutu.

Per a saber-ne més

- D. Llistar (2009). *La anticooperación. Interferencias Norte Sur. Los problemas del Sur no se resuelven con más ayuda*. ODG, CUS, TNI, EeA. Barcelona: Icaria Editorial.
- M. Carbone (2008). "Mission Impossible: the European Union and Policy Coherence for Development". *Journal of European Integration* (núm. 30, pàg. 3, 323-342).
- S. Briones (2011). "Coherencia de políticas para el desarrollo. Una agenda inaplazable" [article en línia]. Congde. [Data de consulta: 1 de juny del 2011].
- Observatori del Deute en la Globalització (www.odg.cat).

4. El cicle de gestió de projectes

4.1. El projecte

Què s'entén per un projecte de cooperació al desenvolupament

Un projecte és un conjunt d'activitats relacionades entre si, orientades a aconseguir uns objectius, amb recursos delimitats, en un temps específic, per a un grup de població implicada determinat i els resultats del qual es mantenen una vegada s'ha acabat.

Un projecte de cooperació per al desenvolupament es posa en marxa perquè un grup d'homes i dones es converteixin en subjectes de transformació de la seva realitat, de manera que augmentin i enforteixin les seves capacitats, amb l'objectiu de protagonitzar processos propis de desenvolupament i generar estratègies orientades a posar fi a les causes generadores de la injustícia i les necessitats.

Per tant, el projecte és la unitat bàsica d'intervenció en la cooperació al desenvolupament. Per a construir-lo és necessari determinar les finalitats que es volen aconseguir i triar els mitjans que s'utilitzaran per a aconseguir-ho. Partint del desenvolupament humà sostenible com a marc, a l'hora de definir les finalitats i els mitjans és imprescindible establir quines necessitats es consideren prioritàries i quines accions se seleccionaran entre totes les alternatives possibles, per a inserir-les en processos de desenvolupament a llarg termini. També s'han de definir els recursos necessaris i les accions més eficaces per a enfortir-ho.

Cicle del projecte

Un projecte es converteix així en una estratègia d'acció: es tracta d'un cicle que comença amb una estratègia convinguda, continua amb la identificació de necessitats concretes, i després aquesta estratègia es formula, s'executa i s'avalua.

En el procés de construcció de projectes, resulta molt útil servir-se de metodologies de planificació que ajudin a definir les claus i els elements

concrets del procés de desenvolupament, i a establir una relació coherent entre els objectius que cal aconseguir i els mitjans previstos per a aconseguir-los.

Entre les metodologies de planificació que s'utilitzen, una de les més esteses és l'enfocament del marc lògic (EML), que és un mètode de planificació participativa per objectius que s'utilitza de manera essencial en els projectes de cooperació al desenvolupament. Aquest mètode articula instruments d'anàlisi i de programació per a oferir una seqüència sistemàtica i lògica dels elements de la intervenció i unes tècniques de visualització dels acords aconseguits.

4.2. Etapes del cicle d'un projecte segons l'enfocament del marc lògic

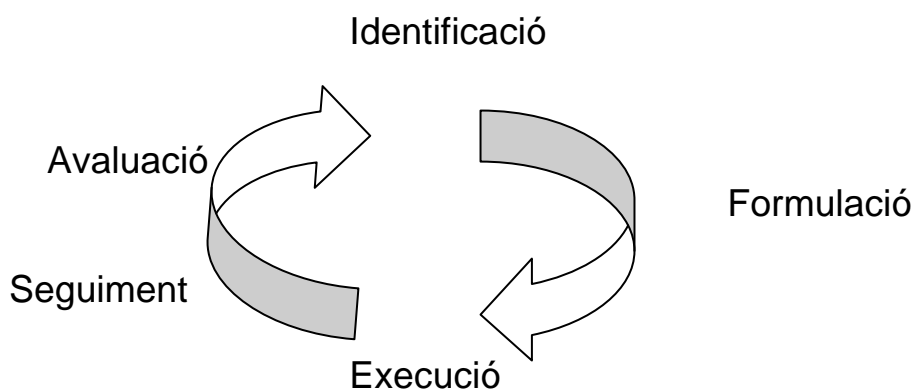
Identificació: primera aproximació al projecte, que inclou l'anàlisi de la participació, dels problemes, dels objectius i de les alternatives, i també l'elaboració, consensuada entre totes les parts afectades, d'una lògica d'intervenció expressada globalment en objectius, resultats i activitats.

Formulació: sistematitzar i resumir en un document tota la informació rellevant referida al projecte i al procés de desenvolupament en el qual s'emmarca, per a servir com a base per a la proposta de finançament.

Execució: posar en marxa les activitats específiques del projecte i l'aplicació dels recursos.

Seguiment: acompanyar el procés d'execució del projecte tenint en compte si s'estant complint els objectius, si s'estan aplicant els recursos segons el que s'ha planificat i si les accions del projecte estan contribuint a enfortir el procés de desenvolupament a llarg termini.

Avaluació: analitzar en quina mesura el projecte ha aconseguit els resultats i objectius desitjats, com es pot valorar l'acció inserida en el procés de desenvolupament al qual pretén contribuir, i extreure'n aprenentatges per a aplicar-los en futures actuacions, tant dels resultats positius com dels possibles errors.

- **La metodologia de l'enfocament del marc lògic com a eina**

S'han de preveure les mesures necessàries perquè la participació de la població implicada sigui efectiva i es tinguin en compte les seves aportacions.

S'ha de prestar una atenció especial a les minories ètniques, religioses o lingüístiques, a la població analfabeta, a les persones ancianes, als nens, a les dones al capdavant de famílies monoparentals, a les persones en situació de pobresa extrema, a les persones homosexuals, a les afectades per alguna discapacitat i a qualsevol col·lectiu que es trobi en situació de vulnerabilitat i exclusió.

Així mateix, hi ha agents de transformació entre la població implicada que poden tenir diferents nivells d'organització segons el procés de desenvolupament col·lectiu que s'hagi construït. Aquests agents de transformació són les organitzacions, els moviments socials, les xarxes ciutadanes, les institucions, que tenen una funció clau en el procés de desenvolupament propi de la població. És fonamental que el procés de construcció del projecte s'emmarqui en el procés de desenvolupament que els agents transformadors han contribuït a construir, i que s'incorpori la visió d'aquests agents en la presa de decisions relatives al projecte.

- **Les línies transversals a l'enfocament del marc lògic**

Les línies transversals són factors consubstancials al concepte de *desenvolupament humà*, de manera que és imprescindible integrar-los en totes les fases de planificació i posada en marxa de qualsevol acció que pretengui contribuir-hi.

Es tracta de marcs d'acció que s'han d'incorporar de manera explícita en totes les accions orientades a contribuir a processos de desenvolupament. No hi pot haver desenvolupament humà sense equitat de gènere, drets humans, sostenibilitat ecològica i capacitats, participació i organització sòlides.

Exemple d'eixos transversals proposats des del pla director de l'ACCD.
Vegeu el pla director a l'adreça següent:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/cooperaciocatalana>

Promoure el respecte integral i la consolidació dels drets humans, la governança i l'enfortiment del teixit social.

Promoure l'equitat entre les dones i els homes mitjançant l'aplicació de la perspectiva de gènere.

Promoure la sostenibilitat del desenvolupament en la triple dimensió que té: social, econòmica i ambiental.

4.2.1. Identificació d'un projecte

A l'etapa d'identificació es defineixen les línies bàsiques d'un projecte entre totes les parts implicades, partint d'una anàlisi conjunta de les necessitats sentides i d'un compromís sobre l'estratègia d'intervenció que cal seguir per a cobrir aquestes necessitats.

Els projectes de desenvolupament han d'abordar abans de res "necessitats sentides prioritàries", perquè d'altra manera és difícil garantir la contribució dels afectats una vegada acabada la intervenció externa, ja que aquests afectats aplicaran els seus escassos recursos per cobrir les seves "necessitats sentides prioritàries", i no d'altres.

En la fase d'identificació s'ha d'analitzar la convergència de les prioritats dels diferents participants. En cas que les prioritats no coincideixin no és recomanable imposar els criteris dels uns sobre els altres.

Per a arribar a un diàleg entre totes les parts afectades per un possible projecte s'han d'utilitzar metodologies de diagnòstic participatiu, que permetin exposar diferents punts de vista de manera directa.

Algunes d'aquestes metodologies són les següents:

1. La pluja d'idees.
2. El mapa parlant.
3. Entrevistes a informants clau.
4. Tallers grupals o grups de discussió.
5. Històries de vida.
6. L'anàlisi DAFO.
7. Reportatges fotogràfics.
8. Un vídeo.

<http://www.reflect-action.org/es/node/250>

L'etapa d'identificació se centra a definir:

Quines necessitats s'identifiquen com a prioritàries.

Qui afecten directament aquestes necessitats.

Quines són les causes que les expliquen.

Quins són els mitjans per a fer-hi front.

a. Anàlisi de participació

Perquè aquesta anàlisi sigui correcta i completa, la situació s'ha d'analitzar conforme als interessos i les activitats de totes les parts que hi estan involucrades. Sovint ens trobem amb punts de vista diferents de la mateixa realitat.

Cal plantejar-se:

- Com es facilitarà la participació de tots els grups que hi estan implicats i, especialment, de les dones, les minories i els grups vulnerables.
- Com es garantirà que la presa de decisions és compartida per tots els grups de la població subjecte.
- Quins mecanismes es posaran en marxa per a garantir que la participació de les dones, les minories i els grups vulnerables es tradueix en demandes concretes que s'inclouen en el diagnòstic de necessitats i prioritats.

L'anàlisi de participació ha d'incloure els punts següents:

1. Identificar totes les parts que hi puguin estar interessades o que en puguin estar afectades d'una manera o d'una altra: possibles beneficiaris, perjudicats, institucions públiques i privades amb responsabilitats o experiència, especialistes, etc.
2. Estudiar alguns grups amb més profunditat. Possiblement totes les parts no tenen la mateixa implicació en el possible projecte, i per això és necessari seleccionar els grups que considerem més importants i analitzar-los detalladament segons els problemes, els interessos, el potencial, etc.
3. Establir prioritats. Possiblement tots els grups no tenen els mateixos punts de vista o interessos, per la qual cosa és necessari preveure els possibles conflictes, i decidir a quins punts de vista val la pena donar suport.

b. Anàlisi dels problemes

Es tracta d'estudiar els problemes d'un col·lectiu i ordenar-los segons una relació causa-efecte per a elaborar un arbre de problemes, que és un esquema de la realitat negativa actual que es vol canviar amb el projecte.

Els passos per a construir l'arbre de problemes són els següents:

1. Detectar tots els problemes relacionats amb l'àrea d'anàlisi, sense confondre el que és un problema o estat negatiu amb el que és l'"absència d'una solució".

Propostes metodològiques

Cada problema s'ha d'escriure en una nota adhesiva i enganxar-la a la paret, sense cap ordre establert.

Els problemes s'han de formular com a situacions negatives reals existents, no com a mancances o negació de situacions positives. Hem de dir "La producció agrícola està poc diversificada", en comptes de "Hi ha falta de varietats noves de cultius".

És a dir, la definició del problema ha de descriure la situació que volem solucionar, però sense avançar-se a plantejar quina és la possible solució.

Si formulem el problema com a “falta de”, “absència de” o “manca de”, donem per descomptat quina és la solució, sense aprofundir en les causes i conseqüències del problema.

2. Estructurar els problemes segons les relacions causa-efecte que tenen i identificar el problema focal.

Quan s'han definit un nombre considerable de problemes, es comencen a buscar les relacions que enllacen els problemes entre si com a causes o efectes els uns dels altres. D'aquesta manera, es crea un esquema de problemes que van des dels més concrets i específics (les causes) fins als més complexos i generals (els efectes).

Algunes fórmules que són útils per a establir les relacions de causa-efecte entre els problemes definits són aquestes:

- Preguntar "per què?" a cadascun dels problemes que hem definit.
- Comprovar que es compleix la fórmula “com que... (causa), llavors... (efecte)”.

A mesura que s'identifiquen quins problemes són les causes d'uns altres, es col·loquen les causes immediatament sota els seus efectes, fins a construir una estructura de problemes en la qual cadascun té identificades les causes i els efectes. Es van agrupant tots els problemes fins que ens en puguem quedar un, que ha de ser el més important, el que denominem *focal*.

Consells metodològics

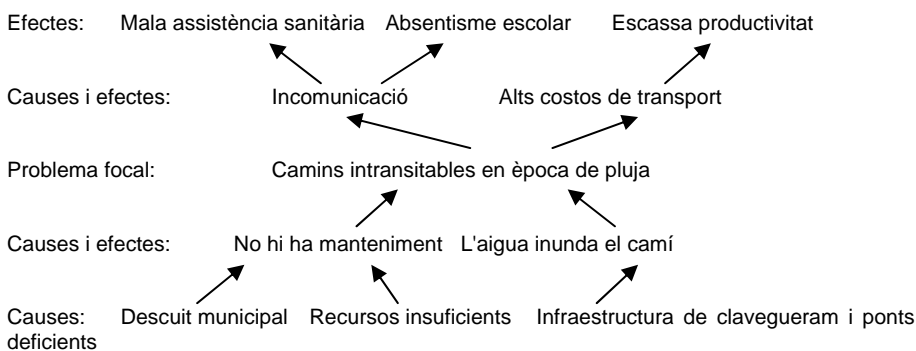
A mesura que es descobreixen les relacions de causa-efecte que interconnecten els problemes, enganxem a la paret les notes en les quals hem escrit cada problema, de manera que cada problema tingui immediatament a sota la targeta amb els problemes que són les seves causes i immediatament al damunt les notes amb els problemes que són els seus efectes.

3. Completar les causes i els efectes que no hagin estat identificats.

No és suficient ordenar els problemes sorgits de la pluja d'idees. Perquè l'arbre de problemes sigui complet, i compleixi l'objectiu que té d'oferir un panorama estructurat de les problemàtiques identificades per la població, cadascun dels problemes ha de tenir les causes que l'expliquen, i també ha de tenir relacionades les conseqüències que se'n deriven.

D'aquesta manera, quan tots els problemes sorgits en el taller estiguin col·locats segons l'estructura lògica de l'arbre, és imprescindible assegurar-se que s'han perfilat totes les causes que expliquen tots els problemes. Per a això, hem de preguntar "per què?" a cadascun dels problemes, i incorporar a l'arbre els problemes que sorgeixen com a resposta fins que hàgim esgotat totes les causes.

Per exemple:

Font: Prodemhon, *Manual de gestión de ciclo de un proyecto*.

c. Anàlisi dels objectius

Transformem ara l'arbre de problemes en un arbre d'objectius, en el qual els objectius que s'han d'aconseguir es connecten segons la relació mitjans-finalitats. L'arbre d'objectius és un dibuix de la realitat positiva futura que es vol aconseguir amb el projecte, i és important no confondre-hi els objectius o estats positius que han de ser duradors amb les accions necessàries per a aconseguir-los.

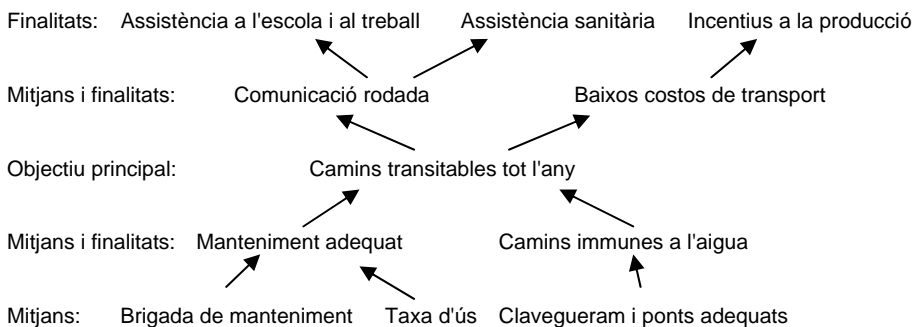
Exemple: "Millorar els camins" no és un enunciat correcte d'un objectiu, sinó d'una activitat. Un enunciat correcte pot ser "Camins transitables per al trànsit rodat tot l'any".

A l'anàlisi d'objectius:

1. Transformem de dalt a baix tots els elements de l'arbre de problemes en objectius. Els problemes ara es formulen com a condicions positives. Si és necessari, s'ha de tornar a redactar l'objectiu perquè expressi millor la relació causa-efecte. Si es considera que hi ha un problema que no es pot resoldre o es decideix no actuar-hi no es porta a l'arbre de problemes.

2. Revisem les relacions mitjans-finalitats, ja que, en transformar els problemes en objectius, no es transformen automàticament les relacions causa-efecte en relacions mitjà-finalitat.

Es revisa l'arbre de dalt a baix, i si és necessari es reformulen els enunciats, s'eliminen objectius que semblen inassolibles o innecessaris, i s'agreguen nous objectius si cal.

Font: Prodemhon, *Manual de gestión de ciclo de un proyecto*.

Propostes metodològiques

- Els objectius que cal incloure en l'arbre es formulen com a situacions positives ja aconseguides, de manera que l'arbre d'objectius defineixi la situació tal com pretenem que estigui quan duguem a terme el projecte.

Hem de dir: "La població està capacitada en nutrició."

En comptes de dir: "Capacitar la població en nutrició."

- S'ha d'escriure cada objectiu en una nota adhesiva, i s'ha d'enganxar a la paret en el lloc equivalent al problema del qual ha sorgit, de manera que es construeixi un arbre d'objectius amb una estructura idèntica a la de l'arbre de problemes.

- Hi ha múltiples possibilitats de redacció dels objectius, però es recomana no limitar-se a substituir sense variacions els termes negatius pels equivalents positius que tenen, sinó que és recomanable fer un esforç per redactar-los com a situacions que impliquin un procés o una acció.

Hem de dir: "Es redueixen els nivells de desnutrició de la població."

En comptes de dir: "Baixos nivells de desnutrició de la població."

d. Anàlisi d'alternatives

En alguns casos, per a aconseguir un mateix objectiu es pot dur a terme diferents intervencions.

A l'arbre d'objectius les diferents alternatives apareixen a les "arrels" que condueixen a l'objectiu principal. Amb l'anàlisi d'alternatives es comparen les diferents opcions per a triar l'estratègia del projecte més avantatjosa.

Exemple: Per a aconseguir l'objectiu de tenir una població amb menys malalties s'han detectat cinc alternatives: 1) utilització adequada de l'aigua potable i les latrines, 2) educació sanitària, 3) accés universal al centre de salut, 4) personal mèdic preparat, 5) accés a medicaments essencials. Després d'una anàlisi de les diferents alternatives es decideix triar una estratègia preventiva que inclou les alternatives 1 i 2.

A l'anàlisi d'estratègies:

1. S'identifiquen les possibles alternatives de l'arbre d'objectius. S'ha d'escriure cadascuna en una nota.
2. S'eliminen els objectius que òbviament no són desitjables o són impossibles d'aconseguir, o que s'esperen aconseguir mitjançant altres projectes duts a terme a la zona.
3. Es discuteixen les implicacions per a tots els grups afectats per cada alternativa, i es comparen per a triar la millor. Si no s'arriba a un acord es poden introduir nous criteris d'anàlisi o modificar l'opció més prometedora incloent o eliminant elements de l'arbre d'objectius.

L'elecció de l'estratègia adequada depèn d'innombrables factors, que tenen a veure amb el tipus de projecte, la situació de les persones, els plans de desenvolupament locals, les característiques del context en què es desenvolupa, el procés d'identificació, el posicionament de qui formula, etc. És imprescindible, en tot cas, que l'elecció estigui perfectament justificada, i que totes les persones implicades en el projecte entenguin i comparteixin les raons per les quals s'ha seleccionat una estratègia d'actuació, i no les altres.

La selecció d'estratègies depèn de diferents aspectes, alguns dels quals han de ser tinguts en compte sempre:

- Els recursos disponibles, ja que entre les alternatives possibles sempre hi ha unes estratègies d'acció que resulten més fàcils d'abordar amb recursos limitats.
- Les capacitats de la població subjecte, i les seves possibilitats de protagonitzar processos de canvi en les seves comunitats.
- Els processos propis de la població subjecte. Totes les poblacions tenen un nivell d'organització, de definició del model de desenvolupament al qual volen tendir i de planificació del seu futur, de manera que les alternatives d'acció triades per a dur a terme el projecte s'han d'emmarcar de manera coherent en els plans de desenvolupament definits per la població subjecte.
- L'experiència i els coneixements de les organitzacions que participen.
- El temps que implica cada intervenció, ja que algunes necessitats requereixen actuacions amb resultats a curt termini, i en d'altres es pot establir processos llargs pel que fa a consecució de resultats.
- El context sociopolític, ja que hi ha actuacions que són més o menys recomanables depenent de moments històrics, climes polítics, cicles econòmics, situacions conflictives o altres factors que poden comprometre els resultats d'un projecte.
- El caràcter prioritari de les accions, ja que encara que totes les necessitats demandin ser ateses, n'hi ha algunes la cobertura de les quals ha de ser una prioritat, com les relacionades amb les necessitats bàsiques.
- La població subjecte directament implicada en les accions concretes, ja que a totes les comunitats hi ha grups que es troben en situació de més

vulnerabilitat, i les estratègies d'actuació protagonitzades per aquests grups han de prevaler sobre d'altres.

- Els plans de desenvolupament del context i les polítiques i línies estratègiques de les organitzacions que hi estan implicades.
- Les previsions de sostenibilitat, que es refereixen a les possibilitats que els resultats del projecte es mantinguin en el futur.
- Els impactes positius i negatius, que orienten les persones a triar les estratègies que puguin tenir previsiblement efectes positius, més enllà dels planificats, i a rebutjar les estratègies que puguin tenir efectes negatius no planificats.
- La viabilitat de les accions planificades, ja que algunes estratègies d'actuació que poden resultar molt eficaces i considerar-se prioritàries tenen poques probabilitats d'aconseguir els objectius amb els recursos disponibles.

4.2.2. La formulació del projecte: la matriu de planificació

Mitjançant l'anàlisi d'estratègies, s'ha seleccionat una branca entre les que hi ha a l'arbre d'objectius, de manera que s'ha convertit en l'objectiu específic del projecte. Totes les accions que s'emprenen en el marc del projecte estan orientades a aconseguir aquest objectiu específic.

A partir de la selecció de l'objectiu específic del projecte, la metodologia de l'EML preveu el disseny d'un dels seus elements clau: la matriu de planificació del projecte (MPP).

La MPP és un resum estructurat i complet dels elements fonamentals del projecte, i de les relacions que connecten aquests elements entre si. La MPP és una foto del projecte, un plànol de l'itinerari que seguiran les accions, des del moment en què es posin en marxa les activitats i fins que s'aconsegueixi l'objectiu específic. A la MPP es preveuen les finalitats que persegueix el projecte, els mitjans previstos per a aconseguir-les i els recursos de què es disposa.

La MPP és una taula, dividida en files i columnes, en la qual la informació s'estructura segons les connexions entre cada element del projecte.

	Enunciat	Indicadors objectivament verificables	Fonts de verificació	Riscos o hipòtesis
Objectiu general				
Objectiu específic				
Resultats				

Activitats	Enunciat	Recursos	Costos
Activitats del R1			
Activitats del R2			
...			
	Total		

- **La lògica d'intervenció**

La primera columna de la matriu de planificació és la lògica d'intervenció. Resumeix el que volem fer i com tenim pensat aconseguir-ho, és a dir, es reflecteix la relació mitjans-finalitats establerta entre els elements del projecte durant la identificació, de manera que s'ha de complir una lògica de funcionament del projecte, segons la qual:

si duem a terme les activitats

aconsegurem els resultats

aconsegurem l'objectiu específic

contribuirem a l'objectiu general

Aquesta lògica d'intervenció comporta la clau de la metodologia de l'EML, ja que es basa en la idea que, si es defineixen clarament les finalitats i es desenvolupen adequadament els mitjans per a aconseguir-les, es tenen moltes probabilitats d'aconseguir l'èxit en el projecte.

Objectiu general: és una meta de desenvolupament a la qual volem apropar-nos.

Fa referència a objectius a llarg termini, que no es poden aconseguir amb un sol projecte, però als quals es vol que el projecte contribueixi.

Objectiu específic: és el propòsit del projecte i representa les finalitats immediates que es proposa aconseguir el projecte, amb els seus propis recursos i activitats, en un temps determinat. Defineix els efectes que espera del projecte la població directament destinatària, incloent-hi els efectes esperats pel que fa a la situació i posició de les dones i els homes i les implicacions per a les relacions de gènere.

Es tracta d'un objectiu clar, concret, definit i mesurable, de manera que es pot establir mesures concretes per a aconseguir-lo. D'alguna manera, hauria de ser la resposta adequada en cas que algú preguntés per a què es fa aquest projecte?

Resultats esperats: els resultats són les metes o situacions aconseguïdes gràcies a l'execució de les activitats, i garanteixen la consecució de l'objectiu o els objectius específics. Per tant, els resultats han d'estar sota el control directe de les entitats i persones responsables del projecte i al seu abast. Si el projecte presenta més d'un objectiu específic, s'ha d'indicar a quin objectiu correspon cadascun dels resultats. Convé no confondre els resultats aconseguïts amb les activitats necessàries per a aconseguir-los. L'enunciat dels resultats no ha de presentar cap ambigüïtat, ja que una de les seves característiques ha de ser la definició precisa i concreta d'una situació que s'aconseguirà com a resultat directe de la realització de certes activitats. Els resultats esperats descrits han de promoure l'equitat entre dones i homes i contribuir a la reducció de les desigualtats de gènere. Els resultats esperats han de tenir en compte els objectius transversals.

Activitats previstes: són les accions concretes i detallades que cal dur a terme per a aconseguir els resultats esperats. Per tant, cada resultat s'ha de relacionar amb una sèrie d'activitats.

Les activitats s'han de numerar seguint una lògica coherent (ordre d'execució o resultats als quals es vinculen), i s'ha de formular un enunciat per cada activitat.

- **Els indicadors**

A la segona columna de la MPP hi ha els indicadors.

Els indicadors són una mesura de l'abast dels objectius i els resultats. Tots els objectius i els resultats han de tenir indicadors, que poden ser quantitius, qualitatius o de comportament, i alhora directes o indirectes. S'han de presentar desagregats per sexe.

Exemple: En un projecte l'objectiu del qual és tenir una població més sana, el nombre de nens que emmalalteixen és un indicador quantitatiu, l'absència de malalties gastrointestinals és un indicador qualitatiu i el fet que els nens es rentin les dents és un indicador de comportament.

En un projecte l'objectiu del qual és que les famílies tinguin més ingressos, els diners de què disposa la família és un indicador directe, però com que és difícil de mesurar es pot utilitzar en lloc seu indicadors indirectes, com millores a les cases, compra de roba nova o compra de ràdios o televisors.

Un indicador ha de definir el grup beneficiari (per a qui), la quantitat (quant), la qualitat (com), el temps (quan) i la ubicació (on).

Exemple: Un indicador d'un projecte de proveïment d'aigua potable són les 450 persones (qui) que habiten a la comunitat de San Luis (on) disposen de 30 litres diaris (quant) d'aigua potable (com) cada dia de l'any (quan).

Els indicadors han de ser reflex d'un aspecte essencial, independents en cadascun dels diferents nivells de la matriu del projecte, objectivament verificables, creïbles i basats en dades obtenibles.

Propostes metodològiques

1. Formular indicadors per a les línies transversals: participació, organització, gènere, drets humans i sostenibilitat ecològica.
2. Traduir, quan sigui possible, aspectes qualitatius en indicadors objectivament mesurables i quantificables.

Exemple: Volem aconseguir avenços en el nivell d'incidència d'un grup ètnic minoritari en les polítiques de la seva municipalitat. Per a això, pensarem en indicadors mesurables que tinguin a veure amb l'augment de la incidència:

- El nombre de membres de l'ètnia minoritària que forma part d'un moviment organitzat en defensa dels seus drets augmenta en un 50% en acabar el projecte. D'aquest percentatge, almenys el 20% són dones.
- Els plans municipals anuals inclouen un 10% més de projectes orientats als interessos i les necessitats de l'ètnia minoritària en acabar el primer any del projecte i un 20% al final del projecte.
- La quantitat total del pressupost destinada a projectes que cobreixen necessitats i interessos de l'ètnia minoritària augmenta en un 10% en acabar el projecte.

• Les fonts de verificació

Quan es defineixen indicadors també cal especificar com es mesuraran: parlem de les fonts de verificació. Si un indicador no té font de verificació s'ha de substituir per un altre que sí que en tingui.

Les fonts poden ser documents o instruments propis del projecte (memòries de capacitacions, llistes d'assistència, actes de reunions, fotografies, entrevistes a la població, etc.), o documents externs al projecte (estadístiques d'institucions reconegudes, documents oficials, registres).

Vegem algunes claus sobre les fonts de verificació:

- Han de ser fàcilment accessibles per a comprovar el compliment dels indicadors.
- És important assegurar-se que la font existeix i és fiable.
- Accedir a les fonts previstes no ha de comportar un esforç desproporcionat ni econòmic ni temporal.

- Hi ha d'haver la mateixa font per a verificar cada indicador des del començament i fins al final del projecte, de manera que es pugui comparar l'evolució de les dades.

Exemple: Per a l'indicador nombre de nens malalts s'utilitza com a font de verificació el registre del centre de salut. Per als indicadors d'una capacitat es pot utilitzar fonts com la llista d'assistència, els exercicis escrits i corregits, o la còpia d'examen escrit.

- **Les hipòtesis**

Són els factors externs al projecte, aliens al nostre control, que incideixen directament en els resultats del projecte. Per a ser incorporat a la MPP com una hipòtesi, un factor extern ha de complir quatre condicions:

- **Ha de ser una qüestió amb vertadera incidència en els resultats del projecte**

Un factor extern al projecte només s'ha d'incloure com a hipòtesi si la influència que té en el projecte resulta indiscutible. El sector d'actuació del projecte resulta clau a l'hora de definir els factors que previsiblement hi influiran: per als projectes de producció agrícola les condicions climàtiques favorables comportaran segurament una hipòtesi i és probable que no ho siguin per a un projecte de capacitat. Però les característiques del context en el qual es desenvolupa el projecte són determinants, ja que si el projecte de capacitat es desenvolupa en una zona rural amb comunitats molt allunyades, les condicions climàtiques favorables poden ser imprescindibles perquè les persones que viuen més lluny puguin assistir a la capacitat. Així, per a determinar la rellevància, o no, d'una hipòtesi, és necessari analitzar les condicions concretes en les quals es desenvolupa el projecte.

- **S'ha de tractar realment d'un factor extern aliè al nostre control**

De vegades es consideren com a hipòtesis factors externs que realment no ho són, ja que es poden prendre mesures per a prevenir-ne els efectes negatius. Per exemple, les condicions climatològiques permeten que la població subjecte es desplaci per assistir a les capacitacions.

És cert que les condicions climatològiques moltes vegades són imprevisibles, i per això les hem considerat un factor aliè al nostre control. No obstant això, sabem que hi ha èpoques de l'any en què la climatologia és més adversa, per la qual cosa, si hem detectat el clima com un factor

rellevant, tenim la possibilitat de planificar les capacitacions en època no adversa, i així incorporar la climatologia a la planificació del projecte, i descartar-la en principi com a hipòtesi.

- **Ha de tenir una probabilitat incerta que es compleixi**

Si ja hem definit un factor extern com a rellevant per al projecte i impossible de controlar, hem de valorar la possibilitat que succeeixi. Si la probabilitat és molt alta o molt baixa, no té sentit incorporar-lo com a hipòtesi. Solament s'han de formular com a hipòtesi els factors la probabilitat dels quals és incerta.

- **Ha d'estar formulat de manera positiva, com una condició que s'ha de donar perquè es compleixi la lògica d'intervenció del projecte**

Com a factors influents, impossibles de controlar i de probabilitat incerta, les hipòtesis s'incorporen a la MPP com a situacions que s'han de donar per a no interferir en el fet que el compliment de les activitats del projecte comporti la consecució dels resultats i l'abast de l'objectiu específic.

D'aquesta manera, hem de dir “Les condicions climatològiques permeten que la població subjecte es desplaci per assistir a les capacitacions”, ja que és la condició que s'ha de complir perquè el clima no hi interfereixi.

- **Activitats, recursos i costos**

Una vegada definida la MPP i planificades totes les activitats que cal desenvolupar per a aconseguir cadascun dels resultats i els objectius del projecte, el pas següent és calcular quins recursos –humans i materials– són necessaris per a dur a terme totes les activitats previstes.

El càlcul precís dels recursos és el primer pas per a elaborar un bon pressupost i és bàsic perquè el projecte es pugui executar amb eficàcia. Qualsevol error en aquesta fase condicionarà el desenvolupament de les activitats tal com les havíem planificat, i fins i tot pot significar la impossibilitat de fer-ne alguna, amb la qual cosa els resultats i objectius del projecte en quedarien afectats.

També és bàsic fer una previsió realista dels recursos humans que es requereixen.

Per a fer un càlcul precís, resulta de gran utilitat elaborar una planificació exhaustiva en què es detalli el següent:

- Descripció detallada de cada activitat.
- Els recursos que es necessiten per a desenvolupar cada tasca.
- El cost que comporta cadascun d'aquests recursos.

El formulari del projecte

Hi ha una sèrie de continguts que s'han d'incorporar en el document que resumeix el projecte, que són de consens per a la majoria dels agents que treballen en cooperació per al desenvolupament.

Aquest document es denomina *formulari del projecte*. El formulari resumeix els principals trets del projecte, amb la idea que qualsevol persona o agent extern a aquest projecte el compregui.

La quasi totalitat de les institucions donants treballen amb formularis propis de sol·licitud de subvencions. Tots els formularis comparteixen alguns apartats comuns, ja que les qüestions essencials per a conèixer i estudiar el suport a un projecte són bàsicament les mateixes.

Per a explicar la fase de formulació ens basarem en els elements essencials del formulari de sol·licitud de subvencions de l'ACCD (<http://www20.gencat.cat/portal/site/cooperaciocatalana>).

Descripció de l'actuació

a) Persones destinatàries (o beneficiaries)

Després de les pàgines inicials del formulari, dedicades a informació administrativa, el primer apartat rellevant que cal emplenar en un formulari és el relatiu a les persones destinatàries.

Identificació de la població subjecte

El primer pas és fer una caracterització detallada de la població que protagonitza el procés, aportant dades sobre:

- **Nombre de dones i d'homes que componen la població subjecte del projecte.** És imprescindible que la quantificació estigui desagregada per sexe i també sobre la base d'altres aspectes que siguin rellevants: ètnia, edat, grup socioeconòmic, opcions religioses i polítiques, i altres qüestions d'interès.

- **Característiques socials, econòmiques, culturals i polítiques de la població.** Cal descriure molt breument els aspectes més rellevants i que es relacionen amb el projecte: principals activitats productives de la població, com es divideixen per sexe les activitats productives, com són les relacions de gènere, quines són les relacions de poder, etc.

Criteris de selecció de la població subjecte

Els criteris que s'han seguit per a seleccionar uns grups d'interès i no d'altres són els següents:

- Les raons per les quals el projecte se centra en aquesta població en concret.
- Si s'ha prioritzat un col·lectiu específic, s'ha d'explicar per què i quins criteris s'han seguit.
- Si s'han pres mesures de discriminació positiva per a algun grup o col·lectiu.

Fases del projecte en les quals participa la població subjecte

S'ha d'especificar quins mecanismes i activitats de planificació, seguiment i avaluació de l'actuació s'han seguit per a cada fase, quines persones destinatàries específiques hi participaran, i quin producte se n'obtindrà. S'ha d'explicar si s'han establert mesures diferenciades per a garantir la plena participació de les dones.

b) Resum de l'actuació

Al resum és important sintetitzar les principals claus del projecte, de manera que llegint el resum es compregui la idea essencial del projecte.

Per a redactar la descripció resumida del projecte s'ha de mirar de respondre a cinc qüestions fonamentals:

- Quin és l'objectiu del projecte, a quines necessitats respon i quins resultats pretén aconseguir?
- Com es durà a terme el projecte, quina intervenció concreta es planteja per a respondre a les necessitats definides?
- On es desenvoluparà el projecte?
- Quan, en quins temps o fases es duran a terme les accions?
- Qui és la població subjecte i quines són les seves característiques principals?

c) Localització detallada

Tots els formularis inclouen un apartat per a detallar la situació geogràfica de la intervenció, partint de la informació general i aconseguint el màxim nivell de concreció possible.

És important detallar el país en el qual es desenvolupa el projecte, l'estat, província o departament, el municipi concret i –si escau– el nom de les comunitats implicades en el projecte.

d) Context, antecedents i justificació

Són tres conceptes diferents que formen una seqüència en la descripció de la “història” del projecte. Han de donar una idea precisa dels punts següents:

- Quins són els orígens del projecte, a quines actuacions anteriors respon el projecte actual.
- En quin medi es duu a terme: quines són les seves principals característiques socials, econòmiques, polítiques i culturals i, sobretot, com es relacionen aquestes característiques amb la problemàtica origen del projecte i amb els objectius proposats.
- Quins són els problemes que es pretenen resoldre: en vista dels orígens i les característiques del context, per què té sentit el projecte que es planteja.

Context

És el marc en el qual es té previst dur a terme el projecte.

La rellevància d'unes qüestions enfront d'unes altres està condicionada per l'àmbit d'actuació del projecte.

Exemple: En el formulari d'un projecte centrat en la producció agrícola, pot resultar rellevant explicar les condicions climàtiques i els cultius propis de la zona, però no en canvi en un projecte d'incidència política o de qualsevol sector pel qual el clima no resulti un condicionant.

Fa referència a:

Aspectes geogràfics

Situació, orografia, clima, població, biodiversitat, etc. Interessa fer una descripció breu i només detenir-se en els detalls que siguin rellevants per al projecte.

Es tracta d'oferir una explicació que situï el projecte en un entorn concret.

Aspectes econòmics

Informació de rellevància sobre les característiques del país, la regió i –sobretot– la zona d'actuació del projecte pel que fa a nivell d'ingressos de la població, principals sectors productius, divisió sexual del treball segons els diferents sectors, rendes de les dones i dels homes, sectors productius potencials, etc.

En la mesura que el projecte es relacioni directament amb l'àmbit productiu, caldrà detallar més la informació.

Aspectes polítics

En aquest cas resulta d'utilitat descriure la situació política de la zona (actitud de les autoritats respecte al treball de l'entitat, antecedents de col·laboració, conflictes, etc.) i perfilar la influència que pot tenir en els resultats del projecte.

Aspectes socials

Característiques de les dones i els homes de la zona on es desenvolupa el projecte, realitat lingüística, ètnia a la qual pertany –si es tracta de població indígena– i quina és la seva cosmovisió, principals problemàtiques socials que es donen en el context, situació de les relacions de gènere, principals debilitats i potencials de les dones i dels homes, nivell d'organització de la població, etc.

Altres qüestions rellevants i que tinguin influència en el projecte

Les dades aportades han d'estar enfocades des de l'anàlisi de gènere, de manera que descriguin la situació de les dones i la dels homes de manera diferenciada. Per això, les dades s'han d'aportar desagregades per sexe. No es tracta solament de tenir dades estadístiques diferenciades sinó d'extreure conclusions a partir d'aquestes dades que permetin tenir una “foto” de la realitat diferenciada que viuen les dones i els homes.

Antecedents

Ha de quedar clar d'on ha sortit la iniciativa, si hi ha projectes o intervencions previs que han abordat problemàtiques similars o si s'estan desenvolupant actuacions a les quals complementa el projecte. És el moment d'“explicar la història” del projecte, de les organitzacions que hi estan implicades, de les experiències similars, de la implicació de cada part, dels processos que s'han dut a terme i que han culminat amb la identificació del projecte.

S'han de preveure les qüestions següents:

La relació entre l'entitat sol·licitant i la local

Cal explicar quines actuacions han desenvolupat de manera conjunta les entitats gestores del projecte, tant en el mateix sector i context com en altres de diferents o en altres zones.

La idea és que s'ofereixin garanties que les dues organitzacions tenen experiència en intervencions similars en aquesta mateixa zona i que, a més, tenen una trajectòria de treball en comú.

Perfil de l'entitat sol·licitant i de la local

Les línies d'actuació de les dues entitats i com coincideixen amb els objectius del projecte aquestes línies d'actuació també són qüestions que s'han de valorar, ja que donen una idea de la coherència i del nivell de planificació estratègica de les organitzacions.

Quins altres agents o entitats estan implicats en el projecte i la seva posició

Cal saber si s'han tingut en compte agents o entitats que poden ser rellevants per al desenvolupament del projecte. La unió d'esforços entre agents amb objectius similars i complementaris potencia l'impacte de les actuacions i és un valor en si mateixa, per la qual cosa comporta coordinació i aprofitament de sinergies.

Com s'ha identificat el projecte

Cal constatar com ofereix garanties el projecte que:

- La intervenció respon a unes necessitats reals del context i la població, avalades per estudis i dades rigorosos.
- S'ha fet un bon procés de diagnòstic en el qual ha participat la població que hi està implicada.

S'ha d'explicar detalladament en el procés:

- Qui hi ha participat.
- Quan s'ha fet la identificació.
- Com s'ha dut a terme.
- Què s'ha identificat: sintetitzar les principals conclusions extretes del procés.

Com es relaciona el projecte amb polítiques o plans del país o regió i de l'entitat a qui es presenta el projecte

És el cas de plans d'actuació nacionals, regionals o locals que comparteixin alguna línia d'acció o objectiu amb el projecte, o bé plans de la institució finançadora en els quals s'insereixi el projecte, com a estratègies país.

A més de la descripció dels processos, convé sustentar-los amb documentació que s'ha d'incloure en els annexos: plans estratègics, política de gènere, processos d'identificació, convenis de col·laboració, projectes gestionats anteriorment per totes dues entitats (incloent-hi quantia i finançament).

Justificació

En aquest apartat, la redacció s'ha de centrar a descriure el problema que es pretén resoldre amb el projecte i explicar la relació directa que té amb l'objectiu específic del projecte aquest problema. La clau és demostrar la coherència entre les necessitats detectades en la fase d'identificació i els objectius marcats. És a dir, explicar per què la meta marcada i les actuacions que preveu la nostra intervenció són les adequades per a abordar els problemes que hem identificat.

És fonamental argumentar sòlidament per què és pertinent per a la població subjecte la intervenció que es planteja. En aquest sentit, s'ha d'apel·lar al procés de diagnòstic, a les necessitats de les dones i els homes de la població subjecte que s'han identificat i a la participació activa de la població en aquesta fase, la qual cosa dota de pertinència i legitimitat el diagnòstic.

És important argumentar bé per què s'ha triat aquesta estratègia concreta per al projecte i no una altra, demostrar com mitjançant les activitats planificades s'aconseguiran els resultats previstos i, per tant, l'objectiu específic marcat.

Finalment, caldrà explicar de manera breu quina és l'estratègia que se seguirà per a cadascuna de les línies transversals.

e) El cronograma d'activitats

En un cronograma es detallen les activitats que s'han de fer i els períodes en què es duren a terme. A la primera columna es col·loquen les activitats que s'han de fer; a la segona, els responsables de cada activitat, i a les següents, els períodes que s'han d'emprar utilitzant la unitat de mesura temporal més apropiada (dies, setmanes, mesos, etc.). Per a cada activitat es marca el període o períodes en què s'executarà.

		Mesos											
Activitats	Responsables	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

f) El pressupost

El pressupost del projecte té una rellevància particular i s'ha de definir atenent als detalls més mínims.

La base per a articular el pressupost és fer un càlcul dels recursos necessaris tan detallat com sigui possible. Amb la taula d'activitats, recursos i costos, s'aconsegueix tenir una previsió precisa de quant costarà desenvolupar cada activitat i quin import comporten altres despeses lligades a la gestió del projecte. Seguint aquests passos aconseguirem tenir un pressupost total del projecte, desglossat per activitats i per despeses generals.

Aquestes dades són les bases necessàries per a construir el pressupost segons el model del formulari de sol·licitud de subvencions de l'entitat finançadora a la qual es presentarà el projecte. En el formulari de l'ACCD, el pressupost resultant s'ha d'ajustar a les condicions que estableix el decret de la convocatòria de subvencions de projectes de cooperació al desenvolupament i s'ha d'adaptar al model previst al formulari.

A l'hora de planificar un pressupost, s'ha de fer una projecció econòmica integral, que prevegi no solament els costos que implica desenvolupar el projecte sinó també els recursos que poden oferir les organitzacions gestores, l'aportació local, les necessitats de cofinançament, etc.

Passos per a elaborar el pressupost

1. Calcular els costos prenent com a referència les activitats planificades.
2. Calcular els costos de totes les necessitats que no estan associades a activitats concretes (coordinació, administració, etc.).
3. Passar les dades obtingudes al quadre de finançament que s'inclou en el formulari –que agrupa els costos per partides i cofinançadors, tenint en compte les condicions establertes en el decret de la convocatòria de subvencions.
4. Comprovar que el pressupost previst coincideix amb les condicions establertes per l'entitat a la qual se sol·licitarà finançament.

El model de pressupost inclòs en el formulari de l'ACCD demana presentar els costos desglossats per partides i cofinançadors:

Resum del pressupost per partides i cofinançadors

Partides	ACCD	Entitat sol·licitant	Contrapart local	Població destinatària	Altres (p. ex., entitat consorciada)	Total
	Euros					
Costos directes						
1. Terrenys						
2. Construccions i rehabilitacions						
3. Equips i subministraments						
4. Personal local (salaris)						
5. Personal expatriat (salaris) ¹³						
6. Viatges i estades ¹⁴						
7. Funcionament						
8. Fons rotatiu						
9. Formació i capacitació						
10. Auditories externes ¹⁵						
11. Imprevistos ¹⁶						
Subtotal de costos directes						
Costos indirectes¹⁷						
% sobre despeses directes						
Total						
%						

Consulteu la guia d'instruccions per a emplenar el formulari i per a saber els conceptes que s'admeten dins de les partides de despeses directes i indirectes (<http://www20.gencat.cat/portal/site/cooperaciocatalana>).

13. Màxim del 20% dels costos directes sol·licitats a l'ACCD.

14. Màxim del 15% dels costos directes sol·licitats a l'ACCD.

15. Auditoria obligatòria en cas que la sol·licitada a l'ACCD sigui igual o superior a 100.000 euros.

16. Màxim del 5% dels costos directes sol·licitats a l'ACCD.

17. Les despeses indirectes imputades a l'ACCD no poden sobrepassar el 10% de les despeses directes sol·licitades a l'ACCD.

Pressupost detallat

Conceptes per partides	Unitat	Quantitat	Cost unitari Euros	Cost total Euros	ACCD	Entitat sol·licitant	Contrapart local	Població destinatària	Altres (especificar-les)	Total
Costos directes										
1. Terrenys –										
2. Construccions i rehabilitacions –										
3. Equips i subministraments –										
4. Personal local (salari) –										
5. Personal expatriat (salari) ¹⁸ –										
6. Viatges i estades ¹⁹ –										
7. Funcionament –										
8. Fons rotatiu –										
9. Formació i capacició –										
10. Auditories externes –										
11. Imprevistos ²⁰ –										
Subtotal de costos directes										
Costos indirectes²¹										
% sobre despeses directes										

18. Màxim del 20% dels costos directes sol·licitats a l'ACCD.

19. Màxim del 15% dels costos directes sol·licitats a l'ACCD.

20. Màxim del 5% dels costos directes sol·licitats a l'ACCD.

21. Les despeses indirectes imputades a l'ACCD no poden superar el 10% de les despeses directes sol·licitades a l'ACCD.

Qüestions rellevants que s'han de tenir en compte en construir el pressupost

Cofinançament

L'ACCD cofinança projectes, és a dir, entén els projectes com una totalitat en la qual la seva aportació comporta una part que completa les que aporten altres agents. A l'hora d'elaborar el pressupost, caldrà tenir en compte que la subvenció de l'ACCD no pot superar el 80% del cost total del projecte, per la qual cosa la resta del pressupost ha de ser aportat per les organitzacions gestores del projecte, o bé per altres entitats públiques o privades. Al mateix temps, la justificació financera del projecte afectarà tant la subvenció de l'ACCD com l'aportació de la resta de cofinançadors.

Els percentatges de cofinançament varien segons l'entitat finançadora i la convocatòria de la qual es tracti.

Costos directes i indirectes

Les despeses finançables en un projecte es divideixen en:

- Costos directes: despeses directament relacionades amb l'execució del projecte i necessàries per a desenvolupar-lo.
- Costos indirectes: despeses d'administració del projecte.

Les despeses indirectes imputades a l'ACCD no poden sobrepassar el 10% de les despeses directes sol·licitades a l'ACCD.

Limitacions en algunes partides

La quantia dels costos d'algunes partides, com la de personal local, personal expatriat, avaluació o despeses d'administració, és subjecta a limitacions. El cost de les partides assenyalades no pot superar els percentatges màxims establerts pel que fa al pressupost total o parcial del projecte.

Les condicions i limitacions pressupostàries varien segons l'entitat finançadora i el tipus de subvenció al qual s'opti, de manera que és fonamental complir les condicions establertes per cada entitat en cada cas.

Presentació de documents acreditatius

Alguns costos del projecte s'han d'acompanyar amb documents justificatius, com factures proforma, pressupostos, acreditacions o

valoracions externes. La normativa explícita en quins casos és necessari adjuntar aquesta documentació.

Justificació pressupostària

Totes les despeses previstes al pressupost han de ser fetes dins del termini d'execució acordat per al projecte, per la qual cosa els justificants de despesa que tinguin data prèvia al començament del projecte o posterior a l'acabament no són acceptats com a vàlids.

Valoracions com a aportació local

La normativa de l'ACCD permet incloure valoracions d'alguns conceptes inclosos en les partides de l'aportació local, com terrenys, construcció d'edificis o equips i materials. Les condicions que s'han de complir perquè un concepte es pugui presentar valorat també apareixen detallades en document de la normativa de justificació de l'ACCD.

Per a exercicis pràctics sobre l'elaboració de pressupostos vegeu l'adreça següent:

www.preval.org/documentos/00423.pdf

g) Viabilitat i sostenibilitat

La viabilitat i la sostenibilitat són elements clau en la construcció de projectes. La viabilitat és la condició que fa possible el funcionament d'un projecte amb els recursos previstos i en les circumstàncies i el context en què es desenvolupa. La sostenibilitat és la condició que garanteix que els objectius i impactes positius d'un projecte de desenvolupament perdurin després de la data en què s'han acabat.

La relació de factors de viabilitat és la següent:

Viabilitat tècnica

La viabilitat tècnica es refereix a la idoneïtat dels recursos tecnològics, materials, humans i metodològics previstos per a desenvolupar el projecte amb la població subjecte i en el context concret.

Exemple: Per als **recursos materials**, convé aplicar criteris de suficiència en l'ús de recursos, fer ús de les tecnologies més apropiades i netes en cada context, que tinguin característiques que en facilitin l'adequació al context, adequació a l'ús que es farà dels recursos i relació qualitat-cost segons el pressupost disponible.

En el cas de **recursos tecnològics i tècnics**, s'ha de valorar l'adequació al context en el qual s'utilitzaran pel que fa a condicions que en garanteixin el manteniment en bon estat, costums i usos culturals que puguin posicionar la població subjecte a favor o en contra de l'ús de determinades tecnologies, nivell de dificultat d'utilització dels equips, capacitació de les persones responsables del maneig dels recursos tecnològics, possibilitats d'assistència tècnica o de recanvis en cas d'avaries.

Pel que fa als **recursos educatius**, per a aplicar les metodologies pedagògiques més apropiades és fonamental tenir en compte les necessitats de formació de la població subjecte, la predisposició a participar en les activitats educatives, la disponibilitat d'horaris i adequació al calendari estacional de la zona, les característiques dels col·lectius i les dificultats específiques per a la participació de les dones i dels col·lectius vulnerables o amb capacitats limitades.

Per als **recursos humans**, és imprescindible assegurar que es disposa d'equip humà suficient, que aquest equip té la capacitació adequada a les responsabilitats assignades, que s'ha establert un repartiment racional de les tasques, sense que es produeixi sobrecàrrega de responsabilitats en un mateix col·lectiu o persona i que, a més, respecta l'equitat de gènere i no reforça els rols tradicionals de dones i homes.

Pel que fa a l'explicació de la viabilitat tècnica en el formulari del projecte, és important detallar de quins recursos humans i materials disposa el projecte per a dur-se a terme, i argumentar per què s'han triat aquests i no uns altres segons les característiques del projecte i dels factors explicats.

En cas de projectes que hagin fet estudis de viabilitat, s'han d'incorporar les conclusions a la documentació del projecte.

Viabilitat econòmica

L'estudi de la viabilitat econòmica és imprescindible en els projectes que consisteixin en activitats de producció o que n'incloguin. En aquests casos, s'han de fer estudis de producció i de mercat per a assegurar que la iniciativa que es vol emprendre té possibilitats d'èxit.

Els projectes productius o amb components productius han de partir de la concepció que la pobresa no és només ingrés, i que implica la limitació de capacitats, d'oportunitats i d'accés a recursos, a serveis i a

l'exercici del poder i dels drets de les persones i els pobles. S'han de prioritzar les accions en les quals participin agents socials, i no solament econòmics.

Viabilitat institucional

L'acompanyament de processos propis de desenvolupament mitjançant projectes de cooperació té una incidència en l'estructura de distribució del poder. El sistema i àmbit de gestió del poder en el qual se centren les accions de cooperació és el poder local.

Les iniciatives de cooperació tenen tres vies d'enfortiment del poder local:

- Suport a les institucions i els governs locals democràtics: la implicació de les institucions locals en els processos de desenvolupament en els quals s'insereixen els projectes aporta garanties democràtiques i elements bàsics (com infraestructura, assistència tècnica, informació pública) i poden liderar un procés de concertació.
- Articulació de les institucions i la societat civil: és important que les institucions locals i la societat civil disposin d'espais de trobada i participació on puguin prendre decisions conjuntes i definir estratègies comunes. El suport jurídic i estratègic en la conformació d'estructures de participació, la capacitació de persones facilitadores i participants en aquests processos són elements estratègics per a l'enfortiment del poder local.
- Enfortiment de les organitzacions civils, foment de l'educació ciutadana en estratègies participatives, formació de líders, organització comunitària, sectorial i territorial i participació en xarxes i plataformes, com a forma de suport i instal·lació de capacitats de la societat civil organitzada.

Sostenibilitat del projecte després d'haver-lo acabat

La vocació d'un projecte de cooperació és acompanyar les persones i els pobles en situació de pobresa en el procés de ser subjectes del seu desenvolupament. Però la cooperació no crea, ni protagonitza ni dirigeix processos. De manera que és imprescindible incorporar a la planificació del projecte les mesures per a garantir que els objectius i impactes

positius que té aquest projecte perdurin després de la data en què s'han acabat.

Els factors que garanteixen que els resultats d'un projecte es mantindran són molt variats i de vegades difícils d'anticipar. Estan molt vinculats al sector del projecte i a la realitat sobre la qual pretén incidir aquest projecte. Es pot treballar tenint en compte les qüestions següents:

- S'ha contribuït a instal·lar capacitats en la població subjecte del projecte?
- S'han planificat activitats que donin un efecte multiplicador als resultats del projecte?
- Com se substituiran les accions que no es puguin desenvolupar una vegada retirat el finançament?
- S'han establert acords de col·laboració o de compromís que garanteixin la sostenibilitat del projecte?
- S'ha planificat com es durà la gestió dels recursos una vegada acabat el projecte?
- Quines mesures s'han previst per al manteniment i la conservació dels béns adquirits en el marc del projecte?
- Qui assumeix la titularitat dels béns adquirits?
- Es disposa dels fons necessaris per a mantenir i conservar els béns adquirits?
- S'ha previst la capacitació necessària perquè la conservació i el manteniment siguin efectius?

4.2.3. Seguiment

Durant l'execució del projecte és necessari fer el seguiment del que es va avançant i comparar-ho amb el que s'ha planificat inicialment, perquè, en cas que hi hagi desviacions negatives, s'introdueixin mesures correctores o, si escau, es reformuli el projecte.

El seguiment s'ha de fer dia a dia entre totes les persones que participen en el projecte. No obstant això, periòdicament s'han de fer informes escrits, en què es reculli, per a cada període, la descripció del projecte, la descripció general de la marxa del projecte en relació amb els objectius i resultats previstos, les activitats fetes, el pressupost executat, l'actualització del cronograma si és necessària, la relació de despeses que hi ha hagut, l'actualització de les previsions pressupostàries, la valoració del seguiment i

les recomanacions.

El sistema de seguiment

El seguiment d'un projecte és la supervisió contínua o periòdica de l'execució del projecte. En aquest sentit, no solament cal seguir l'evolució física del projecte (és a dir, el conjunt d'activitats que hem fet), sinó també els canvis i els impactes que produeix.

Preguntes a què s'ha de respondre quan es vol establir un sistema de seguiment:

Quina informació és rellevant per a nosaltres (indicadors).

Com ha de ser recol·lectada i analitzada (mètodes).

Qui s'ha d'involucrar en cada fase (responsabilitats).

Els objectius d'un sistema de seguiment adequat són els següents:

- Facilitar indicadors sobre els progressos o la falta de progressos, en l'assoliment d'objectius i en la consecució de resultats.
- Adoptar –una vegada identificats i valorats els problemes– les mesures correctores necessàries tant en el disseny com en la forma d'execució, per a millorar la qualitat dels resultats.
- Fer possible l'enfortiment dels resultats positius de manera que ens permeti sistematitzar les “bones pràctiques” i tenir-les en compte per a accions posteriors.
- Determinar si el projecte tal com està concebut continua essent, o no, pertinent.
- Contribuir a assenyalar i adequar la distribució de les responsabilitats i a fomentar l'aprenentatge.
- Ajudar a reforçar les capacitats de seguiment i avaluació de les institucions participants.

La diferència fonamental entre seguiment i avaluació està en les finalitats de cadascun. Mentre el seguiment pretén identificar problemes i assoliments per a corregir el projecte o sistematitzar les bones pràctiques, la finalitat última de l'avaluació és l'aprenentatge. No obstant això, totes dues qüestions es relacionen, atès que l'avaluació basa gran part del treball en els informes de seguiment, i el sistema de seguiment millora segons els resultats de les avaluacions.

Les bases del sistema de seguiment són les següents:

- El disseny i la formulació del projecte, que s'expressen en una matriu del marc lògic amb objectius, resultats, indicadors, hipòtesis i factors de risc.
- El pla operatiu anual i el pressupost que té.
- El cronograma o calendari d'accions.
- Els informants o fonts d'informació.
- Els receptors de la informació.

És necessari, per tant, que quan es fa la planificació del projecte s'hi incloguin els recursos necessaris per a la recollida de dades i es programin en el temps les activitats de seguiment que s'han de fer.

D'altra banda, les responsabilitats i la forma de presentació dels resultats s'han d'establir clarament des del començament del projecte.

El seguiment és un procés d'aprenentatge d'experiències per a millorar els resultats dels projectes. Com més grups involucrats es beneficiïn d'aquesta informació, i com més es comparteixi el procés, més gran serà la repercussió d'aquest procés. La transmissió de la investigació i els resultats és una part fonamental del seguiment, que no s'acaba amb els informes de seguiment, sinó que és una cosa contínua. Per tant, és molt recomanable establir com a part del seguiment del projecte el mecanisme mitjançant el qual es compartirà i s'analitzarà la informació i es consensuaran les modificacions o accions correctores necessàries. Aquest mecanisme s'ha d'establir amb diferents comissions de seguiment –la composició de les quals varia tenint en compte els participants en el projecte–, a les quals la direcció del projecte ha de subministrar informació periòdica i sistemàtica.

Vegeu informes de seguiment i finals amb les instruccions a l'adreça següent: <http://www20.gencat.cat/portal/site/cooperaciocatalana>

4.2.4. Avaluació: extreure aprenentatges dels processos empresos

Definim l'avaluació com una activitat programada i sistemàtica que, amb enfocament de gènere, i servint-se preferentment d'una metodologia participativa, valora la pertinència, l'eficàcia, l'eficiència, la sostenibilitat, l'impacte, l'enfocament de gènere i el grau de participació de les iniciatives de desenvolupament, i aporta aprenentatges, conclusions i recomanacions dirigides a la presa de decisions futures que permetin una millora contínua d'aquestes iniciatives.

Per a què serveix l'avaluació?

Igual que el seguiment, l'avaluació és una pràctica imprescindible per a la millora contínua de les accions, que s'ha d'assumir com un procés d'aprenentatge i incorporar-lo com a pràctica habitual en acabar l'execució dels projectes.

Avaluar no és “posar nota” i fiscalitzar què s'ha fet malament i qui ho ha fet malament. Es tracta d'obtenir informació tan completa com sigui possible sobre la manera com s'ha desenvolupat el projecte en totes les fases, per a arribar a unes conclusions i identificar clarament els guanys, les dificultats, les limitacions i les potencialitats. La idea és recollir informació sobre la base d'un pla establert, analitzar-la per a treure'n conclusions i extreure d'aquestes conclusions aprenentatges que ajudin a millorar properes intervencions.

Les dades s'han d'orientar no solament a valorar i millorar els aspectes tècnics de la intervenció, sinó també els resultats socials i solidaris.

A més, l'avaluació compleix una funció important respecte a la transparència i a la rendició de comptes davant la societat, la qual cosa legitima les accions de cooperació i els agents que les duen a terme. Per això, és important difondre els resultats de les avaluacions entre les poblacions subjecte de les iniciatives de desenvolupament, els diferents agents que hi intervenen i l'opinió pública en general.

L'avaluació es pot fer abans, durant o després de l'execució del projecte i la pot fer un equip intern, un agent extern o un equip mixt integrat per agents interns i externs.

Quins continguts es poden avaluar?

- El disseny del projecte: mitjançant l'avaluació obtindrem informació crítica sobre la manera com s'ha fet la identificació del projecte, sobre la coherència entre els objectius, els resultats i les activitats plantejades en la formulació, la precisió dels indicadors, el càlcul dels recursos, la incorporació de les transversals en la planificació, etc.
- El procés: és fonamental valorar com s'ha desenvolupat el projecte, l'execució de les activitats, la implicació de la població subjecte en totes les fases, les metodologies utilitzades, etc.
- Els resultats obtinguts: una vegada acabat el projecte, interessa conèixer si s'han aconseguit els resultats previstos, si el desenvolupament de les activitats ha possibilitat la consecució dels resultats esperats i si s'ha arribat a aconseguir l'objectiu específic i apropar-se a l'objectiu general.
- Els impactes assolits: a més d'haver aconseguit els resultats, és important saber quins han estat els impactes del projecte en la població subjecte i en el context: en què ha millorat les seves vides, les seves capacitats, les seves potencialitats, el seu apoderament, etc. Cal entrar a valorar els impactes de gènere, és a dir, els canvis que s'han produït en les relacions entre les dones i els homes.

Procés d'avaluació

L'avaluació es pot considerar com un procés en el qual cal seguir una sèrie de passos:

Pas I. Fase preparatòria

Objectius:

- Constituir un equip d'avaluació.
- Establir els termes de referència de l'avaluació: antecedents, objecte, propòsit i continguts de l'avaluació, criteris entorn dels quals se centrarà l'avaluació, metodologia de recopilació i anàlisi de dades, perfil de l'equip avaluador, cronograma i cost de l'avaluació.

Pas II. Fase de documentació

- Analitzar la documentació.
- Elaborar un pla de treball.
- Establir els indicadors que cal analitzar depenent dels criteris establerts.
- Seleccionar els agents implicats que aportaran informació directa.
- Dissenyar eines específiques de recollida d'informació.
- Fixar una agenda concreta del treball de camp.

Pas III. Fase de terreny

En aquesta fase, l'objectiu és obtenir informació directa sobre la valoració que fan del projecte les persones que en són protagonistes. Això serveix per a complementar les dades que s'obtinguin a partir de l'estudi de la documentació.

Pas IV. Fase de síntesi

Amb la informació obtinguda del treball de camp i de l'estudi i anàlisi de la documentació del projecte, s'elabora l'informe final, que ha de tenir els objectius següents:

- Descobrir evidències a partir de les dades objectives que es derivin de tota la informació recollida.
- Extreure conclusions a partir d'aquestes evidències i en relació amb els diferents criteris analitzats.
- Suggestir recomanacions a partir del que s'ha observat i de les conclusions extretes, amb la finalitat de millorar les qüestions que s'han revelat com a més febles dins del projecte.

L'informe ha d'incloure un resum executiu amb les conclusions i recomanacions obtingudes. D'entrada, s'ha d'elaborar l'informe preliminar, que s'ha de compartir amb els agents implicats en el projecte que es consideri, amb vista a incorporar-hi comentaris o aportacions. Una vegada recollides les aportacions, s'ha d'elaborar la versió final de l'informe d'avaluació.

Criteris d'avaluació

Són els factors clau que cal analitzar durant el procés, que centren l'atenció sobre les qüestions més rellevants del projecte depenent de les característiques específiques que tingui.

- **Pertinència:** congruència dels objectius de la intervenció amb les expectatives i necessitats de la població, les prioritats dels agents de

desenvolupament i les polítiques de la cooperació.

- **Eficàcia:** assoliment dels objectius previstos.
- **Eficiència:** mesura en la qual les diferents activitats han transformat els recursos disponibles en els resultats previstos en termes de quantitat, qualitat i puntualitat.
- **Sostenibilitat:** probabilitat que els resultats positius i el conjunt de beneficis es mantinguin una vegada acabat el finançament extern.
- **Impacte:** efectes a llarg termini, tant si són positius com negatius, principals com secundaris, intencionals com no intencionals.
- **Enfocament de gènere:** mesura en la qual les activitats han contribuït a la igualtat entre dones i homes.
- **Grau de participació:** mesura en la qual la població ha participat en totes les fases del procés.

Una vegada definits quins són els criteris es formulen les preguntes concretes a què es consideri que ha de donar resposta l'avaluació. Per a cadascuna d'aquestes preguntes es dissenyen uns indicadors, senyals verificables objectivament que permetran mesurar el compliment de cadascuna de les qüestions formulades. S'ha de combinar la formulació d'indicadors quantitius i qualitius, de manera que s'obtinguin dades objectives però també informació sobre percepcions i vivències de la població subjecte, que permetin completar l'anàlisi.

Amb la informació obtinguda en el procés de treball de camp i d'anàlisi de documentació sobre la base dels indicadors definits, arribarem a constatar evidències que ens ajudaran a treure conclusions, fer recomanacions i extreure aprenentatges.

5 El gènere com a eix transversal del desenvolupament

- Dels 1.300 milions de persones pobres que hi ha en el món, el 70% són dones.
- Dels 860 milions de persones que no saben llegir ni escriure, dues tercers parts són dones.
- En un any les complicacions durant l'embaràs i el part maten més de 500.000 dones i fan que 50 milions més sofreixin danys en la salut.
- Les dones obtenen el 53% dels ingressos dels barons pel mateix treball.
- El treball sense salari de les dones, sense el qual la nostra societat no podria sobreviure (a casa, al camp, en empreses familiars, cuidant nens i malalts, etc.), equival a 11 trilions d'euros anuals.
- Hi ha milions de dones que són maltractades quotidianament i n'hi ha milers que moren a les mans dels seus companys i marits. Són víctimes de violacions, agressions sexuals, assetjament als llocs de treball. I en els moments de conflictes bèl·lics sofreixen de manera determinant els desplaçaments forçosos, les tortures, les massacres, i les violacions utilitzades com a arma de guerra pels exèrcits.
- És en la dimensió d'apoderament on la iniquitat es fa clarament evident. Malgrat constituir més de la meitat de la població del món, les dones ocupen tot just el 6% dels càrrecs en els governs nacionals. El terme mitjà mundial és de 16% de dones en els parlaments.²²

El patriarcat, o sistema sexe-gènere,²³ és un complex i molt arrelat entramat de prejudicis, valors, actituds, normes i relacions desiguals de poder (legitimació d'abusos, privilegis, discriminacions, exclusions), que s'ha perpetuat al llarg de la història, que ha evolucionat, s'ha adaptat i fet funcional a les diferents cultures i sistemes socioeconòmics dominants, però que ha mantingut sempre, en més o menys mesura, la posició subordinada de les dones. Aquest sistema "té a veure amb una distribució desigual de coneixements, propietat i ingressos, responsabilitat i drets. És, per tant, una dimensió de desigualtat social."²⁴

Així, el gènere assigna la mesura del que és convenient, adequat o possible per a homes i dones en relació amb els seus comportaments i la seva participació en els diferents àmbits socials privats i públics (la sexualitat, l'entorn familiar, l'educació, les activitats econòmiques, la distribució dels ingressos i els recursos), i en les institucions, en cada context sociocultural. Organitza la divisió social del treball segons el sexe, assignant els diferents tipus de treball de reproducció i de producció, el treball remunerat i el no remunerat, el "visible" i l'"invisible" (fins i tot les diferències en l'estatus i la remuneració pel mateix treball), etc.

22. Dades obtingudes de la *Social Watch* 2006.

23. Encara que sabem que aquests dos termes no són equivalents i que darrera hi ha tot un debat teòric, també hem considerat que no són excloents i que tots dos tenen utilitat.

24. T. de *Barbieri* (1992). "Sobre la categoria de gènere: una introducció teòrica i metodològica". Santiago de Xile.

Aquesta posició subordinada i la divisió del treball que comporta han implicat històricament, i continuen implicant en l'actualitat, una doble exclusió per a les dones dels sectors populars, de col·lectius discriminats i grups vulnerables, sobre els quals recau sovint una càrrega de sobreexplotació èticament inacceptable.

Per tant, cal treballar sabent que aquest sistema encara que està edificat a partir de la pertinença a un sexe biològic; és el resultat d'una *construcció social*, i, com a tal, pot i ha de ser objecte de crítica i *transformació social*, com la resta de desigualtats que travessen la nostra societat. Aquesta feina de visibilització, presa de consciència i crítica és més necessària en la mesura que gairebé totes les institucions socialitzadores (tant les formals com les informals) continuen perpetuant aquest sistema i en la mesura que, per tant, les injustícies que genera acostumen a ser percebudes com a "normals". Per això també és possible i necessari desenvolupar estratègies d'incidència en aquestes institucions subvertint aquesta "normalitat" i plantejant la necessitat de construir relacions equitatives i més dignes entre dones i homes.

Massa vegades hi ha la confusió en la identificació del terme *gènere* amb tot el que fa referència a les dones, quan en realitat ha de servir per a analitzar tant les dones com els homes, i, sobretot, les relacions entre tots dos. La interacció social home-dona que preval rere la construcció de gènere actual és de naturalesa jeràrquica en la mesura que es regeix per relacions de poder. Per tant, l'enfocament de gènere no és assimilable a una qüestió de dones, ni intranscendent en relació amb altres variables, com l'ètnia, la classe social o l'edat. Cal prendre en consideració les relacions entre els gèneres i els obstacles que poden estar perpetuant les desigualtats, per a evitar així enfocaments que no afrontin les causes que són en l'origen de la desigualtat estructural de les dones.

Vegem algunes afirmacions que el Grup Dones i Desenvolupament ja feia el 1995, l'any de la Conferència de Pequín:

"No pot existir desenvolupament humà sense igualtat de drets i oportunitats entre dones i homes."

"El procés de desenvolupament, des de la igualtat, comporta un canvi en les relacions de poder i subordinació actualment establertes entre homes i dones."

"L'enfocament de gènere en el desenvolupament significa qüestionar que la pertinença a un sexe biològic condicioni la forma i les possibilitats de desenvolupament d'un ésser humà i la satisfacció de les necessitats humanes fonamentals, que van més enllà de la subsistència."

"La integració de les dones en el desenvolupament s'ha de considerar com un procés per a facilitar l'adquisició de poder, capacitat per a augmentar la seva autonomia i convertir-se en agent de canvi; i no com un mer factor de producció o com un mitjà per a augmentar l'eficiència i eficàcia de les accions."

"En la mesura que la discriminació de les dones transcendeix totes les esferes socials, econòmiques i polítiques, la promoció de la igualtat de drets i oportunitats ha de ser present en totes les àrees de la cooperació".²⁵

²⁵ Grup Dones i Desenvolupament de la Congde (1995). "La integració de la perspectiva de gènere en la cooperació per al desenvolupament de la UE".

En l'actualitat, no hi ha cap societat en la qual les dones tinguin les mateixes oportunitats de desenvolupament que els homes.

L'equitat de gènere és consubstancial al desenvolupament humà. És a dir, si les accions de cooperació s'orienten a aconseguir el desenvolupament humà mitjançant l'enfortiment de les dones i els homes com a subjectes de transformació, i incrementar així les seves capacitats i possibilitats, no es pot ignorar la situació, la posició i els interessos de la meitat de la població: les dones.

No és possible dissenyar una estratègia de desenvolupament humà que pretengui enfortir les capacitats de les persones i els pobles sense començar per reconèixer les desigualtats de gènere i sense tenir com a objectiu reduir-les i eliminar-les.

El gènere és una construcció cultural i, com a tal, en les diferents cultures i ètnies s'estableixen relacions de gènere diferents. L'única característica comuna és que en totes les cultures del món les dones apareixen subordinades als homes. La diferència està en la forma en la qual es representa aquesta subordinació, els graus i com afecta la qualitat de vida de les dones i de les nenes.

És necessari analitzar les relacions de gènere específiques de la població subjecte del projecte: en cas contrari es podria caure en anàlisis etnocèntriques, a interpretar que les relacions de gènere són les mateixes en totes les societats i cultures i que la iniquitat de gènere té les mateixes manifestacions en tots els contextos.

Per exemple, què té a veure una dona indígena de la selva peruana amb una dona anglesa que visqui en un barri perifèric de Luanda? Tant l'una com l'altra estan sotmeses a desigualtats basades en el gènere, com les dones de qualsevol àrea urbana o rural de qualsevol país del nord, però en el cas de cadascuna d'elles, les desigualtats es materialitzaran en la seva vida diària segons els patrons de la seva cultura i situació socioeconòmica.

Ningú no pot apoderar una altra persona, ja que és un procés d'autoconsciència que ha de desenvolupar cadascú. Però un projecte de cooperació pot i ha de crear condicions favorables perquè les dones iniciïn processos d'apoderament i s'enforteixin els que ja hi ha. Per això, encara que també s'han d'atendre les **necessitats pràctiques** de les dones, és fonamental centrar l'atenció en els seus **interessos estratègics**, aquells relacionats amb aspectes que transcendeixen el pràctic i que es refereixen a la millora de la posició de les dones en la societat, a la casa i en l'àmbit

productiu. La promoció de processos de reflexió, presa de consciència i organització para esment en els interessos estratègics.

Exemple:

Es planifica una activitat que consisteix a impartir un taller sobre higiene i nutrició familiar per a les dones. Elles tenen dificultats per a assistir-hi perquè no tenen a qui deixar els fills, per la qual cosa es planteja oferir un servei de guarderia.

Aquesta acció afecta directament les dones per dues raons:

- El taller facilita coneixements que les ajudaran a millorar les condicions higièniques per a cuidar la salut dels fills i cuidar l'alimentació familiar.
- Podran assistir amb tranquil·litat al taller perquè els fills estaran ben cuidats a la llar d'infants.

Amb aquesta activitat se satisfà una necessitat pràctica de les dones, perquè els coneixements que adquireixen en el taller milloraran el seu treball com a mares i cuidadores de la llar. No obstant això, no es qüestiona en cap moment aquest rol; s'assumeix com a "natural" i no es planteja, per exemple, que a aquest taller hi puguin assistir també els homes perquè adquireixin coneixements que els permetran implicar-se en les tasques de cura dels fills. És a dir, es reforcen els rols de gènere (dones = mares i cuidadores) i no hi ha redistribució de tasques, de responsabilitats ni de poder.

Treballar per l'equitat de gènere implica també els homes. Els projectes de cooperació han de treballar específicament amb les dones i facilitar processos d'apoderament, però l'equitat de gènere implica repartiment de poder, de tasques i de responsabilitats entre dones i homes, per la qual cosa ells no poden ser considerats un agent passiu. Els homes també necessiten iniciar processos de reflexió i conscienciació, a més d'involucrar-se en tasques i responsabilitats que tradicionalment han recaigut exclusivament en les dones.

Exemple:

Es planteja una activitat amb tallers sobre higiene i nutrició familiar per a les dones, ja que elles han expressat aquesta necessitat com a prioritària. No obstant això, s'amplien els continguts dels tallers i, a més d'higiene i nutrició orientada a millorar la cura de fills i família, s'hi afegeixen qüestions d'higiene i salut de les dones. A més, encara que s'instal·larà un servei de guarderia, prèviament es treballa (mitjançant activitats amb homes) que siguin ells els qui es responsabilitzin de la cura dels fills mentre les dones assisteixin als tallers.

Amb aquesta activitat es respon, a més d'una necessitat pràctica de les dones que elles han plantejat com a prioritària, a interessos estratègics de gènere, ja que:

- En els tallers adquireixen coneixements orientats a cuidar no solament la seva família sinó també a cuidar-se elles mateixes, amb totes les implicacions que això té (increment de l'autoestima, valoració, temps propi).
- Es treballa amb els homes el seu rol de gènere, per fomentar que reflexionin sobre la seva identitat masculina.

Es contribueix a redistribuir poders i el fet que es responsabilitzin de la cura dels fills mentre les dones assisteixen al taller contribueix a redistribuir una tasca que abans requeia solament en elles. Amb processos com aquest, els homes perden privilegis que abans els eren assignats automàticament però prenen part activa en la construcció de relacions de gènere equitatives, especialment en l'àmbit reproductiu.

És important destacar que l'enfocament de gènere no s'ha de limitar a l'àmbit d'actuació dels projectes concrets. No es tracta d'una variable tècnica d'anàlisi que s'ha d'incorporar com a categoria als projectes, **sinó d'una qüestió política**, la lluita per l'equitat efectiva entre les dones i els homes, que ens interpel·la i influeix a tots, tant al nord com al sud, i que forma part indivisible del concepte de *desenvolupament humà*. Això comporta implicacions en tots els àmbits: no solament en el tècnic, sinó també en l'institucional i estratègic.

En definitiva, totes les organitzacions i entitats implicades en la construcció del projecte han de tenir una línia d'acció concreta en el treball per l'equitat,

que es tradueixi en una política de gènere assumida per tots els nivells de l'organització, amb mesures concretes que tinguin recursos assignats i es facin efectives.

Per a integrar la línia transversal d'equitat de gènere en un projecte de cooperació, és necessari començar per la primera fase, la identificació de les necessitats prioritàries.

La manera de procedir per a construir un projecte que realment contribueixi al desenvolupament humà i en el qual les dones i els homes de la població siguin subjectes de la transformació és tenir en compte que la clau de l'equitat de gènere ha de partir des del començament, seguint els passos següents:

Pas 1

Identificar el projecte basat en una anàlisi de gènere.

Pas 2

Elaborar la matriu de planificació sobre la base de les necessitats i els interessos d'homes i de dones que han sorgit de l'anàlisi de gènere, amb objectius, resultats i indicadors orientats a l'equitat de gènere.

Pas 3

Emplenar el formulari i l'apartat de gènere, i visibilitzar l'anàlisi de gènere i els objectius, resultats i indicadors orientats a l'equitat de gènere.

Pas 4

Avaluar els efectes assolits pel projecte i l'impacte que tenen en les relacions de poder entre dones i homes.

5.1. La planificació de gènere

Com que se centra en la transformació social, la planificació de gènere és un procés interactiu conformat per un conjunt de fases, que constitueixen passos progressius i interrelacionats i que poden ser incorporats en qualsevol etapa de la planificació. Cadascuna d'aquestes fases utilitza i incorpora un nombre d'eines metodològiques provinents dels principis de planificació de gènere. Aquestes fases estan integrades en quatre components diferents de la pràctica de la planificació de gènere (Moser, 1995)

Aquests tres elements (eines metodològiques, fases de la planificació de gènere i components de la pràctica de la planificació de gènere) constitueixen en conjunt el marc de la planificació de gènere.

5.1.1. Eines

L'anàlisi de gènere conté un nombre de conceptes que poden guiar la pràctica del desenvolupament.

Aquestes eines ajuden a aprofundir en l'anàlisi de les relacions de gènere i ens permeten elaborar preguntes per al diagnòstic, el disseny de projectes i les guies per a la planificació i els criteris de seguiment, valoració i avaluació, de manera que es converteixen en "indicadors d'actuació" dissenyats per a mesurar els processos de canvi (CCIC, 1991).

A.1. Analitzem les relacions de gènere a la comunitat

A.1.1. La divisió sexual/genèrica del treball

Tant dones com homes treballen per a mantenir les seves llars i comunitats, però el seu treball tendeix a ser diferent en naturalesa i valor. Aquestes diferències són un aspecte central en les relacions de gènere. La societat ha assignat diferents papers, responsabilitats, activitats i poders a dones i homes d'acord amb el que es considera apropiat, i els ha atorgat una valoració social.

Això és el que es denomina *divisió sexual del treball* o *divisió genèrica del treball*. Constitueix una font de divisió i conflicte però també de connexió, interdependència, intercanvi i cooperació per a satisfer les necessitats de supervivència.

La naturalesa i la dimensió del treball de les dones poden continuar invisibles si no hi ha consciència d'aquesta divisió. Així mateix, és específic a cada cultura i moment històric.

Pot variar de comunitat en comunitat i s'adapta a les condicions canviants de les llars (absència de membres clau, canvis en els ingressos o necessitat de diners en efectiu, influència de projectes de desenvolupament locals, efectes de la formació, etc.).

Preguntes clau:

- Com està organitzat el treball en les comunitats afectades pel projecte?
  - Quin treball fan les dones i les nenes (remunerat o no)?
  - Quines són les implicacions d'aquesta divisió del treball per aconseguir els objectius del programa o projecte?
  - Reforça o desafia el projecte, la divisió del treball existent?
- (CICC, 1991)

La relació entre la divisió genèrica del treball i els rols assignats per raó de sexe és un aspecte central en les relacions de gènere. La primera es refereix més a la distribució d'activitats determinades socialment i econòmicament, és a dir, a la reproducció dels béns i de la vida, mentre que la segona inclou tant les normes i els valors relatius al gènere com les actituds i els comportaments associats a cadascun d'aquests papers.

Preguntes clau:

- Quin tipus de treball fan les dones i els homes?
  - De quina manera afectarà el projecte al treball productiu, reproductiu o comunitari de dones i homes i de quina manera afecten el projecte aquests tipus diferents de treball?
- (CICC, 1991)

Quadre V. El triple rol de les dones

Rol productiu	Rol reproductiu	Rol de gestió de la comunitat
Activitats que generen ingressos per a la família: <ul style="list-style-type: none"> – Treball remunerat: feines assalariades, professionals... – Treball no remunerat: treball a l'hort o a la granja familiar. 	Activitats domèstiques que augmenten els recursos de la família: <ul style="list-style-type: none"> – Cura: parir, criar, educar, etc. – Manteniment: cuinar, rentar, conrear aliments d'ús familiar, recollir aigua, etc. No està valorat socialment i no es considera treball.	Provisió i assignació dels recursos comunitaris: <ul style="list-style-type: none"> – Obtenció i distribució d'entrades per a consums col·lectius, com, p. ex., aigua neta o servis mèdics. – Integrants de comitès, encara que les posicions d'influència estan ocupades freqüentment pels homes.

(ODA, 1995)

Qualsevol intervenció en una d'aquestes àrees afecta les altres. La sobrecàrrega de treball de les dones pot impedir que participin en els projectes de desenvolupament. El temps dedicat a les activitats o a la formació pot significar menys temps per a altres feines, tals com la cura dels qui formen part de la família o la preparació d'aliments.

L'anàlisi del treball fet per dones i homes és necessari per a:

- Reconèixer tot el treball fet per la comunitat.
- Planificar l'impacte dels projectes sobre el complex equilibri de les funcions socials i econòmiques de la comunitat.
- Reduir la càrrega de treball de les dones.
- Assegurar la participació de les dones en els projectes.
- Identificar el temps utilitzat per a fer els diferents tipus de treball, i la regularitat, temporalitat i situació d'aquest treball.

(CICC, 1991)

A.1.2. Anàlisi de l'accés i control de recursos i beneficis

El treball productiu, reproductiu i comunitari requereix l'ús de recursos, que poden ser econòmics o productius (terra, equips, eines, ocupació, crèdit, formació, etc.), polítics (organitzacions representatives, lideratges, educació i formació, etc.) o de temps (oci, activitats alternatives, formació).

Participar en el treball i utilitzar recursos genera beneficis per a les persones, les llars i les comunitats (provisió de necessitats bàsiques com aliments, roba, habitatge o ingressos, propietat, educació i formació i poder polític, prestigi, estatus i oportunitats per a abordar nous interessos).

La posició subordinada de les dones els pot limitar l'accés i control sobre els recursos i beneficis.

Accés significa tenir l'oportunitat d'utilitzar determinats recursos per a satisfer necessitats i interessos personals i col·lectius.

Control significa la possibilitat d'utilitzar els recursos i prendre decisions, de manera permanent, sobre la manera d'aplicar-los. Significa tenir poder per a decidir sobre l'ús o el resultat d'aquests recursos.

“Les dones poden tenir accés a la terra, però no el control sobre l'ús que se'n fa a llarg termini o sobre la seva propietat.”

“Les dones poden tenir algun accés als processos polítics locals però poca influència i control sobre la naturalesa dels temes que s'han d'abordar i les decisions finals.”
(CICC, 1991)

La falta d'informació sobre l'accés i control sobre recursos i beneficis ha portat a suposicions incorrectes sobre el que poden aconseguir les dones i com es beneficiaran dels projectes.

Preguntes clau

Recursos:

- A quins recursos tenen accés dones i homes?
- Sobre quins recursos tenen control?
- Quines implicacions té l'accés i control per al projecte o programa?
- Com pot contribuir, un projecte, a fer que les dones augmentin l'accés i control dels recursos?

Beneficis:

- Quins beneficis reben tant dones com homes del treball productiu, reproductiu i comunitari i de l'ús dels recursos?
- Sobre quins beneficis tenen control?
- Quines són les implicacions per al programa o projecte?
- Com es pot augmentar l'accés i control de les dones als beneficis?

(CICC, 1991)

A.2. Planifiquem una intervenció de desenvolupament

A.2.1. Necessitats practiques i interessos estratègics

Els projectes de desenvolupament que pretenen aconseguir el benestar de les persones han d'establir una distinció entre la condició de vida de les dones i la seva posició en la societat.

Condicíó es refereix a l'esfera immediata de l'experiència de les dones: al tipus de treball que fan, les necessitats que tenen per a elles i la seva família (aigua potable, aliment, educació, habitatge, etc.).

Posició es refereix al nivell social i econòmic de les dones en relació amb els homes. Es pot mesurar en les diferències salarials, en les oportunitats d'ocupació, en la participació en nivells executius i legislatius, en la vulnerabilitat a la pobresa i a la violència.

En una comunitat, dones, homes i nens poden compartir les mateixes condicions de pobresa i desavantatges i la mateixa necessitat de millores, tals com serveis de salut, aliments adequats o subministrament d'aigua

potable. No obstant això, experimenten aquestes condicions i les necessitats que se'n deriven de manera diferenciada.

Les necessitats pràctiques estan lligades a la condició de les dones. Són identificades i associades a les condicions de vida satisfactòries i a la falta de recursos.

Els interessos estratègics sorgeixen de la posició de desavantatge en la societat. Els canvis en la seva estructura es defineixen a llarg termini. Potenciar el paper de les dones perquè tinguin més oportunitats, més accessos als recursos i una participació més igualitària amb els homes en la presa de decisions formaria part dels interessos estratègics de la majoria de les dones i els homes.

Alguns indicadors d'avenç de la posició de les dones:

- Que tant homes com dones acceptin que les dones participin activament en la presa de decisions.
- Noves organitzacions de dones, amb més visibilitat i efectivitat.
- Avenç en la situació legal de les dones.
- Disminució de la violència contra les dones.
- Més control sobre la seva pròpia fertilitat.
- Increment de la preocupació pública pels temes de gènere.

(CICC, 1991)

Adoptar un enfocament de gènere no significa abandonar les necessitats pràctiques. La seva satisfacció és un prerrequisit per a l'apoderament de les dones. S'han d'identificar, negociar i abordar les necessitats pràctiques de dones i homes, de tal manera que s'abordin, al mateix temps, els interessos estratègics de les dones.

Quadre VI. Necessitats pràctiques i interessos estratègics

Necessitats pràctiques	Interessos estratègics
Relacionades amb situacions d'insatisfacció per mancances materials	Relacionats amb l'assoliment de l'equitat
Fàcilment observables i quantificables	Invisibles, a causa de factors culturals com la falta de consciència de gènere
Relacionades amb àrees específiques com l'aigua potable, l'habitatge, la salut o els ingressos	Relatius a condicions estructurals que defineixen l'accés i control de recursos, i les oportunitats de desenvolupament personal
Es poden satisfer amb recursos específics, com ocupació, crèdits o capacitat tècnica	La satisfacció d'aquests interessos exigeix presa de consciència, canvis en la identitat i canvis en la quotidianitat
Relacionades amb grups socials particulars, amb comunitats definides	Són comuns a totes les dones (i si escau, als homes), però les manifestacions que tenen varien segons edat, ètnia, classe, regió, etc.
Poden ser satisfetes sense transformar els rols i les relacions de gènere tradicionals	L'assoliment d'aquests interessos implica la transformació dels rols i les relacions tradicionals de gènere
Poden ser satisfetes per uns altres, és a dir, atorgades	Requereixen processos personals i col·lectius d'apoderament
La satisfacció d'aquestes necessitats permet complir millor els rols de gènere tradicionals	La satisfacció d'aquests interessos condueix a més equitat entre els gèneres

Font: Adaptat del projecte Proequidad (1995) per Clara Murguialday.

Encara que aquestes dues categories són molt útils com a eines analítiques, a la pràctica se superposen moltes vegades. Per exemple: la necessitat bàsica d'algunes dones d'alfabetitzar-se pot incloure l'avantatge estratègic a llarg termini de permetre'ls participar en l'organització de la comunitat o en cursos de formació.

D'altra banda, és perillós donar suport a projectes que abordin les necessitats pràctiques d'una manera que no tinguin en consideració els interessos estratègics.

Aquests projectes que donen suport a activitats de generació d'ingressos sense components de formació en comptabilitat, gestió d'organitzacions, etc., poden reforçar les desigualtats que hi ha de gènere i impedir a les dones el control sobre els beneficis del projecte.

A.2.2. Nivells de participació

L'anàlisi de gènere potencia la màxima participació possible tant de dones com d'homes en totes les activitats de desenvolupament.

Mitjançant algunes accions a curt termini, les dones es beneficien amb la satisfacció d'algunes necessitats pràctiques. No obstant això, si s'augmenta la seva capacitat de presa de decisions i el seu estatus, els beneficis a llarg termini són més grans.

Un dels objectius de l'enfocament de gènere en el desenvolupament (GED) és promoure les dones com a agents de canvi, com a planificadores, gestores, organitzadores, conselleres, membres de comitès i educadores a diversos nivells de l'activitat del projecte. En aquest sentit es requereixen estratègies simultànies que donin suport a la seva incorporació en les estructures existents i que generin oportunitats en els projectes per a convertir-se en agents de desenvolupament. Per a això és important elevar la seva capacitat d'interlocució, concertació i negociació amb els diferents agents públics, privats i socials amb els quals es relacionen quotidianament.

A.2.3. Potencial de transformació

La posició subordinada de les dones no és un estat estàtic i tampoc no l'experimenten de la mateixa manera totes elles. Les relacions de gènere, com a construccions socials, contenen el potencial per a la seva transformació.

En la majoria de les societats estan tenint lloc processos d'emancipació que milloren les condicions de vida, aborden les desigualtats i milloren la posició de les dones.

Per això a la planificació de projectes hi hem d'incorporar aquesta noció de **potencial de transformació** que ens permeti mesurar quines alternatives tenen un potencial més gran per a liderar el canvi en les relacions de gènere i en la posició de les dones.

Preguntes clau

- Conté les llavors del canvi, el projecte?
- Els participants, han guanyat en confiança i habilitats que els ajudaran en altres activitats?
- El projecte, dóna suport als esforços per organitzar i abordar els temes esmentats?

- S'han creat aliances i xarxes amb altres grups?
(CICC, 1991)

A.2.4. Anàlisi de les institucions

La mobilització de recursos amb l'objectiu de transformar els mitjans en finalitats té lloc, en les accions de desenvolupament, en contextos institucionals específics.

“El gènere és construït com a relació de desigualtat mitjançant regles i pràctiques de diferents institucions aïlladament o mitjançant les seves interaccions. Aquestes institucions clau en el procés de desenvolupament són el mercat, l'Estat, les llars i la comunitat.” (Kabeer, 1995).

Un enfocament de gènere ha de tenir en compte les relacions de gènere en el context institucional i analitzar quins aspectes s'han de canviar o reproduir, abans de determinar les possibilitats per al disseny de respostes més sensibles al gènere. És a dir, s'ha de generar una nova normativa legal i cultural que des d'una perspectiva d'equitat modifiqui els desavantatges i les oportunitats que ofereix a les dones el sistema sexe-gènere vigent.

Què busquem?

- Abstreure les normes i els procediments de les diferents institucions on són presents dones i homes.
- Conèixer-ne la naturalesa per a determinar si discriminen les dones o si estableixen diferències i desigualtats en la participació de dones i homes.
- Analitzar si les normes s'apliquen de manera diferent a dones i homes, si es fan diferències formals, si hi ha igualtat en l'accés a la presa de decisions, i també els factors que inhibeixen la participació de les dones i els que condueixen a l'autoinhibició.
- Verificar de quina manera les normes i els recursos structuren la pràctica de les institucions que hi ha involucrades.

Preguntes clau

- Com s'organitzarà la institució?
- Com es durà a terme l'activitat?
- Com es prendran les decisions en aquesta institució i sobre aquestes activitats?

(GTG, 1997)

5.1.2. Fases de la planificació de gènere

La planificació de gènere és un procés conformat per un nombre de fases que constitueixen passos progressius i coincidents en alguns moments.

Aquestes fases són les següents:

- B.1.** El diagnòstic.
- B.2.** Els objectius.
- B.3.** El seguiment.
- B.4.** La consulta i la participació.
- B.5.** L'estratègia d'entrada de gènere.

B.1. Diagnòstic

La primera fase del diagnòstic consisteix en l'anàlisi dels rols de gènere, de l'accés i control dels recursos, de les necessitats de gènere, de les institucions i de la política d'intervenció en relació amb les dones.

La segona fase consisteix en l'organització del problema de gènere segons un esquema de jerarquització de causes i efectes, amb la finalitat d'identificar-hi una solució. El diagnòstic és una activitat continuada, utilitzada en tots els moments clau del cicle de planificació.

(Moser, 1995)

B.2. Objectius

De la definició dels problemes dominants en el diagnòstic en traiem els objectius que constitueixen una base per a una agenda específica que identifica quines necessitats de gènere han de ser seleccionades i les estratègies per a aconseguir-ho. Tant els objectius com el diagnòstic són

part d'un procés que condueix a la reidentificació i l'ajust de les necessitats pràctiques i estratègiques de gènere assegurant que puguin ser introduïdes en qualsevol moment de la planificació.

(Moser, 1995)

B.3. Seguiment

El seguiment i l'avaluació es poden iniciar amb preguntes específiques derivades de les eines de la planificació de gènere. L'exemple següent mostra com pot ser utilitzada en el seguiment una eina com la identificació dels rols de gènere (en aquest cas, el rol productiu):

Quin és l'impacte del projecte respecte al rol productiu de les dones?

El projecte, afectarà positivament o negativament l'accés de les dones a:

- Terra, especialment terra rural per a cultius d'aliments de consum a la llar i al mercat, i terra urbana per a habitatge?
- Oportunitats d'ocupació remunerada i altres activitats generadores d'ingrés?
- El treball de membres de la llar en activitats econòmiques existents o la introducció de nova tecnologia?
- Crèdit, sobretot, allà on no hi ha acords col·laterals formals per a les dones?
- Capacitació i informació?
- Ingressos generats pel seu treball productiu?
- Serveis bàsics com el transport, l'aigua i el combustible?

(Moser, 1995)

B.4. Consulta i participació

En una metodologia de planificació que posa l'accent en el debat, la negociació i la resolució de conflictes, la consulta i la participació és el procediment més important i complex.

Se'n pot destacar el següent:

- La participació de les dones és una finalitat en si mateixa (apoderament).
- La participació de les dones és un mitjà per a millorar els resultats dels projectes (mitjà per a aconseguir l'eficàcia, efectivitat i recuperació dels costos del projecte).

- La participació en les activitats sectorials estimula la seva participació en altres esferes (desenvolupament d'una capacitat).

(Moser, 1995)

5.1.3. Components de la pràctica de gènere

El desenvolupament i l'adopció de la planificació de gènere no garanteix una bona realització a la pràctica. No significa que les pràctiques de planificació les incorporin, que les estructures organitzatives les institucionalitzin o que les persones professionals que hi estan involucrades prenguin decisions amb consciència de gènere.

Els components d'aquesta pràctica que cal tenir en compte i modificar si escau es refereixen als punts següents:

1. L'estructura de les organitzacions. Les seves limitacions tècniques i polítiques.
2. Els procediments operatius.
3. El comportament dels planificadors que hi estan involucrats.
4. Les institucions. Oportunitats i obstacles.

(Moser, 1995)

6. Instruments d'acció al nord: sensibilització, educació per al desenvolupament, comerç just, consum responsable i incidència política

Fruit de les reivindicacions dels moviments socials de solidaritat internacional, ecologistes, feministes, pacifistes, etc., del nord que han observat com una part significativa dels problemes dels països empobrits tenien origen en les nostres societats i economies del nord i com des de les administracions del nord proliferen tota mena d'incoherències amb el desenvolupament de països tercers, s'han anat consolidant diversos instruments d'acció al nord per a fer-hi front. Es descriuen a continuació.

Si es tracta d'abolir les actituds, les decisions polítiques, els mecanismes transnacionals, que tots junts provoquen empobriment, destrucció de la natura i falta de llibertats als països empobrits, el primer pas és la **sensibilització** de l'opinió pública i dels decisors polítics al nord amb aquest problema global. Dit d'una altra manera, de posar en joc l'**educació per al desenvolupament** arreu.

Es defineix l'educació per al desenvolupament com el procés educatiu constant (formal, no formal i informal) encaminat, mitjançant coneixements, actituds i valors, a promoure una ciutadania global generadora d'una cultura de la solidaritat compromesa en la lluita contra la pobresa i l'exclusió, i també a promoure el desenvolupament humà sostenible. Dins d'aquest àmbit d'actuació hi caben nombroses activitats i molt diverses, des de les relacionades amb l'individu i la comunitat com a consumidora, com a estalviadora, com a treballadora, com a potencial objectora de consciència, fins a les relacionades amb la denúncia i pressió a governs, empreses transnacionals, i a tota l'arquitectura institucional tant pública com privada perquè mantinguin una posició responsable respecte al dret de viure bé que tenen tercers països al sud.

En general tots aquests fronts plantegen una anàlisi, un judici i una proposta alternativa. Per exemple, el **comerç just** parteix d'identificar un sistema comercial global profundament injust, en què uns països són obligats a especialitzar-se en l'extracció i producció de matèries primeres que es paguen a preus per sota del valor d'ús que tenen i en els processos contaminants, mentre que uns altres països s'insereixen al sistema comercial cobrant preus molt alts i deslocalitzant els passius ambientals al

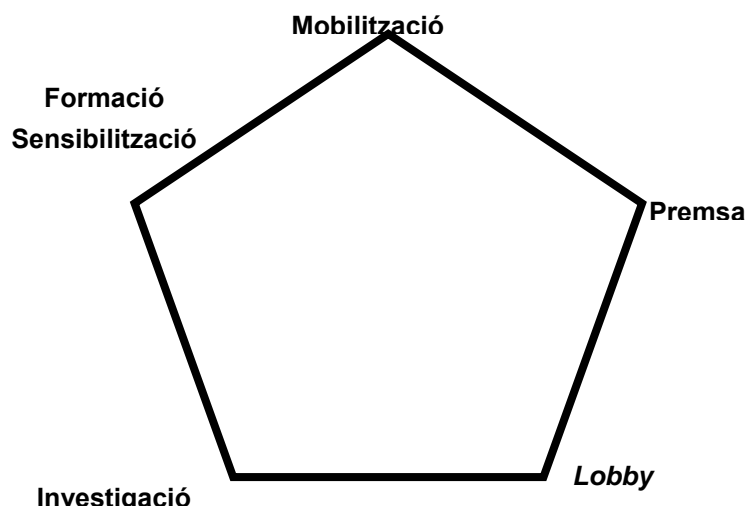
sud. Davant d'aquest fet el comerç just planteja crear en paral·lel circuits de comerç en què es pagui un preu digne als treballadors (per exemple, productors de cafè i de cacau) i en què es denunciïn les causes del comerç desigual. A Catalunya hi ha diverses xarxes molt actives de comerç just.

El **consum responsable**, d'altra banda, se situa davant del problema del consumisme i de les derivades que té aquest consumisme tant per al sud i per a la natura i el clima com per a la salut mateixa. El consum responsable proposa primer deixar de consumir el que no sigui necessari, i segon, deixar de consumir allò que provoqui externalitats socials i ambientals sobre tercers. Una proposta que casa amb l'emergència del moviment per un decreixement socialment sostenible (vegeu, per exemple, la revista *Opcions* a <http://opcions.org/> o la campanya www.consumehastamourir.org). El consum responsable pot tenir sentit des de l'òptica nord-sud però també des de l'ecologisme, el feminisme, el sindicalisme o l'antimilitarisme.

Incidència política i estructura de les campanyes

Les campanyes d'incidència política pretenen dos possibles resultats: **i)** incidència simbòlica sobre l'opinió pública, que incorpora un valor, un aprenentatge en el seu ideari, com per exemple ser conscients d'una sèrie d'actituds que provoquen escalfament climàtic, i **ii)** incidència en polítiques públiques (o privades).

Per a fer pressió (o incidència) política a les institucions tant si són administracions com corporacions, o per a fer incidència simbòlica, els moviments socials, les ONG i altres institucions de desenvolupament han d'activar, de manera simultània i coordinada, cinc fronts d'activitats diferents, però simultanis i sinèrgics entre si, que esquemàticament formen un **pentàgon de la pressió política**.

Es tracta d'aconseguir una certa mobilització al carrer (manifestacions, accions mediàtiques, etc.), per a denunciar aspectes concrets. Els mitjans de comunicació responen a les mobilitzacions quan les identifiquen com a notícies. La tasca dels mitjans és clau per a arribar a l'opinió pública general, o a determinats sectors diana, i forma el segon vèrtex. Per això moltes ONG disposen d'un departament de comunicació (que també fa la funció de fer conèixer l'entitat per tal de captar fons). A més, es concatena amb la feina de *lobby*, mitjançant la qual es vol influir sobre els qui prenen les decisions (els poders legislatiu, executiu, judicial i els òrgans de govern corporatiu de les empreses). Els governants no reaccionen si no presenten el perill de veure deteriorada la seva imatge pels mitjans de comunicació. És ben sabut que dediquen esforços ingents, sovint econòmics, a la seva imatge. Així, responen al *lobby* si hi ha mitjans de comunicació pel mig. Alguns grups polítics més afins també valoren la "intel·ligència", en forma d'investigacions i informes perceptius, en els quals s'evidencien mecanismes d'anticooperació i els actors que els permeten i executen. És a dir, com en la tàctica de la pastanaga i el garrot, els alts dirigents es mouen per l'amenaça d'una mala imatge pública i els avantatges de disposar d'anàlisis de primera mà.

seguim el perímetre del pentàgon, ens adonem que la investigació no solament és necessària per a bescanviar-la per influència política, sinó sobretot per a dotar els moviments socials i ONG o agències de cooperació de coneixements i saber fer (*know-how*) d'índole diversa. Això és: cal anàlisis útils a escala política (cosa que s'anomena sovint *activisme d'investigació*). Per això, com a cinquè vèrtex de l'activitat, la tasca consisteix a generar debats i xerrades en espais formals i informals, cursos,

seminaris, assignatures, material de divulgació, etc., a fi de formar i sensibilitzar tant l'interior de les organitzacions i moviments socials com l'exterior. En aquest punt la universitat hi té un paper crucial.

Són cinc activitats complementàries que formen un pentàgon productor de canvi polític, tant si és en forma d'incidència sobre polítiques públiques i corporatives (lleis, normatives, codis de conducta, sentències judicials, etc.) com en qualitat d'incidència simbòlica (sobre l'ideari col·lectiu). Algunes organitzacions porten a terme una o dues d'aquestes activitats, però hem de remarcar que el que és vertaderament important és la força (en el resultat final) de l'aplicació de totes cinc de manera més o menys coordinada en xarxa.

Activitats

1. Dissenyeu un mapa conceptual sobre les interferències negatives nord-sud que coneguis. Agrupa-les segons que siguin comercials, financeres, ambientals, migratòries, culturals i simbòliques, militars, o solidàries.
2. Feu el mateix amb les positives.
3. Feu un esquema amb els tipus de cooperacions que coneixes.
4. Feu un esquema amb els instruments al nord.
5. Resoleu un exercici del manual *El enfoque del marco lógico: 10 casos prácticos* (www.preval.org/documentos/00423.pdf).
6. Reviseu els errors més freqüents de l'enfocament del marc lògic a *Orientaciones para la aplicación del enfoque del marco lógico. Errores frecuentes y sugerencias para evitarlos* (<http://www.cideal.org/descargas/>).

Exercicis d'autoavaluació

1. Quina edat té la cooperació al desenvolupament? En quin fet històric se situen els seus inicis com a fenomen significatiu amb caràcter propi?
2. Anomeneu els diferents tipus de modalitats de cooperació que coneixes.
3. Quin sentit dóna a l'ajuda internacional cadascuna de les teories de desenvolupament que es descriuen en el text.
4. Quines considereu que són les principals polítiques públiques espanyoles de no-ajuda oficial al desenvolupament més incoherents amb les polítiques públiques de la cooperació espanyola. Poseu-ne exemples.
5. Per què ofereixen ajuda al desenvolupament d'altres països tercers, els estats dels països europeus? Respon a interessos nacionals, això?

Solucionari

1. Uns seixanta-cinc anys, des del Pla Marshall, de després de la Segona Guerra Mundial.
2. Vegeu el capítol sobre aquest tema.
3. Vegeu el capítol sobre aquest tema.
4. Les polítiques comercials que se signen des de Brussel·les en nom dels països membres, les polítiques pesqueres, les lleis d'internacionalització de l'empresa, les concessions de crèdits financers il·legítims, les polítiques energètiques que estimulen models generadors de canvi climàtic, les intervencions militars a l'Afganistan, Líbia, etc.
5. Vegeu el capítol sobre aquest tema.

Glossari

Glossari de termes

Capítols 1, 2 i 3

ajuda oficial al desenvolupament *f* Assistència financera, en forma de donacions o préstecs a baix interès, proporcionada per organismes oficials i públics a països empobrits i institucions multilaterals.

AOD *sigla* Vegeu **ajuda oficial al desenvolupament**.

Banc Mundial *m* Institució multilateral més gran i influent pel que fa al finançament pel desenvolupament. La seva activitat principal és atorgar préstecs als governs dels països empobrits sempre que aquests països accedeixin a implementar els programes d'ajust estructural (PAE) sobre la seva població. El Banc Mundial es va crear a Bretton Woods (EUA) el 1944. Actualment està format per 182 països, que participen en la presa de decisions del Banc Mundial mitjançant els representants dels seus governs. La presa de decisions és profundament antidemocràtica ja que els vots d'un país entren en relació directa amb el capital que aporta i no, per exemple, amb la població a la qual representen.

biopirateria *f* Processos d'extracció de recursos genètics i biològics que s'han dut a terme, i que encara avui es porten a terme, sense l'aprovació i negociació amb les comunitats que hi estan involucrades, propietàries legítimes d'aquesta informació, i que condueixen al monopoli sobre la propietat intel·lectual.

BM *sigla* Vegeu **Banc Mundial**.

canvi climàtic *m* Fenomen induït per la humanitat que es reflecteix en un augment de la temperatura mitjana de la Terra i que es deu a l'augment de l'efecte d'hivernacle per l'excés d'emissió de gasos contaminants derivats de la combustió d'energia fòssil o de processos industrials.

centre *m* Conjunt de països occidentals en els quals hi ha els centres de poder i decisió de l'actual economia capitalista. S'hi inclouen els Estats Units d'Amèrica i el Canadà, la Unió Europea, el Japó i Oceania.

CESCE *sigla* **Vegeu** **Companyia Espanyola d'Assegurances de Crèdit a l'Exportació.**

Club de Londres *m* Club que agrupa les entitats creditors de caràcter privat. Com en el cas del Club de París, no té personalitat jurídica ni normes estrictes. Tanmateix, al contrari del Club de París, que existeix físicament i en el qual es mantenen reunions periòdiques, el Club de Londres fa referència a un convencionalisme entre entitats privades per a identificar tot el procés de renegociació del deute d'un país amb la banca internacional.

Club de París *m* Club on es reuneixen els principals estats creditors per tractar els problemes dels pagaments dels països deutors, de manera global i no de manera bilateral. El Club de París es va crear el 1956 i no té estatuts, ni personalitat jurídica, ni institucions que el controlin.

Companyia Espanyola d'Assegurances de Crèdit a l'Exportació *f* Asseguradora oficial de l'Estat espanyol. El seu objectiu social és la cobertura de riscos en operacions de crèdit a l'exportació. La seva activitat té un doble vessant: per una banda, ofereix una cobertura de risc comercial tal com fan altres companyies del sector; per altra banda, cobreix un altre tipus de risc que no és assumit per les companyies privades d'assegurances: el risc polític o risc país.

complexitat *f* Propietat d'un sistema en què les parts interactuen entre elles, de manera que una pertorbació té conseqüències impossibles de preveure.

cost d'oportunitat *m* Benefici que es deixa de percebre procedent d'un bé o servei pel fet d'haver invertit en un altre bé o servei diferent.

crèdits del fons d'ajuda al desenvolupament *m pl* Instrument de la política espanyola de cooperació al desenvolupament. El fons d'ajuda al desenvolupament és un fons sense personalitat jurídica pròpia que permet atorgar a països de la perifèria crèdits bilaterals de tipus confessional en condicions d'ajuda, lligats a l'adquisició pel país beneficiari de béns i serveis espanyols.

dany compensable *m* Possibilitat d'oferir diners per a mirar de disminuir l'impacte social d'un dany.

deute bilateral *m* Deute contret pel govern d'un país amb el govern d'un altre país.

deute ecològic *m* Deute contret pels països industrialitzats amb la resta a causa de l'espoli històric i present dels recursos naturals, els impactes ambientals exportats i la lliure utilització de l'espai ambiental global per a dipositar-hi residus.

deute extern *m* Conjunt d'obligacions vençudes i no pagades. El deute extern dels països en desenvolupament pot ser de tres tipus: el deute que té contret amb les institucions financeres internacionals, o deute multilateral; el deute vinculat amb les entitats financeres privades d'altres països, o deute privat; i finalment, el deute davant d'altres estats, o deute bilateral.

deute històric *m* Deute enorme que els països del nord deuen als països del sud i que està relacionat amb totes les riqueses espoliades durant els segles de la llarga nit colonial.

deute privat *m* Deute que correspon als crèdits contractats amb creditors privats, independentment del tipus de prestador que sigui.

externalitat *f* Transaccions comercials que tenen conseqüències que no estan limitades sobre els qui decideixen fer-les sinó que afecten tercers.

FAD *sigla* Vegeu **crèdits del fons d'ajuda al desenvolupament**.

FMI *sigla* Vegeu **Fons Monetari Internacional**.

Fons Monetari Internacional *m* Institució creada per a fomentar la cooperació monetària internacional, facilitar l'expansió i el creixement equilibrat del comerç internacional, fomentar l'estabilitat canviària i equilibrar les balances de pagaments dels països membres. El Fons Monetari Internacional es va crear a Bretton Woods (EUA) el 1944. Actualment el constitueixen 183 països. La seva base d'operacions és a Washington. Tal com passa amb el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional no té un procés democràtic de presa de decisions i també és responsable de la imposició dels programes d'ajust estructural als països empobrits.

Grup dels Set *m* Vegeu **Grup dels Vuit**.

Grup dels Vuit *m* Grup dels països més industrialitzats del món. En principi eren set (Grup dels Set): els Estats Units d'Amèrica, el Regne Unit, Alemanya, França, el Japó, Itàlia, el Canadà. Amb la incorporació de Rússia va passar a anomenar-se Grup dels Vuit.

G-7 sigla Vegeu **Grup dels Set**.

G-8 sigla Vegeu **Grup dels Vuit**.

ICO sigla Vegeu **Institut de Crèdit Oficial**.

IDH sigla Vegeu **índex de desenvolupament humà**.

IFI sigla Vegeu **institucions financeres internacionals**.

índex de desenvolupament humà *m* Indicador que mesura el guany general d'un país respecte a les tres dimensions considerades bàsiques del desenvolupament humà: la longevitat, els coneixements i un nivell de vida decent. Es mesura a partir de l'esperança de vida, el guany educatiu (alfabetització d'adults i matriculació primària, secundària i terciària combinades) i l'ingrés.

iniciativa per als països empobrits altament endeutats *f* Iniciativa per a la reducció del deute dels països empobrits altament endeutats. Durant l'octubre de 1996, el Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional van arribar a un acord sobre el primer pla global per a la reducció del deute que permetés al país deutor cancel·lar els préstecs sense posar en perill el seu creixement econòmic i sense tornar a acumular endarreriments en el futur. La iniciativa té com a objectiu reduir el deute multilateral, bilateral i comercial dels països empobrits altament endeutats al llarg de sis anys fins a un nivell "sostenible", un nivell en el qual es considera que el país és capaç de pagar els deutes.

institucions financeres internacionals *m pl* Institucions que inclouen el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional i els bancs regionals de desenvolupament (Banc Interamericà, Banc Africà, Banc Asiàtic de Desenvolupament, i Banc Europeu de Reconstrucció i Desenvolupament).

Institut de Crèdit Oficial *m* Organisme financer públic encarregat de la gestió de la sortida i entrada de diner a càrrec de l'Estat espanyol. És qui fa efectiu el diner dels crèdits del fons d'ajuda al desenvolupament aprovats pel Ministeri d'Economia i Hisenda. Actua com a caixa pagadora i cobradora. És l'agent financer i, per tant, no té autonomia per a la definició de polítiques.

justícia ambiental *f* Accés igualitari als recursos i serveis ambientals, i també a la càrrega que comporten els residus. Als països del nord està lligada als moviments contra el racisme ambiental. Al sud lliga amb les idees de

l'ambientalisme dels pobres. És a dir, es basa en la justícia distributiva i usa arguments de tipus material.

PAE *sigla* Vegeu **programes d'ajust estructural**.

països de baix ingrés *m pl* Grup de països amb una renda mitjana inferior a 755 dòlars nord-americans *per capita*.

països d'ingrés alt *m pl* Grup de països amb una renda mitjana superior als 9.265 dòlars nord-americans *per capita*.

països d'ingrés mitjà alt *m pl* Grup de països amb una renda mitjana entre 2.996 i 9.265 dòlars nord-americans *per capita*.

països d'ingrés mitjà baix *m pl* Grup de països amb una renda mitjana entre 756 i 2.995 dòlars nord-americans *per capita*.

països empobrits *m pl* Grups de països reconeguts per les Nacions Unides com a països de baix i mitjà ingrés que es troben amb obstacles a llarg termini per al seu creixement econòmic. En concret, sota nivells de desenvolupament de recursos humans i greus deficiències estructurals.

països empobrits altament endeutats *m pl* Països amb un servei del deute superior a un 80% del seu producte nacional brut o en els quals el servei del deute és superior a un 220% de les exportacions.

països empobrits menys endeutats *m pl* Països amb ingressos baixos o mitjans, amb un servei del deute inferior al 60% del seu producte nacional brut i de les seves exportacions.

països empobrits moderadament endeutats *m pl* Països amb un servei del deute superior a un 60% del seu producte nacional brut o en els quals el servei del deute és superior a un 60% de les exportacions, però que no arriba als nivells dels països severament endeutats.

passiu ambiental *m* Conjunt de danys en el medi ambient provocats per una empresa durant la seva història.

PEAE *sigla* Vegeu **països empobrits altament endeutats**.

perifèria *f* Conjunt de països que s'han vist empobrits durant el procés d'expansió capitalista. Acull tots els països que no es troben dins del centre econòmic de poder i decisió (els països no occidentals).

producte nacional brut *m* Indicador econòmic que intenta reflectir la riquesa que és capaç de generar en un any l'economia d'un país. Durant molt anys havia estat l'únic indicador utilitzat per a saber el grau de desenvolupament d'un país. Actualment, però, s'utilitzen indicadors de desenvolupament en els quals el producte nacional brut es combina amb altres indicadors socials (vegeu l'índex de desenvolupament humà).

programes d'ajust estructural *m pl* Conjunt de polítiques socioeconòmiques que imposen el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial i altres institucions financeres internacionals als països de la perifèria, com a condició a l'hora de negociar reestructuracions del pagament del deute. Els programes d'ajust estructural pretenen estabilitzar i reestructurar les economies en dificultats mitjançant receptes de caire neoliberal. Així, les mesures d'estabilització inclouen tant polítiques monetàries (devaluació de la moneda, augment dels tipus d'interès, restricció del subministrament de crèdit, etc.) com pressupostàries (reducció dels serveis públics, retallada de l'Administració civil i privatització d'empreses estatals). Les mesures de reestructuració inclouen polítiques de mercat (supressió de controls sobre salaris i preus, retirada de subvencions) i comercials (supressió d'obstacles al comerç, promoció del creixement de les exportacions i foment de les inversions estrangeres) que, com és fàcil d'imaginar-se, comporten unes despeses socials altament perjudicials per al conjunt de la població, especialment per a les capes més empobrides.

serveis ambientals *m pl* Processos naturals com ara el cicle de l'aigua, del carboni o dels nutrients que garanteixen el funcionament de la natura, i dels quals fem ús els humans, ja que són serveis de suport a la vida. En el nostre cas, l'absorció de l'atmosfera del CO₂, la nova vegetació, els sòls i els oceans.

servei del deute *m* Quantitat de diner que realment desemborsa anualment un país en concepte d'amortització i interessos del capital en préstec. Aquest pagament es fa en divisa estrangera, normalment en dòlars nord-americans.

Capítol 4

activitats *f pl* Accions que es defineixen i s'han de dur a terme per a aconseguir els resultats esperats. Fins i tot, una activitat determinada pot preveure una sèrie de subactivitats.

sin. **mitjans**

antecedents *m pl* Conjunt d'aspectes de l'anàlisi de la realitat en la qual es pretén incidir. Han d'incloure consideracions polítiques, institucionals, socials, econòmiques i culturals, és a dir, és una descripció de la realitat.

aportació local *f* Suma en diners o en espècie amb la qual contribueix l'entitat o el grup sol·licitant per desenvolupar el projecte i canviar una situació determinada. També s'expressa com a percentatge del cost total del projecte, la qual cosa permet visualitzar les aportacions.

aportació sol·licitada *f* Suma en diners que es demana a l'entitat donant que correspon als fons que es necessiten per a desenvolupar les diferents activitats previstes. S'expressa com a percentatge del total del cost del projecte, cosa que permet visualitzar les aportacions.

avaluació *f* Acció que es compon de dos tipus: una d'externa, l'execució de la qual correspon a agents externs al projecte i es pot fer mitjançant assoliment d'objectius, de resultats, etc., i una altra d'interna que es genera des del seguiment i que es pot dir que és l'altra cara de la moneda. Per a fer-la, es poden establir moments específics i tenir a disposició totes les persones que hi estan involucrades, la qual cosa permet redirigir el projecte en cas necessari.

causes *f pl* Anàlisi d'una situació determinada, de la qual s'ha de deduir d'on surt aquesta situació indesitjable o que es pretén modificar, o per què es motiva.

cicle de projecte *m* Passos que conté el desenvolupament d'un projecte. En general es pot dir que són el disseny, la implementació, el seguiment i l'avaluació. Cada pas implica una sèrie d'aspectes metodològics necessaris per a aconseguir-ho.

context *m* Descripció i anàlisi d'altres intervencions que es duen a terme i atenció a la connexió que tenen amb la proposta que s'ha fet i amb l'àmbit d'acció.

cronograma *m* Delimitació en el temps de les activitats que es duren a terme, per a obtenir els resultats previstos. Es presenta com a taula, en què les variables són el temps i el detall de les activitats.

disseny d'un projecte *m* Posada sobre paper dels propòsits, sistematització de la informació disponible, visibilització d'elements clau, anàlisi de l'entorn, establiment de mecanismes de comunicació i identificació de mesuraments per a desenvolupar accions transformadores de la realitat.

efectes *m pl* Conseqüències que té una situació indesitjable o que es pretén modificar sobre el medi ambient, les persones, els processos, les institucions, les polítiques, etc.

finalitats *f pl*

sin. **resultats**

font de verificació *f* Documents, estadístiques, informes, etc., en els quals es basen els indicadors.

hipòtesi *f* Situació externa que afecta la marxa del projecte o hi influeix. Normalment es planteja en positiu, ja que en cas contrari no tindria sentit actuar; a més, ja es consideren els riscos en el disseny del projecte.

impacte *m* Canvi o efecte quantificable o visible.

incidència *f* Efecte que es té sobre processos.

indicador objectivament verificable *m* Expressió numèrica que expressa la prova d'un assoliment. S'ha de basar en dades que es puguin obtenir i a més ha de reflectir un temps i espai.

IOV *sigla* Vegeu **indicador objectivament verificable**.

justificació *f* Apartat en què es relaciona la realitat descrita amb la transformació que es vol fer, és a dir, per què es vol intervenir. Sens dubte, aquí es manifesta una posició política i ideològica.

matriu de planificació *f* Taula resum en què es veuen de manera fàcil els objectius, els resultats i les activitats, i també les hipòtesis en els diferents nivells i els corresponents indicadors i fonts de verificació.

mitjans *m pl*

sin. **activitats**

objectiu específic *m* Plantejament en positiu dels subproblemes; per tant, està íntimament relacionat amb l'objectiu general, és a dir, en deriva. Aquest objectiu es planteja com si ja s'hagués aconseguit. A partir d'aquest objectiu, també, es plantegen els resultats que es vol obtenir.

objectiu general *m* Plantejament en "positiu" del problema que es pretén resoldre o contribuir a resoldre. Es planteja com a assolit, és a dir, com si s'hagués resolt el problema.

pertinència *f* Possibilitat real d'executar el projecte, considerant els riscos, i que efectivament s'aconsegueixen els objectius de transformació.

pressupost *m* Cost total del projecte. Es planteja de manera detallada per activitats i els recursos corresponents per a desenvolupar-lo. Es pot presentar de diverses maneres, però el més habitual és fer-ho detalladament, o per aportacions.

problema *m* Definició o descripció de la situació (que sempre és negativa) sobre la qual es pretén incidir i, per tant, solucionar. Normalment un problema general es desagrega en altres problemes o situacions negatives en diferents aspectes de la realitat.

recursos *m pl* Mitjans que es requereixen per a dur a terme activitats. Poden ser humans, d'infraestructura, d'equipament, de suport logístic, d'assistències tècniques, d'investigacions, de diagnòstics, d'estudis, etc.

resultats *m pl* Situació ideal, cosa que volem obtenir després de dur a terme un conjunt d'accions. Estan relacionats directament amb l'objectiu o els objectius específics.

sin. **finalitats**

riscos *m pl* Aspectes o factors externs al projecte que poden afectar el desenvolupament d'aquest projecte.

seguiment *m* Activitat constant, permanent i sistemàtica que ha de preveure el projecte i que correspon als qui l'executen. Per a això s'han d'establir mecanismes estandarditzats que reflecteixin la marxa del projecte i la relació que hi ha entre activitats-resultats i objectius.

Capítol 6

accés als recursos *m* Possibilitat de participar en els béns, de gaudir-ne i d'utilitzar-los, tals com diners, treball, formació, temps o espai.

apoderament *m* Procés mitjançant el qual les dones, individualment i col·lectivament, prenen consciència sobre la manera com les relacions de poder operen en les seves vides, i guanyen autoconfiança i la força necessària per a canviar les desigualtats de gènere a la llar i la comunitat a escala nacional i internacional.

condició de les persones *f* Condicions concretes de vida, condicions materials i l'esfera d'experiència immediata d'aquestes condicions, expressada segons la feina que fan les persones, el lloc on viuen, les seves necessitats i les de les persones que conformen la seva llar i comunitat.

control dels recursos *m* Poder de decisió sobre la participació i utilització dels béns, i també sobre la possibilitat de gaudir-ne.

divisió sexual del treball *f* Divisió de les tasques i treballs en la societat segons el que aquesta societat mateixa considera "femení" i "masculí", és a dir, adscripció de rols sobre la base d'estereotips de gènere.

doble o triple jornada *f* Jornada laboral de treball productiu de les dones a la qual s'afegeix la jornada de treball reproductiu o domèstic i, de vegades i tot, la jornada de treball comunitari, assignades, aquestes dues últimes, segons els estereotips i rols de gènere que assignen a les dones les tasques de cura.

eficàcia *f* Criteri que té relació amb els resultats esperats de l'acció i amb els que finalment s'han aconseguit. Es tracta de comprovar si el que es pretenia s'ha acomplert. Des de l'enfocament de gènere, les accions són eficaces si aconsegueixen resultats concrets per a millorar les oportunitats de les dones i pal·liar les desigualtats genèriques.

eficiència *f* Criteri que estableix la relació entre els resultats obtinguts i el cost que han tingut. Una acció que pretengui ser eficient ha d'aconseguir els resultats al cost més baix possible. Per tant, és necessari tenir una referència sobre quin pot ser aquest cost més baix. Per a això, se solen comparar amb pressupostos d'activitats similars o fer estudis de cost-benefici.

espai privat *m* Àmbit de les tasques reproductives, que assegura que les tasques productives es poden fer i que contribueix igual o més al desenvolupament de la vida. Lligat a la cura i els afectes, és l'espai per antonomàsia destinat a les dones.

espai públic *m* Espai en el qual es desenvolupen les activitats productives (socials, laborals, polítiques, etc.) fonamentals per al desenvolupament de la vida d'una comunitat. És el lloc privilegiat per a la presa de decisions i,

segons el sistema sexe-gènere, col·loca l'home com a protagonista absolut d'aquest espai.

feminisme *m* Moviment i doctrina social que propugna la igualtat de drets entre dones i homes.

interessos estratègics *m pl* Aspectes que col·loquen les dones en una millor posició en la societat, en termes absoluts i també en relació amb el lloc que ocupen els homes.

necessitats pràctiques *f pl* Necessitats referides a la millora de la condició de vida de les dones, relacionades amb la supervivència, com ara roba, alimentació, aigua o habitatge. Qüestions que, a més, poden ser donades, concedides, des de fora, per altres persones, amb esforç per la nostra banda o sense.

posició de les persones *f* Ubicació social, política, econòmica i cultural desigual d'unes persones respecte a unes altres en un context determinat. La posició general de les dones es manifesta com a subordinada gairebé sempre en relació amb la dels homes.

sistema patriarcal *m* Sistema social pel qual s'estableix un ordre de domini dels homes sobre les dones, posant l'home com a model del que és humà i establint una divisió sexual del treball.

sistema sexe-gènere *m* Sistema sobre les diferències sexuals: ser femella o ser mascle de l'espècie humana sustenta la desigualtat social entre tots dos.

Bibliografia

Sobre planificació i formulació de projectes

Agencia Colombiana de Cooperación Internacional; Agencia Técnica de Cooperación Alemana (2000). *Igualdad de género en la cooperación para el desarrollo. Recomendaciones de los donantes para los proyectos*. Bogotá: ACCI Proequidad / GTZ.

Camacho, H.; Cámara, L. (2001). *El enfoque del marco lógico: 10 casos prácticos*. Madrid: CIDEAL.

Comisión de las Comunidades Europeas (1993). *Gestión del ciclo de un proyecto. Enfoque integrado y marco lógico*. Brussel·les.

Cruz, C. de la (1998). "Guía metodológica para integrar la perspectiva de género en proyectos y programas de desarrollo". Vitòria: Emakunde / Instituto Vasco de la Mujer.

Dávila Díaz, M. (2004). *Indicadores de género. Guía práctica*. Sevilla. Instituto Andaluz de la Mujer.

European Commision - EuropeAid (2001). *Manual de gestión del ciclo del proyecto*. Brussel·les: Oficina de Cooperació EuropeAid.

Gómez, M.; Cámara, L. (2003). *Orientaciones para la aplicación del enfoque del marco lógico. Errores frecuentes y sugerencias para evitarlos*. Madrid: CIDEAL. <<http://www.cideal.org/descargas/>>

Gómez, M.; Sainz, H. (2003). *El ciclo del proyecto de cooperación al desarrollo. La aplicación del marco lógico* (2a. ed.). Madrid: CIDEAL.

González, L. (2002). *El enfoque del marco lógico (EML) y el método de planificación orientada por objetivos (ZOPP): Metodología para la gestión de proyectos desde la Cooperación Internacional al Desarrollo*.

López, A.; Varela, I. (2010). *Manual para construir proyectos transformadores para cooperación al desarrollo*. Vitòria: Gobierno Vasco.

Schonhuth, M.; Kievelitz, U. (1994). *Diagnóstico rural rápido, diagnóstico rural participativo. Métodos participativos de diagnóstico y planificación en la cooperación al desarrollo. Una introducción comentada*. Eschborn: GTZ.

Sobre seguiment i avaluació

Agencia Noruega de Desarrollo (1997). *Evaluación de proyectos de ayuda al desarrollo. Manual para evaluadores y gestores*. Madrid: Instituto de Desarrollo y Cooperación IUDC / Universidad Complutense de Madrid / CEDEAL.

Banco Interamericano de Desarrollo (1997). *Evaluación: una herramienta de gestión para mejorar el desempeño de los proyectos*. Oficina de Evaluación.

Cohen, E.; Franco, R. (1997). *Evaluación de proyectos sociales* (4a. ed.). Mèxic: Editorial Siglo Veintiuno.

European Community Humanitarian Office (1998). *Manual for the Evaluation of Humanitarian Aid*. Brussel·les: Evaluation Unit - ECHO.

González, L. (2005). *La evaluación en la gestión de proyectos y programas de desarrollo: una propuesta integradora de agentes, modelos y herramientas*. Vitòria: Servicio de Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.

González, L.; Murguialday, C. (2004). "Evaluar con enfoque de género". *Bakeaz* (núm. 66). Bilbao.

Ministerio de Asuntos Exteriores; Secretaria de Estado para la Cooperación Internacional y para Iberoamérica (2001). *Metodología de evaluación de la cooperación española II*. Madrid: Cyan, Proyectos y Producciones Editoriales.

Murguialday, C.; Vásquez, N. (2005). *Un paso más: evaluación del impacto de género*. Barcelona: Cooperacció.

Tamayo, G.; Delso, A.; López, I., i altres (2003). *Género en la cooperación al desarrollo: una mirada a la desigualdad*. Madrid: ACSUR - Las Segovias.

Llocs web, pàgines web i altres adreces sobre enfocament del marc lògic

Cooperació Catalana [web oficial].

<<http://www20.gencat.cat/portal/site/cooperaciocatalana>>

“El enfoque del marco lógico: 10 casos prácticos. Cuaderno para la identificación y diseño de proyectos de desarrollo” [article en línia].

<<http://www.preval.org/php/docbiblio/doc40464b04a25d1.doc>>

Geilfus, F. “80 herramientas para el desarrollo participativo” [article en línia].

<http://www.mat.gov.ve/rncsade/material_apoyo/SyE/80herra/indice.htm>

Gómez Galán, M.; Cámara, L. (2003). *Orientaciones para la aplicación del enfoque del marco lógico. Errores frecuentes y sugerencias para evitarlos* [document en línia]. Madrid: CIDEAL.

<<http://www.cideal.org/descargas/>>

“Manual de gestión del ciclo de un proyecto” [article en línia].

<http://www.femica.org/archivos/manual_gestion.PDF>

Mujeres en Red. "Palabras y conceptos clave" [article en línia].

<<http://www.nodo50.org/mujeresred/vocabulario.html>>

"Planificación como instrumento de gestión y dirección de proyectos" [article en línia].

<<http://www.marcologico.com>>

<<http://www.reflect-action.org/es/node/250>> [metodologies participatives].

Llocs web de referència en educació popular:

<http://www.ceaal.org>

<http://www.libertas.com.br>

<http://www.paulofreire.org>

<http://www.equipomaiz.org.sv>

<http://www.alforja.or.cr>

Asociación Española de Mujeres Profesionales de los Medios de Comunicación.

<<http://www.nodo50org/ameco>>

Coordinadora de ONGD para el Desarrollo - España. Grupo de Género y Desarrollo.

<<http://www.congde.org>>

Fempres. Red de Comunicación Alternativa de la Mujer de América Latina. Xile.

<<http://www.fempres.cl>>

Mujeres en Red.

<<http://www.nodo50org/mujeresred>>

Women in Development Europe. Xarxa composta per institucions i dones especialistes en gènere, dones activistes en organitzacions no governamentals i en associacions que lluiten per la defensa dels drets humans.

<<http://www.eurosur.org/wide>>

Altres

Celorio, G.; López de Munain, A. (coords.) (2007). *Diccionario de educación para el desarrollo*. Bilbao: Hegoa

Colectivo CALA (2008). *Herramientas de educación para la cooperación: 8 dinámicas para mudar al mundo*. Badajoz: Colectivo CALA.

Sobre relacions nord-sud, teories de desenvolupament i polítiques de cooperació

Abramovici, P. (2004). "United States: the new scramble for Africa. Precious resources in need of protection" [article en línia]. *Le Monde Diplomatique*.

<<http://mondediplo.com/2004/07/07usinafrica>>

Acosta, A. (2008). "El «buen vivir» para la construcción de alternativas" [article en línia]

<<http://www.rebelion.org/noticia.php?id=70419>>

Adams, P. (1993). *Deudas odiosas. Un legado de insensatez económica y saqueo ambiental*. Buenos Aires: Planeta.

Albó, X. (1986). *Cosmología andina: una aproximación a la religiosidad andina*. Quito: Abya Yala.

Altbach, P. G. (1971). "Education and Neocolonialism. A Note" [article en línia]. *Education Review* - JSTOR. <www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/pga/index.html>

Amin, S. (1988). *La desconexión: hacia un sistema mundial policéntrico*. Madrid: IEPALA.

APDHA (2006). *Derechos humanos en la frontera sur* [document en línia]. <www.aphda.org>

Arundahati, R. (2001). *Power Politics*. Cambridge: South End Press.

Azzellini, D. (2005). *El negocio de la guerra*. Bilbao: Txalaparta.

Balanya, B. i altres (2002). *Europa SA. La influencia de las transnacionales en la construcción de la Unión Europea*. Corporate Europe Observatory. Barcelona: Icaria.

Baran, P. (1957). *La economía política del crecimiento*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

Barreda, A. (2004b). "Sentido y origen del ALCA" [article en línia]. Redes Amigos de la Tierra Uruguay. <<http://www.grain.org/briefings/?id=188>>

Barreda, A. (2005a). "Análisis geopolítico del contexto regional". A: *Geopolítica de los recursos naturales y acuerdos comerciales en Sudamérica*. La Paz: Fobomade.

Bid-Fomin; Bendixen & Associates (2003). "Receptores de remesas en Ecuador: una investigación del mercado" [article en línia]. <[http://www.bendixenandassociates.com/studies/IDB Ecuador report spanish version FINAL 2003.pdf](http://www.bendixenandassociates.com/studies/IDB_Ecuador_report_spanish_version_FINAL_2003.pdf)>

Blázquez, J.; Sebastián, M. (2003). "El impacto de la crisis argentina en la economía española" [article en línia]. Real Instituto Elcano. <<http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/93/DT-12-2004-E.pdf>>

Bustelo, P. (1999). *Teorías contemporáneas del desarrollo económico*. Madrid: Síntesis.

Carpio, P. (2008). "El buen vivir, más allá del desarrollo: la nueva perspectiva constitucional". Alainet.
<<http://alainet.org/active/24609&lang=es>>

Carrión, J.; Gavalda, M. (2007). *Repsol YPF. Un discurso socialmente irresponsable*. Barcelona: Àgora Nord Sud / Observatori del Deute en la Globalització.

Castells, M. (2005). *La era de la información. La sociedad red* (vol.1). Madrid: Alianza.

Censat; ODG, i altres (2005). *Informe de la expedición energética a la Guajira. La deuda ecológica de los proyectos energéticos en la península colombiana* [document en línia].
<http://www.odg.cat/documents/enprofunditat/Transnacionals_espanyoles/Informe_Guajira.pdf>

Centre Delàs (2006). *Organizaciones de defensa: un análisis económico de estructuras no-económicas* [document en línia].
<www.centredelas.org>

Clowes, B. (2004). Kissinger Report 2004. A retrospective on NSSM-200 [document en línia]. Human International.
<<http://www.scribd.com/doc/12880603/NSSM-200-Kissinger-Report-2004-Population-Control>>

Crespo, C. (2000). "Continuidad y ruptura: la «guerra del agua» y los nuevos movimientos sociales en Bolivia". *Revista OSAL* (núm. 2, pàg. 21-28).

Dale, R. (1999). "Specifying globalisation effects on national policy: focus on the mechanisms". *Journal of Education Policy* (núm. 14, vol. 1, pàg. 1-17).

Defra (2005). *The Validity of Food Miles as an Indicator of Sustainable Development* [document en línia].
<<http://statistics.defra.gov.uk/esg/reports/foodmiles/execsumm.pdf>>

Diversos autors; Fundación Böll. *¿Un mundo patentado? La privatización de la vida y del conocimiento.* El Salvador: Bellas Artes.

Dowie, M. (2006). "Los refugiados del conservacionismo" [article en línia]. *Revista Biodiversidad, Sustento y Culturas* (núm. 49).
<http://www.grain.org/biodiversidad_files/biodiv-49-1.pdf>

Escobar, A. (1998). *La invención del Tercer Mundo: construcción y deconstrucción del desarrollo.* Barcelona: Norma.

FAO (febrer del 2008, núm. 2). *Perspectivas de Cosechas y Situación Alimentaria* (núm. 2) [document en línia].
<<http://www.fao.org/docrep/010/ai465s/ai465s00.htm>>

Fernández Durán, R. (2003). *Capitalismo financiero global y guerra permanente: el dólar, Wall Street y la guerra contra Irak.* Barcelona: Virus Editorial.

Galeano, E. (1971). *Las venas abiertas de América Latina.* Mèxic: Siglo XXI.

García, F.; Ortega, M.; Rivera-Ferre, M. (2008). *Precios en aumento. Cuando los árboles no dejan ver el bosque* [document en línia]. Barcelona.
<www.attacmadrid.org/d/9/080511133844_php/F1.pdf>

Gelder, J. van; Dros, J. (2003). "Corporate actors in the South American soy production chain. A research paper prepared for the World Wide Fund for Nature Switzerland" [article en línia].
<<http://assets.panda.org/downloads/southamericansoybeanactorswwf021126.pdf>>

George, S. (2007). *El pensamiento secuestrado: cómo la derecha laica y la religiosa se han apoderado de Estados Unidos.* Barcelona: Icaria.

Girardi, G. ([sense data]). "Deuda histórica de las iglesias" [article en línia].
<<http://ospiti.peacelink.it/romero/testi%20giulio/giulio2.htm>>

González, J. (1987). "Los frentes culturales. Culturas, mapas, poderes y luchas por las definiciones legítimas de los sentidos sociales de la vida". A: *Estudios sobre las culturas contemporáneas* (núm. 1, vol. 3, pàg. 5-43).

Universidad de Colima.

Gowa, J. (1983). *Closing the Gold Window: Domestic Politics and the End of Bretton Woods*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Gowan, P. (2000). *La apuesta por la globalización*. Madrid: Akal.

GRAIN (2008b). "Normas sanitarias y fitosanitarias: ¿Una estrategia para amañar el mercado de alimentos?" [article en línia].

<www.grain.org>

GRAIN (2008c). "¿Se adueñan de la tierra! El proceso de acaparamiento agrario por seguridad alimentaria y de negocios en 2008" [article en línia].

<www.grain.org>

Gramsci, A. (1975). *El materialismo histórico y la filosofía de Benedetto Croce*. Mèxic: Juan Pablos Editor.

Grupo ETC (2008). "¿De quién es la naturaleza? El poder corporativo y la frontera final en la mercantilización de la vida" [article en línia].

<www.etcgroup.org>

Hernández Zubizarreta, J. (2009). *Las empresas transnacionales frente a los derechos humanos: historia de una asimetría normativa. De las responsabilidad social corporativa a las redes contrahegemónicas transnacionales*. Bilbao: Hegoa-OMAL.

IAPC (2005). *U. S. Food Aid: Time to Get It Right* [document en línia].

<<http://www.tradeobservatory.org/library.cfm?refid=73512>>

ICSTD (2006). *Linking Trade, Climate Change and Energy* [document en línia]. Ginebra: ICSTD.

<<http://ictsd.net/i/publications/10492/>>

Intermón Oxfam; MSF (2007). "Vidas suspendidas: Novartis y las patentes de medicamentos en India" [article en línia].

<http://www.msf.es/images/DossierNovartis_tcm3-7089.pdf>

IPCC (2007). *Cambio climático 2007: informe de síntesis del Grupo Intergubernamental de Expertos sobre Cambio Climático*. Ginebra: IPCC.

Jacobs, M. (1997). *La economía verde. Medio ambiente, desarrollo sostenible y la política del futuro*. Barcelona: Icaria.

Jara, C. (2008). "Del capitalismo salvaje al «buen vivir»" [article en línia]. Alainet.
<<http://alainet.org/active/24488&lang=es>>

Jawara, F.; Kwa, A. (2004). *Behind the scenes at the WTO: the real world of international trade negotiations. Lessons of Cancun*. London / Nova York: Zed Books.

Kapuściński, R. (2000). *Ébano*. Barcelona: Anagrama.

Keet, D. (2006). *Alternativas estratégicas Sur-Sur al sistema económico y régimen de poder globales*. Amsterdam: Transnational Institute.

Kelsey, J. (2008). *Serving Whose Interests? The Political Economy of Trade in Services Agreements*. Londres / Nova York: Routledge-Cavendish.

Keohane, R.; Nye, J. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown and Company.

Khor, M. (2003). *El saqueo del conocimiento*. Barcelona: Icaria / Intermón.

Klein, N. (2000). *No logo: El poder de las marcas*. Barcelona: Paidós.

Klein, N. (2007). *La doctrina de Shock. El auge del capitalismo del desastre*. Barcelona: Paidós.

Lakoff, G. (2007) *¡No pienses en un elefante! Lenguaje y debate político*. Madrid: Editorial Complutense.

Latouche, S. (1996). *The westernization of the world*. MA: Polity Press Cambridge.

Llistar, D. (2001). "Otras deudas españolas no financieras: la deuda histórica" [article en línia].
<http://www.odg.cat/documents/enprofunditat/Estat_espanyol/15_deuda_historica.pdf>

Llistar, D. (2003). "El Consenso de Washington una década después". A:

L. Ramos (coord.). *El fracaso del Consenso de Washington* (pàg. 11-19). Barcelona: Icaria.

Llistar, D. (2004). "Silencios recientes a violaciones de transnacionales españolas: medios, censura y detergente para lavado de imagen corporativa" [article també en línia]. *Revista Ecología Política* (núm. 28). Barcelona: Icaria.

<<http://www.voltairenet.org/article123352.html#article123352>>

Llistar, D. (2005). "¿Por qué los países del Norte generan deuda?" [article en línia].

<<http://www.cadtm.org/spip.php?article1582>>

Llistar, D. (2006b). "Impactología: clasificación de los impactos de las transnacionales en la Periferia" [article en línia]. A: Diversos autors. *Teoría i Eines per a la Defensa dels Drets Econòmics, Socials i Culturals*. Observatori DESC.

<www.enlazandoalternativas.org/IMG/pdf/EP_TAXONOMIA_IMPACTOS_E TN.pdf>

Llistar, D. (2007f). "¿Por qué al Norte le gusta «ayudar»?" [article en línia]. *Revista Viento Sur* (núm. 90).

<<http://www.vientosur.info/articulosabiertos/vientosur90-eldesordenglobal-Cooperacionaldesarrollo.pdf>>

Lobera, P.; Llistar, D.; Busqueta, J. M. (2006). "La deslocalització empresarial". *Quaderns de Cooperació Internacional de la Universitat de Lleida*. Lleida: Universitat de Lleida.

Martín-Barbero, J. (1999). "Globalización comunicacional y descentramiento cultural". A: Bayardo; Lacarrieu (comps.). *La dinámica global/local. Cultura y comunicación: nuevos desafíos* (pàg. 27-49). Buenos Aires: Ciccus.

Martínez-Alier, J. (2006). *El ecologismo de los pobres*. Barcelona: Icaria.

Martínez-Alier, J.; Roca, J. (2000). *Economía ecológica y política ambiental*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

Martínez Peinado, J. (1999). *El capitalismo global*. Barcelona: Icaria.

Mattelart, A. (2002). *Historia de la sociedad de la información*. Barcelona: Paidós.

Max-Neef, M. A. (1994). *Desarrollo a escala humana*. Barcelona: Icaria.

Mazoyer, M.; Roudart, L. (2002). "Mondialisation, crise et conditions de développement durable des agricultures paysannes". A: J. Ziegler; J. Berthelot; J. Berlan, i altres. *Via Campesina: une alternative paysanne à la mondialisation néolibérale* (pàg. 9-42). Ginebra: Publicetim.

McBride, S. i altres (1987). *Un solo mundo, voces múltiples: comunicación e información en nuestro tiempo* [document en línia]. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

<<http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000400/040066sb.pdf>>

McNeill, J. R. (2003). *Algo Nuevo Bajo el Sol. Historia Mediambiental de Mundo en el Siglo XX*. Madrid: Alianza Ed.

Montagut, X.; Dogliotti, F. (2006). *Alimentos globalizados*. Barcelona: Icaria.

Morsolín, C. (2005). "Voces del Sur: evaluación de la campaña para la anulación de la deuda externa en el Foro Social Mundial 2005" [article en línia].

<<http://www.oei.es/deuda/morlasin.htm>>

Naredo, J. (2007). *Raíces económicas del deterioro ecológico y social: más allá de los dogmas*. Madrid: Siglo XXI de España.

ODG (2004a). *Contra informe sobre el respeto del Factor Español a los DESC de la Periferia: la anticooperación española* [document en línia]. Ginebra: PIDESD.

<<http://www.odg.cat/documents/novetats/anticooperacion.pdf>>

ODG (2004b). *Informe sobre la deuda externa en el Estado español*. Barcelona: Icaria.

ODG (2009). *Introducció de criteris de responsabilitat exterior en la futura Llei de Biodiversitat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient. Document mecanografiat.

Ortega, P. (2006). "L'ajut oficial al desenvolupament i el comerç d'armes a Espanya" [article en línia]. A: Centre Delàs. *Materials de Treball* (núm. 28).
<<http://www.centredelas.org>>

Ortega, M. (2007). *¿Debe el Estado ayudar a las transnacionales españolas? Impactos ambientales y sociales del apoyo público a la internacionalización*. Sevilla: Muñoz Moya Editores Extremeños.

Ortega, M. (2008a). "Dependencia energética y su influencia en la política exterior: el caso del Estado español". A: A. Campos; M. Carrillo (eds.). *El precio oculto de la Tierra. Impactos económicos, sociales y políticos de las industrias extractivas*. Barcelona: Icaria.

Ortega, M. (coord.) (2006). *La deuda ecológica española: impactos sociales y ambientales de la economía española en el exterior*. Sevilla: Muñoz Moya Editores Extremeños.

Oxfam Internacional (2006). *Armas sin fronteras. Por qué el comercio globalizado requiere controles globales* [document en línia].
<<http://www.controlarms.org>>

Pereyra, D. (2007). *Mercenarios, guerreros del imperio*. Barcelona: El Viejo Topo.

Pizarroso, A. (2005). *Nuevas guerras, vieja propaganda (de Vietnam a Irak)*. Madrid: Cátedra / Publicaciones Universidad de València.

Prebish, R. (1962). "El desarrollo económico de América Latina y sus principales problemas". *Boletín Económico de América Latina* (vol. VII, núm. 1, ed. original 1949).

Raich, J. (2004). *El espejismo humanitario*. Madrid: Debate.

Ramos, L. (2006). *Los crímenes de la deuda: deuda ilegítima*. Barcelona: Icaria.

Ramos, L. (coord.) (2003). *El fracaso del Consenso de Washington*. Barcelona: Icaria.

Repsol-YPF (2004). *Informe anual 2004* [document en línia].
<<http://www.repsol.com>>

Revista Ecología Política.

<www.ecologiapolitica.info>

Ribeiro, S. (18 de maig del 2008). "El hambre de los agronegocios". *La Jornada*.

Sauvy, A. (14 d'agost de 1954). "Trois Mondes, une planète". *L'Observateur*.

Shapiro, C.; Varian, H. (1999). *El dominio de la información: una guía estratégica para la economía de red*. Barcelona: Antoni Bosch.

Shiva, V. (2001). *Biopiratería. El saqueo de la naturaleza y el conocimiento*. Barcelona: Icaria.

Sogge, D. (1998). *Compassión y cálculo*. Barcelona: Icaria.

Sogge, D. (2004). *Dar y tomar*. Barcelona: Icaria.

Sousa Santos, B. de (2005). *El milenio huérfano. Ensayos para una nueva cultura política*. Madrid: Trotta.

Sousa Santos, B. de; Rodríguez-Garavito, C. A. (2005). *Law and Globalization from Below. Towards a Cosmopolitan Legality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stern, N. (2006). *Stern Review Report on the Economics of Climate Change*. Londres: HM Treasury.

Stiglitz, J. E. (2003). *El malestar en la globalización*. Madrid: Santillana - Suma de Letras.

Teitelbaum, A. (2007). *Al margen de la ley. Sociedades transnacionales y derechos humanos*. Bogotá: Gente Nueva.

Torres, R. M. (2005). "12 tesis para el cambio educativo. Justicia educativa y justicia económica" [article en línia]. Entreculturas - Fe y Alegría.
<www.entreculturas.org>

Toussaint, E. (2003). "Las transferencias de la Periferia hacia el Centro,

del trabajo hacia el capital" [article en línia].

<<http://www.cadtm.org/spip.php?article160>>

Toussaint, E. (2004). *La bolsa o la vida. Las finanzas contra los pueblos*. Buenos Aires: CLACSO.

Toussaint, E. (2006). *Banco Mundial. El golpe de estado permanente*. Barcelona: El Viejo Topo.

Toussaint, E. (2008). *El Banco del Sur y la nueva crisis internacional*. Barcelona: El Viejo Topo.

Triper, J. M. (10 de setembre del 2006). "Inversiones en África contra la inmigración". *El País Negocios*.

Unctad (2007). *Knowledge, Technological Learning and Innovation for Development* [document en línia].

<www.unctad.org/en/docs/ldc2007_en.pdf>

USAid (setembre-octubre del 2008). *USAid from the American People Irak* (núm. 1, vol. 2) [document en línia].

<<http://www.usaid.gov/iraq>>

Vander Stichele, M. (2005). *Cuestiones críticas en la Industria Financiera: informe sobre el sector financiero*. Amsterdam: SOMO.

Vargas, H.; Kruse, T. (2000). "Las victorias de Abril: una historia que aún no concluye". *Revista OSAL* (núm. 2, pàg. 7-14).

Vargas, M. (coord.) (2009). *Agrocombustibles. ¿Otro negocio es posible?* Barcelona: Icaria.

Verger, A. (2003). *El sutil poder de las transnacionales: lógica, funcionamiento e impacto de las grandes empresas en un mundo globalizado*. Barcelona: Icaria.

Verger, A.; Llistar, D. (2005). "La jerarquía global-local en el sistema de estratificación mundial. Nuevas estrategias ante nuevos escenarios". *Gizarte Zientzien Aldizkaria* (núm. 1, pàg. 129-146).

VSF (2009). "Los efectos de los tratados de libre comercio sobre el sector

agrícola y ganadero en la zona de los Grandes Lagos (RDC y Uganda)".
Investigació feta per M. Ortega, G.Tarafa i els equips de VSF a Barcelona,
RDC i Uganda.

Wallerstein, I. (2007). *Análisis de Sistema-Mundo*. Madrid: Siglo XXI.

Weber, M. (2002). *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*. Madrid:
Alianza.

Welsh Brown, J.; Chasek, P.; Downie, D. (2006). *Global Environmental
Politics*. Boulder: Westview Press.

